T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

" أفعل " FİİL KALIBININ RAGIP EL-İSFEHANI´NİN MÜFREDATU ELFAZİ´L-KUR´AN ADLI ESERİNDEKİ ANLAMLARI (MORFOLOJİK İNCELEMESİ)

Yüksek Lisans Tezi

YUSRİ ALİ MUTTAH ALHDDAR

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi İHAB SAİD İBRAHİM İBRAHİM

KASTAMONU 2018

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

" أفعل " FİİL KALIBININ RAGIP EL-İSFEHANI´NİN MÜFREDATU ELFAZİ´L-KUR´ANADLI ESERİNDEKİ ANLAMLARI (MORFOLOJİK İNCELEMESİ)

YUSRİ ALİ MUTTAH ALHDDAR

Danışman Dr. Öğr. Üyesi İHAB SAİD İBRAHİM İBRAHİM

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

KASTAMONU - 2018

TEZ ONAY SAYFASI

Adı SOYADI tarafından hazırlanan "Tezin Adı Tezin Adı Tezin Adı Tezin Adı Tezin Adı Tezin Adı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi İHAB SAİD İBRAHİM İBRAHİM Kastamonu üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Dr. Öğr.Üyesi İHAB SAID İBRAHİM İBRAHİM	.....
Jüri Üyesi	Dr. Öğr.Üyesi Moneer Gomaa Ahmed MOHAMED	.....
Jüri Üyesi	Dr. Öğr.Üyesi Hany İsmaiel Mohamed RAMADAN	.....
Enstitü Müdürü	Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	.....

Scanned by CamScanner

TAAHHÜTNÂME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

YUSRİ ALİ MUTTAH ALHDDAR

Özet

Yüksek Lisans Tezi

أفعل FİİL KALIBININ RAGIP EL-İSFEHANI´NİN MÜFREDATU ELFAZİ´L-KUR´ANADLI ESERİNDEKİ ANLAMLARI (MORFOLOJİK İNCELEMESİ)

YUSRİ ALİ MUTTAH ALHDDAR

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi İhab Saıd İbrahim İBRAHİM

Kur'an-ı kerim, indiği günden bu yana dil, akıl, din ve akademik açıdan birçok farklı yönüyle yapılan araştırmalara kaynaklık etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Zira Kur'an-ı kerim hayrete düşüren tarafları bitmeyen Allah'ın sonsuz mucizesi olan bir kitaptır. Bunun yanında kendisine müracaat etmekle eskimeyen, alimlerin doymadığı, hüküm çıkaranların kaynağı, ilim talep edenlerin rehberidir. Yine Kur'an-ı kerim, kendisi üzerine ders yapılmasının ibadet kabul edildiği ve araştırma için kendisine başvurulmasının sevap olduğu, inceleyenlerin birçok bilgi edindiği bir kitaptır.

Akademik ilgi sahamın Arap dili ile ilgili olması vesilesi ile yüksek lisans tez aşamasını tamamlamak ve bu aşamanın gerekliliklerini yerine getirecek olan tez çalışmamın bu dilin temelini teşkil eden ve kuralları için kendisine dayanılan Allah Teala'nın kitabı ile ilgili olması gerektiğini düşündük. Zira bu kitabın metni alimler tarafından geçmişte ve günümüzde incelenerek, (mesele ve konular) tedvin edilerek dile getirilmiştir. Bu bağlamda Ragıp el-İsfehânî'nin Müfredât-ı Elfazi'l-Kur'an isimli eserinden hareketle Kur'an-ı Kerim'de "أَفعَلَ"fiil kalıbını ele almam konusunda beni yönlendiren değerli danışman hocam Dr. İhâb Necmî'nin direktifi ile bu tez çalışması ortaya çıkmıştır. Nitekim Müfredât-ı Elfâzi'l-Kur'an adlı eser tam anlamıyla bir Kur'an sözlüğüdür. Kelimeleri muhteşem bir şekilde sıralayarak bir

araya getiren mezkûr kitap Kur’an-ı Kerim de geçen kelimelere vakıf olmak ve bu kelimelerin bağlamlarına göre anlamlarını araştırmak isteyenlerin elinin altında bulundurduğu bir kitaptır.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Anlambilim, Sarf, Nahiv, Müfredât-ı Elfazi’l-Kur’an , Ragıp el-İsfehânî, Garîbü'l-Kur’ân

2018, sayfa 72

Bilim Kodu:

ABSTRACT

Master Thesis

THE MEANİNGS OF (أَفعلَ) VERBAL STRUCTURE (AL-RAGHEB ALASFHANİ) BOOK " QUR'AN VOCABULARY STRUCTURE".A MORPHOLOGİCAL STUDY

YUSRİ ALİ MUTTAH ALHDDAR

Kastamonu University

Institute Of Social Sciences

Department Of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assıstant Professor Doctor İhab Saıd İbrahim İBRAHİM

The revelation of Allah has always been and will always be the main source for studies throughout its different fields wether it is Sharia law, cognitive, scientific or linguistic studies. why not while it's the Everlasting miraculous revelation of Almighty.The book with such never-ending wonders that scholars qould never get enough of it, the revelation that never fails to provide any answer, a fount of knowledge and a guide for learners, studying it is a worship, scrutinizing it is a reward & a bless. not to mention the amount of knowledge that can be extracted from it.And while my field of study was related to Arabic language, I've made the decision that my thesis should be related to the revelation of Allah almighty, which is the main base of this language and its own foundations. As within its scriptures the scholars made their researches in the old times and nowadays and wrote their notes and testimonials.So within the scope of guidance of my respectful assıstant professor Dr. Ihab Saıd IBRAHIM. who led me to study the structure of verb (أفعل) in the holy Qur'an, through the book that is titled "The vocabulary & structures of Qur'an", which was written by (Al-ragheb Alasfahani), As this book is truly considered as the dictionary of Qur'an."Alsfahani" collected the vocabulary and organized them in a wonderful formation, which made it easy for everyone who wants to know more about Allah revelation and understand the vocabulary & touching its meanings according to its context.Therefore was that researc

TEŞEKKÜR

Çalışmamın tamamlamasında ismini zikredemediğim pek çok kişinin katkısı olmuştur. Beni böyle bir çalışmaya teşvik eden, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ihab Said İbrahim İBRAHİM'e şükranlarımı sunyorum.

Yusri Ali Muttah ALHDDAR

Kastamonu, 2018

ÖNSÖZ

Kur'an-ı kerim, indiği günden bu yana dil, akıl, din ve akademik açıdan birçok farklı yönüyle yapılan araştırmalara kaynaklık etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Zira Kur'an-ı kerim hayrete düşüren tarafları bitmeyen Allah'ın sonsuz mucizesi olan bir kitaptır. Bunun yanında kendisine müracaat etmekle eskimeyen, alimlerin doymadığı, hüküm çıkaranların kaynağı, ilim talep edenlerin rehberidir. Yine Kur'an-ı kerim, kendisi üzerine ders yapılmasının ibadet kabul edildiği ve araştırma için kendisine başvurulmasının sevap olduğu, inceleyenlerin birçok bilgi edindiği bir kitaptır.

Akademik ilgi sahamın Arap dili ile ilgili olması vesilesi ile yüksek lisans tez aşamasını tamamlamak ve bu aşamanın gerekliliklerini yerine getirecek olan tez çalışmamın bu dilin temelini teşkil eden ve kuralları için kendisine dayanılan Allah Teala'nın kitabı ile ilgili olması gerektiğini düşündük. Zira bu kitabın metni alimler tarafından geçmişte ve günümüzde incelenerek, (mesele ve konular) tedvin edilerek dile getirilmiştir. Bu bağlamda Ragıp el-İsfehânî'nin Müfredât-ı Elfazi'l-Kur'an isimli eserinden hareketle Kur'an-ı Kerim'de "أفعَلَ"fiil kalıbını ele almam konusunda beni yönlendiren değerli danışman hocam Dr. İhâb Necmî'nin direktifi ile bu tez çalışması ortaya çıkmıştır. Nitekim Müfredât-ı Elfâzi'l-Kur'an adlı eser tam anlamıyla bir Kur'an sözlüğüdür. Kelimeleri muhteşem bir şekilde sıralayarak bir araya getiren mezkûr kitap Kur'an-ı Kerim de geçen kelimelere vakıf olmak ve bu kelimelerin bağlamlarına göre anlamlarını araştırmak isteyenlerin elinin altında bulundurduğu bir kitaptır.

Bu tez çalışmasında *Müfredât*'ta geçen (أفعل) fiil kalıpları incelenerek listelenmiş ve Kur'an'da geçtiği yerler noktasında mushaf-ı şerife başvurulmuştur. Mezkûr fiil kalıbının bağlamından hareketle ortaya çıkan anlamları ile ilgili önce Ragıp el-İsfehânî'nin görüşü, ardından ise diğer alimlerin dile getirdikleri karşılaştırmalı olarak zikredilmiştir. Yine bu bağlamda (أفعل) fiil kalıbı ortak ve yakın anlamları dikkate alınarak tasnif edilmiştir. Bu noktada tümevarımsal ve betimlemeci bir analitik yönteme başvurulmuştur. Zira bu çalışmanın doğası gereği "أفعل" fiil kalıbı ve ilgili mastar ve türevleri *Müfredât'*ta tümevarımsal bir şekilde incelenmiştir. Ardından tespit edilen bu kelimeler bağlamlarının gerektirdiği anlamlar ve delaletleri tahlil edilmiştir.

Son olarak bu tez çalışmasının okuyucuları için istifadeli olmasını temenni ediyorum. Arap dili ve belagatı bölümüne başkanından öğretim üyelerine kadar teşekkürlerimi arz ediyorum. Bunun yanında özellikle tez danışmanım Dr.Öğr. Üyesi İhab Said İbrahim İBRAHİM'e tezin konusunu seçmem konusundaki yönlendirmesi ve tez aşamasında benimle ilgilenip gözetmesinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

"Ey Rabbim! Bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın salih amel işlememi ilham et. Benim neslimden gelenleri de sâlih kimseler kıl."

Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum."

KISALTMALAR

Bknz.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Ansiklopedisi
No	: Numara
s.	: Sayfa
c.	: Cilt
Thk.	: Tahkik
h.	: Hicri
m.	: Miladi

İÇİNDEKİLER

Taahhütnâme i
Özet ii
Abstract v
Teşekkür v
Önsöz viii
Kisaltmalar x
Içindekiler ..... xı
Giriş 1
I. Tez Konusu Seçiminin Nedenleri 1
II. Literatür 1
III. Tezin Yöntemi Ve Plani 2
IV. Tezin Kaynaklari 2
BİRİNCİ BÖLÜM 5
Ragıp El-İsfehânî Ve El-Müfredât Adlı Eseri 5
1. Ragıp el-isfehânî'nin hayatı ve eserleri 5
1.1. Adı 5
1.2. Mezhebi 6
1.3.Tahkik Edilmiş Eserleri 6
1.4.Yazma Olarak Bulunan Eserleri 7
1.4.Vefatı 7
2 Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an 8
2.1. Ragıp el-İsfehânî'nin Müfredât Adlı Eserindeki Yöntemi 9
2.2. Müfredatu Elfâzi'l-Kur'an'ın Kaynakları 10
2.3 Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an'ın Önemi 11
İKİNCİ BÖLÜM 12
"**أفعل**" Kalıbının Yapısı Fonksiyonu ve Anlamları 12
3. " **أفعل** " Fiil Kalıbının Yapısı ve Fonksiyonu 12
3.1. Sülasi Fiilin Başına Dahil Olan Hemzenin Müteaddiliği Gerektirmesi 14
3.2. "**أفعل**" Fiil Kalıbının Fonksiyonu 15
4."**أفعل**" Fiil Kalıbının Anlamları 17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 21
Müfredat'ta **أفعل** Fiil Kalıbının Anlamları 21
5.Ragıp El-İsfehânî'nin "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Tek Anlam Zikrettiği Kelimele 21
5.1. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Sülasîsi İle Aynı Anlama Sahip Fiiller 21
5.2. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Büluğ ve Vusûl İfade Eden Filler 26
5.3. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Teksir (Çokluk) İfade Eden Kelimeler 28
5.4. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Haml Anlamına Gelen Fiiller 31
5.5. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Vicdan (İdrak) Anlamı İfade Eden Fiiller 34
5.6. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip İtyân Anlamı İfade Eden Fiiller 37
5.7. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip İâne Anlamı İfade Eden Fiiller 39
5.8. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Tariz Anlamı İFade Eden Fiiller 39
5.9. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Ta'cîb İfade Eden Fiiller 40
5.10. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Duhûl (Giriş) Anlamı İfade Eden Fiiller 40
5.11. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Zuhûr ve İbdâ Anlamı İfade Eden Fiiller 41
5.12. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Sayrûret (Dönüşüm) Anlamı İfade Eden Fiiller 42
5**.**13. "**أفعل**" Fiil Kalıbında Gelip Ca'l (Dönüştürme) Anlamını İfade Eden Fiiller 49
6"**أفعل**" Fiil kalıbında gelip Ragıp'ın Birden Fazla Anlam Zikrettiği Kelimeler 59
6.1. Sayruret ve İtyân Anlamı 59
6.2.Sayruret ve Ca'l Anlamı 59
6.3.Sayruret ve Nispet Anlamı 61
6.4.Sayruret ve İzale Anlamı 61
6**.**5.Ca'l ve Selb (İzale) 62

6.6.Ca'l ve Sülasi (فعل) Fiil Anlamı …… 63
6.7.Sayruret ve Sülasi (فعل) Fiil Anlamı ……..……... 64
6.8. Haml Selb ve İzale Anlamı …… 64
SONUÇ ……. 66
KAYNAKÇA ……... 68

GİRİŞ

Kur'an-ı kerim, indiği günden bu yana dil, akıl, din ve akademik açıdan birçok farklı yönüyle yapılan araştırmalara kaynaklık etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Zira Kur'an-ı kerim hayrete düşüren tarafları bitmeyen Allah'ın sonsuz mucizesi olan bir kitaptır. Bunun yanında kendisine müracaat etmekle eskimeyen, alimlerin doymadığı, hüküm çıkaranların kaynağı, ilim talep edenlerin rehberidir. Yine Kur'an-ı kerim, kendisi üzerine ders yapılmasının ibadet kabul edildiği ve araştırma için kendisine başvurulmasının sevap olduğu, inceleyenlerin birçok bilgi edindiği bir kitaptır.

Akademik ilgi sahamın Arap dili ile ilgili olması vesilesi ile yüksek lisans tez aşamasını tamamlamak ve bu aşamanın gerekliliklerini yerine getirecek olan tez çalışmamın bu dilin temelini teşkil eden ve kuralları için kendisine dayanılan Allah Teala'nın kitabı ile ilgili olması gerektiğini düşündük. Zira bu kitabın metni alimler tarafından geçmişte ve günümüzde incelenerek, (mesele ve konular) tedvin edilerek dile getirilmiştir. Bu bağlamda Ragıp el-İsfehânî'nin *Müfredât-ı Elfazi'l-Kur'an* isimli eserinden hareketle Kur'an-ı Kerim'de "أفعَلَ"fiil kalıbını ele almam konusunda beni yönlendiren değerli danışman hocam Dr. İhâb Necmî'nin direktifi ile bu tez çalışması ortaya çıkmıştır. Nitekim *Müfredât-ı Elfâzi'l-Kur'an* adlı eser tam anlamıyla bir Kur'an sözlüğüdür. Kelimeleri muhteşem bir şekilde sıralayarak bir araya getiren mezkûr kitap Kur'an-ı Kerim de geçen kelimelere vakıf olmak ve bu kelimelerin bağlamlarına göre anlamlarını araştırmak isteyenlerin elinin altında bulundurduğu bir kitaptır.

I. TEZ KONUSU SEÇİMİNİN NEDENLERİ

Tez için bu konuu seçmemde birkaç neden etkili olmuştur:

1) İlimlerin özellikle de Arapça'nın kaynağı olan Kur'an-ı kerim ile ilgili çalışma yapmanın önemli olması ve akademik çalışmamın bu kutsal kitap ile teberrük bulması.
2) Konunun esasında uygulamaya dayalı olması. Bu ise öğrencinin teorik olarak öğrendiklerinin uygulamasını sağlayarak ilgili konuya dair tecrübesini arttırmaktadır.

3) Fiil kalıplarından birini merkeze alan bu çalışma -bağlamına göre bu kalıpların anlaşılmasından hareketle- Kur'an ve ayetlerinin anlaşılması noktasında derinliğimizi arttırmaktadır.
4) Önceki alimlerin Kur'an-ı kerim için yapılan hizmetlerdeki rolüne vurgu yapmak. Mezkûr alimlerin önde gelenlerinden biri de ansiklopedik bir sözlük olan *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* adlı eseriyle Ragıp el-İsfehanî'dir.
5) *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* adlı eser özelinde daha önce bu konuyu ele alan bir çalışmanın olmaması.

II. LİTERATÜR

Birçok araştırmacı Kur'an-ı kerim'deki fiil, müştak ve mastar kalıplarını müstakil çalışmalarda ele almıştır. Bunun yanında mezkûr kalıplarla ilgili lugavi tefsirlerin satır aralarında ve Kur'an-ı kerim'in dilsel açılardan ele alındığı araştırmalar da mevcuttur. Fakat Kur'an'ı kerim'deki (أفعَلَ) fiil kalıbının Ragıp el-İsfehanî'nin *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* adlı eserinden yola çıkılarak ele alındığı bir çalışmaya rastlamadık. Bundan dolayı bu konuya yönelerek çalışmaya karar verdik.

III. TEZİN YÖNTEMİ VE PLANI

Bu tez çalışmasında *Müfredât*'ta geçen (أفعل) fiil kalıpları incelenerek listelenmiş ve Kur'an'da geçtiği yerler noktasında mushaf-ı şerife başvurulmuştur. Mezkûr fiil kalıbının bağlamından hareketle ortaya çıkan anlamları ile ilgili önce Ragıp el-İsfehânî'nin görüşü, ardından ise diğer alimlerin dile getirdikleri karşılaştırmalı olarak zikredilmiştir. Yine bu bağlamda (أفعل) fiil kalıbı ortak ve yakın anlamları dikkate alınarak tasnif edilmiştir. Bu noktada tümevarımsal ve betimlemeci bir analitik yönteme başvurulmuştur. Zira bu çalışmanın doğası gereği "أفعل" fiil kalıbı ve ilgili mastar ve türevleri *Müfredât'*ta tümevarımsal bir şekilde incelenmiştir. Ardından tespit edilen bu kelimeler bağlamlarının gerektirdiği anlamlar ve delaletleri tahlil edilmiştir.

Bu çerçevede tez bir mukaddime, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır:

Mukaddime: Burada bu konuyu seçmemizdeki sebepler ve çalışmada takip edilen yöntem dile getirilmiştir.

Birinci Bölüm: Bu bölümde Ragıp el-İfehânî ve kitabı ile ilgili önbilgiler iki alt başlıkta ele alınacaktır:

Birinci alt başlık: Müellifin hayatı ve eserleri.

İkinci alt başlık: Kitabın tanıtımı ve müellifin kitapta uyguladığı yöntem ve alanındaki önemi.

İkinci Bölüm: Hemze ziyadesi ile oluşan "أفعل " fiil kalıbı, yapısı, fonksiyonu ve anlamı. Bu bölüm iki alt başlıkta ele alınmıştır:

İlk alt başlık: Hemze ziyadesi ile oluşan "أفعل " fiil kalıbı, yapısı ve fonksiyonu.

İkinci alt başlık: "أفعل " fiil kalıbının anlamı

Üçüncü Bölüm: Bu bölümde "أفعل " fiil kalıbının *Müfredât*'taki şekliyle anlamları ele alınmıştır. Üç alt başlıktan oluşmaktadır:

İlk alt başlık: "أفعل " fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'nin tek anlam zikrettiği kelimeler

İkinci alt başlık: "أفعل " fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'nin birden fazla anlam zikrettiği kelimeler

Üçüncü alt başlık: "أفعل " fiil kalıbı, mastar ve türevlerine hasredilmiş listelere yer verilmiştir.

Sonuç: Bu bölümde ulaşılan önemli sonuçlar ele alınmıştır.

IV. TEZİN KAYNAKLARI

Tezde başvurulan en önemli kaynaklar aşağıdaki gibidir:

- Ragıp el-İsfehânî, Müfredâtu el-Fâzi'l-Kur'an, thk. Safvân Adnan Davûdî, Daru'l-Kalem. Tezde esas aldığımız bu baskı elimizde olan en iyi baskısıdır ve tezin esasını oluşturmaktadır.
- Dilsel incelemelere önem veren tefsir kitapları da bu tezin kaynakları arasındandır. Bu tefsirlerden bazıları şu şekildedir: Zemahşeri'nin *el-Keşşâf*'ı, Ebu Hayyan el-Endelûsî'nin *el-Bahru'l-Muhît*'i ve Tahir b. Aşur'un *et-Tahrir ve't-Tenvîr* adlı tefsiri.
- Sarf ve Nahiv kitapları.
- Dilsel incelemelerle ilgilenen kitaplar da bu tezin kaynakları arasındadır: Örneğin: Sözlükler ve ilgili çeşitleri, filoloji kitapları ve diğer bazı ilgili eserler.

Son olarak bu tez çalışmasının okuyucuları için istifadeli olmasını temenni

ediyorum. Arap dili ve belagatı bölümüne başkanından öğretim üyelerine kadar teşekkürlerimi arz ediyorum. Bunun yanında özellikle tez danışmanım Dr.Öğr. Üyesi İhab Said İbrahim İBRAHİM'e tezin konusunu seçmem konusundaki yönlendirmesi ve tez aşamasında benimle ilgilenip gözetmesinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

"Ey Rabbim! Bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın salih amel işlememi ilham et. Benim neslimden gelenleri de sâlih kimseler kıl."

Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

Ragıp El-İsfehânî Ve El-Müfredât Adlı Eseri

Ragıp el-İsfehânî, birçok ilimde kıymetli eser telif etmiş seçkin bir alimdir. Tezimizde ona ait *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* adlı eser inceleneceğinden ilk bölümde kendisinin hayatı kısaca ele alınacaktır. Buna ek olarak bu bölümde mezkûr kitabı ile ilgili özet bir şekilde tanıtıcı bilgilere yer verilecektir. Bu bölüm iki kısma ayrılarak ele alınacaktır. Buna göre ilk kısımda Ragıp el-İsfehânî'nin hayatı ve eserlerine değinilecektir. İkinci bölümde ise Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an adlı eser tanıtılacak ve alanındaki önemine yer verilecektir.

1. Ragıp el-İsfehânî'nin Hayatı Ve Eserleri

Bu başlık altında Ragıp el-İsfehânî'nin hayatına ve kaleme aldığı eserlere yer verilecektir.

1.1. Adı

Tam adı Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal el-İsfehânî'dir. Lakabı ise Ragıp'tır.[1] Tercih edilen görüşe göre kendisi İsfehân'da yaşamış ve buraya nispetle bu isimle anılmaktadır.[2]

Hocaları ve Öğrencileri

Ragıp el-İsfehânî ansiklopedik bir bilgiye sahip olup birçok ilme katkıda bulunmuştur. Bu durumu dil ilimleri, akait ve ahlak ile ilgili kaleme aldığı eserler ortaya koymaktadır. Yaşadığı dönemde genellikle olduğu gibi birçok alimden ders almış ve ilminden faydalanan birçok öğrencisi olmuştur. Fakat Ragıp'ın hayatını ele alan kaynaklar onun hocaları ve öğrencileri konusunda herhangi bir bilgi vermemekte yalnızca bazı alimlerle aynı dönemde yaşadığını aktarmaktadırlar. Ragıp bazı kitaplarında bu alimlere işaretle kitaplarından alıntılarda bulunmaktadır. Mezkûr alimlerden bir kısmını Ragıp'ın bazı kitaplarını tahkik eden muhakkikler dile getirmektedir. Bu alimlerden bazıları şu şekildedir:

---

[1] İsmi konusunda ihtilaf vardır. Suyutî adının el-Mufaddal b. Muhammed el-İsbehânî olduğunu belirtmektedir. kaynk.: Suyutî, Buğyetü'l-Vuât fi Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nuhât, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Matbaatu İsa el-Bâbî, ilk baskı, 1965, c. 2, s. 297. Biz muhakkikin esas aldığı nüshada bulunan ismi olaraka belirlediği ve Zehebî'nin naklettiğine uygun olan ismi doğru olarak kabul ettik. Zehebî bu ismi şu eserinde zikretmiştir: Siyeru A'lamu'n-Nübelâ, thk.: Şuayp el-Arnavut ve Muhammed Nuaym el-Arkasûsî, İlk baskı, Müessesetü'l-Risale, 1984, c. 18, s. 120.

[2] Bu bilgi muhakkikin esere yazdığı girişte bulunmaktadır. Kaynk.: Ragıp el-İsfehânî, Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed, thk. Safvân Adnan ed-Davûdî, Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1991.

- Ebu Mansur el-Ceban, Muhammed b. Ömer er-Razi el-Lugavi. Bu alimin kitabının adı *eş-Şamil fi'l-Luga*'dır.
- Ebu Ali Ahmed b. Yakub b. Miskeveyh. *Harîdetü'l-Kasr* adlı eserin sahibi olan bu alim hicri 412'de vefat etmiştir.
- Ebu Bekr b. Furek el-İsfehânî (ö. 406.)[3]

1.2. Mezhebi

İlk dönem alimlerinden bazıları Ragıp el-İsfehânî'nin şiiliğe meylettiğini belirtmiş diğer bazısı ise mutezile mezhebine mensup olduğunu ileri sürmüştür. Fakat muhakkik alimlerden bazıları onun Eşari mezhebine tabi olup ehli sünnetin önde gelenlerinden olduğunu belirtmektedirler. Suyûtî Fahreddin er-Razî'den naklen Ragıp'ın Gazalî gibi Ehli sünnetin önde gelen alimlerinden biri olduğunu belirtmektedir.[4] Ragıp el-İsfehânî'nin Ehli sünnet ve'l-cemaate mensubiyetini *Risaletü'l-İ'tikât* adlı eserindeki şu sözleri teyit etmektedir. " *Yetmiş iki fırkanın aslını teşkil eden bidat ehli fırkalar yedi tanedir: el-Müşebbihe, Sıfatları nefyedenler(nüfâtu's-Sıfât), Kaderiyye, Mürcie, Hariciler, Mahlukiyye ve Müteşeyyia'dır*." Ragıp bundan sonra şu sözleri nakletmektedir: "*Fırka-i Nâciye ise Sahabeyi takip eden Ehl-i sünnet ve'l-Cemaattir*."[5]

1.3. Tahkik Edilmiş Eserleri

1- *Risale fi'l-İ'tikad*: İki defa tahkik edilmiştir. İlk olarak Şemrak el-Aclî tarafından tahkik edilmiş ve Beyrut'ta basılmıştır. İkinci olarak ise Ahter Cemal Lokman tarafından tahkik edilmiş ve Ümmü'l-Kurâ üniversitesi tarafından basılmıştır.

2- *Tafsîlu'n-Neş'eteyn ve Tahsilu's-Seadeteyn*: Abdu'l-Mucid en-Neccar tarafından tahkik edilmiş olup Beyrutta basılmıştır.

3- *ez-Zeria ila Mekarimi'ş-Şeria*: Birçok defa basılmış olup bunlardan biri Muhammed Ebu Yezid el-Acemi tarafından tahkik edilmiştir.

4- *Muhadarâtu'l-Üdebâi ve Muhaverâti'l-Bülaga ve'ş-Şuara*: Beyrut'ta basılmıştır.

---

[3] Ragıp el-İsfhânî, *Tefsiru'l-Kur'an*, , thk. Hind Serdar, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 2002, s. 28. Nisa suresinin 114. Ayetinden Maide suresinin sonuna kadar olan kısmın tefsirine ayrıca bakınız.

[4] Buğyetü'l-Vuât, c. 2, s. 297.

[5] Ragıp el-İsfehânî, *Risale fi'l-İ'tikat*, thk.: Şemrân el-Acli, Müessesetü'l-Eşraf, Beyrut, s. 25.

5- *Mecmeu'l-Belaga*: *Efânînü'l-Belaga* ismi ile de adlandırılmaktadır. Ömer es-Sârîsî tarafından tahkik edilmiş olup Amman'da basılmıştır.
6- *Müfredâtu Elfâzi'l-Kuran*: Bu kitap tezin inceleme konusu olup birçok defa basılmıştır.
7- *Tefsiru'l-Kur'an*: Bu eserin bazı kısımları üniversite araştırma ve tezleri doğrultusunda tahkik edilmiştir. Muhakkiklerden bazıları şu şekildedir: Muhammed Abdulaziz Besyuni, Adil eş-Şedî ve Hind Serdar.

1.4. Yazma Olarak Bulunan Eserleri

1- Risale fi Enne Fadîlete'l-İnsan bi'l-Ulum
2- Risale fi Zikri'l-Vahidi'l-Ehad
3- Risale fi Âdabi Muhalatati'n-Nâs
4- Risale fi Merâtibi'l-Ulum
5- Tahkiku'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an
6- Dürretü't-Tenzil ve Gurretü't-Te'vil (Bu eser Risaletü'l-İ'tikat ile aynı eser olabilir.)
7- Usulu'l-İştikak
8- Er-Risaletü'l-Münebbihe ala Fevâidi'l-Kur'an
9- Risale Müferrade li-Şerhi Hadisi "Setefteriku Ümmetî"
10- Uyunu'l-Eşâr
11- Nüketü'l-Ahbar
12- Şerefü't-Tasavvuf

Bu eserlerin dışında kendisine aidiyeti ispatlanmamış başka eserleri de bulunmaktadır.[6]

1.5. Vefatı

Tarihçiler Ragıp el-İsfehânî'nin vefatı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu farklı tarihler arasındaki zaman dilimi bir asra kadar ulaşmaktadır. Birçok araştırmacı Suyutî'nin vefatı noktasında beşinci asrın ilk yıllarında vefat ettiğine dair işaretine[7] binaen Ragıp'ın eserlerinden hareketle takribi bir tarih belirlemeye çalışmışlardır. Zehebi ise Ragıp'ın beşinci asrın ortalarında yaşadığını

[6] Şu eserlerinin tahkikinde muhakkiklerin yazdığı girişlerde mezkûr eserler zikredilmektedir: Müfredâtu Elfazi'l-Kur'an, Muhakkikin yazdığı giriş, s. 2.; Tefsiru'l-Kur'an li'r-Ragıp, thk.: Hind Serdar, s. 39.; Tefsiru'l-Kur'an li'r-Ragıp, thk.: Adil eş-Şedî, İlk baskı, Daru'l-Vatan, Riyad, 2003, c. 1, s. 74.
[7] Bknz.: Buğyetü'l-Vuât, c. 2, s. 297.

bildirmektedir.[8] Onun *Müfredâtu Elfazi'l-Kur'an* adlı eserini tahkik eden Davûdî ise hicri 450 yılına yakın bir tarihte vefat ettiğini belirtmektedir.[9] Hayatına yer veren kaynaklar kendisi hakkında övgülerde bulunumaktadır. Bu bağlamda Zehebî, onun hakkında mahir bir bilgin, muhakkik bir alim ve seçkin bir kelamcı gibi nitelemelerde bulunmuştur.[10] Suyutî ise Ragıp'ın eserleri bulunan bir alim olduğunu belirtmektedir.[11]

2. Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an

Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an, Kur'an'ın kelimeleri ve Garibu'l-Kur'an çalışmalarının ilklerindendir. Bu kitabın telifinde Ragıp belirli bir yol ve yöntemi takip etmiştir. Mezkur eser sadece Ulûmu'l-Kur'an, Garibu'l-Kur'an ve Tefsir ilimlerinde araştırma yapan kişiler için değil dil ilimlerinin tamamıyla ilgilenen araştırmacılar için de önemli bir kitaptır.

2.1. Ragıp el-İsfehânî'nin Müfredât Adlı Eserindeki Yöntemi

Ragıp, *Müfredât*'ındaki yöntemini detaylı olarak açıklamamıştır. Ancak kitabı incelendiğinde şunlar dile getirilebilir:

Ragıp eserine bir mukaddime ile başlamaktadır. Bu mukaddimede Ku'an'ın beyanının, aydınlatıcı olup hidayet etmesi açısından mucize olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Kur'an ilimleri ile iştigal eden kimselerin ilk olarak ihtiyaç duyduğu ilimlerin dil ile ilgili olan ilimler olduğunu ve özellikle de bu dil ilimlerinden ise kelime bilgisinin tahkiki olarak bilinmesi gerektiğini belirtmektedir. Dil ilimlerinin bilinmesi yalnızca Kur'an ilimleri için değil diğer dini ilimler için de faydalı ve gereklidir. Zira alimler dini ve dil ilimleri noktasında Kur'an'a dayanmaktadır.[12]

Ragıp eserindeki yöntemini, kitabını sözlük harflerine göre düzenlediği bundan dolayı elif harfi ile başladığını belirtmekle özetlemiştir.[13] Fakat bununla birlikte kitap ve bölümleri incelendiğinde yöntemi şu şekilde tarif edilebilir:

---

[8] Bknz.: *Siyeru A'lamu'n-Nübelâ*, c. 18, s. 120.
[9] Davudî'nin Müfredâtü ELfazi'l-Kur'an adlı esere yazdığı mukaddimeye bakınız (s. 24).
[10] Siyeru A'lamu'n-Nübelâ, c. 18, s. 120.
[11] Buğyetü'l-Vuât, c. 2, s. 297.
[12] Ragıp el-İsfehânî, Müfredât, s. 54.
[13] Ragıp, a.g.e., s. 54.

1- Kitabın türü sözlüktür. Çünkü alfabetik düzene göre telif edilmiştir. Kelimelerin tertibi zaid harflerinden tecrit edilmesine göre yapılmıştır. Ancak Ragıp, muzaaf kelimelerde özgün bir yol takip ederek muzaaf kelimedeki ikinci harfi tek harf olarak kabul etmiştir. Örneğin "حسّ" muzaaf kelimesini hâ (ح) babının sîn (□) kısmında ele almış ve ikinci sîn harfini tertipte dikkate almamıştır.
2- Kur'an-ı Kerim'in kelimelerini şerh etmedeki yöntemi: Kelimenin öncelikle sözlük anlamını vermekte, ardından aynı kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarından hareketle anlamlarını dile getirmektedir.
3- İstişhatlar: Kelimenin açıklamasında öncelikle Kur'an-ı Kerim'deki başka ayetlerden ve eğer aynı anlamı ifade ediyorsa başka bir bağlamdan istişhatta bulunmaktadır. Ya da kelimenin anlamını bağlamlarına göre ifade etmektedir. Aynı şekilde hadislerden, sahabî kavillerinden, şiirlerden ve darb-ı mesellerden de istişhatta bulunmaktadır.
4- Çoğunlukla Kur'an kıraatlerini dile getirmekte ve ayetin birden fazla kıraatini zikretmektedir. Ancak ayete dair zikrettiği kıraatlerin mütevatir ya da şâz olup olmadığına değinmemektedir.
5- Kelimelerin anlamlarına dair açıklamalarında diğer dini ilimlerden alıntışarda bulunkatadır. Bazen fıkıh usulünden alıntılar yapmakta ve fakihlerin kavramlarına dalmaktadır. Aynı şekilde birçok defa ahlak ve süluk ilminin ayrıntılarına girmektedir.
6- Ragıp, naklettiği hadislerin tahricini yapmamakta hatta bazı nakledilen sözleri hadis olarak nitelemektedir. Aynı şekilde kaynak olarak kullandığı şiir beyitlerini genellikle söyleyenini zikretmeden nakletmektedir.
7- Açıklamadığı kelimeleri ihmal etmiştir. Bu ise ilgili kelimenin anlamının meşhur olmasını göz önünde bulundurmasından kaynaklanmış olabilir.

2.2. Müfredatu Elfâzi'l-Kur'an'ın Kaynakları

Müfredât'ın öncelikli kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Ardından hadis kitapları ve kendisinden önce gelen dilcilerden nakillerde bulunmaktadır. Bu bağlamda kitapta kullanılan kaynakların en önemlileri aşağıdaki gibidir:

1- İbn Faris: *Kitabu'l-Cümel fi'l-Luga*
2- Ebu Mansur el-Cebbân: *Kitabu'ş-Şamil fi'l-Luga*

3- İbn Sikkît: *Tehzîbü'l-Elfâz*

4- Ali el-Fârisî: *el-Mesâilü'l-Halebiyyât*

5- el-Ferrâ: *Meâni'l-Kur'an*

6- İbn Düreyd: *el-Cemhera*

7- Zeccâc: *Meâni'l-Kur'an*

8- Halil b. Ahmed: *Kitabu'l-Ayn*

9- İbn Kuteybe: *Garîbu'l-Hadis*

Bu kaynaklara ek olarak kitapta kısa referanslarla değinilen kitaplar bulunmaktadır.[14]

3.3. Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an'ın Önemi

Müfredât çok büyük ilmi kıymeti olan bir kitaptır. Bu kitap, Kur'an'ın metnini anlamaya çalışan araştırmacılara bunun anahtarları için yol göstermektedir. Ragıp el-İsfehânî kitabını, ilgililerin, Kur'an ilimleri ve hatta diğer dini ve dil ilimlerinde inceleme yapan araştırmacılarını bu kitaba muhtaç kılacak şekilde kolaylaştırarak düzenlemiş ve telif etmiştir.[15] Bu ise kitabı, dil ve tefsir kitapları arasında önemli bir kaynak haline getirmektedir. Kendisinden sonra genelde ulumü'l-Kur'an özelde ise tefsir ve garibu'l-Kur'an ilimlerinde telif edenlerin çoğu bu kitaptan nakillerde bulunmuştur. Alimlerden büyük çoğunluğu kitabı övmüştür. Bu bağlamda Zerkeşî garibu'l-Kur'an ile ilgili konuştuğu bir yerde *Müfredât*'ı bu alanda yazılan en önemli kitaplardan biri olarak addetmiştir.[16] Fîruzabâdî, ise alanında eşi benzeri olmayan bir kitap olarak değerlendirmektedir.[17] Katip Çelebi *Müfredât* için*"Ragıp'ın Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an adlı eseri dini ilimlerdeki her bir ilim için faydalıdır."* İfadesini kullanmaktadır.[18]

---

[14] Bu kaynaklar için *Müfredât*'a Davûdî tarafından yazılan mukaddimeye bakınız.

[15] Kitabın önemi Ragıp'ın Kur'an lafızlarını ayetin bağlamına göre ifrat ve tefrite kaçmadan amaca uygun şekilde şerh etmesinde kendisini göstermektedir. Dili, Araplardaki kullanım yöntemleri noktasındaki tecrübesini Kur'an ile uzun süreli meşguliyeti ile edinmiş olan bir kişi için şarşırılacak bir durum değildir. Bu konu yazdıklarının satır aralarında, alıntılarında ve ayetlerin şerhinde açıkça görülür. Buna ek olarak Ragıp'ın usul, füru ve tefsir gibi alnalardaki bilgisi de bu noktada zikredilebilir. Kitap araştırmacı ve uzmanlar için vazgeçilmez olup aynı şekilde kolayca ulaşılabilen bir kitaptır.

[16] Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'an*, ilk baskı, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru İhyâu'l-Kütüb el-Arabiyye, Kahire, 1957, c. 1, s. 291.

[17] Firuzâbâdî, *el-Bülgatü fi Terâcim-I Eimmeti'n-Nahv ve'l-Luga*, Daru Sa'du'd-Dinli't-Tabaa' ve'n-Neşr, 2000, s. 69.

[18] Katip Çelebi, Keşfü'z-Zunûn, Mektebetü'l-müsennâ, Bağdat, 1941, c. 4, s. 1773.

Müfredât Türkçe dahil birçok dile çevrilmiştir. Türkçe çeviriler arasında Mustafa Yıldızın tercümesi ve Abdulbaki Güneş ve Muhammed Yücel'in tercümeleri bulunmaktadır. Bunun yanında belki de tercüme olarak son ve en dakik olan tercüme Yusuf Türker'in yaklaşık 1.600 sayfadan oluşan 15 yazma nüshaya dayanarak yaptığı tercümedir. Mezkûr tercüme 2008 yılında Pınar yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.

Arapça olarak ise tahkikli ve tahkiksiz olarak birçok defa basılmıştır:

1- Mektebetü Angola baskısı: Mısır'da Muhammed Ahmed Halefullah'ın tahkiki ile basılmıştır.
2- Matbaatu'l-Halebî baskısı: Kahire'de tahkiksiz olarak basılmıştır.
3- Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz baskısı: Tahkiksiz olarak basılmıştır.
4- Daru'l-Ma'rife baskısı: Beyrut'ta Muhammed Seyyid Keylani'nin tahkiki ile basılmıştır.
5- Daru'l-Fikr baskısı: Nedim Meraşelî'nin tahkiki ile Beyrut'ta basılmıştır.
6- Daru'l-Kalem baskısı: Safvân Dâvûdî'nin tahkiki ile Dımeşk'te basılmıştır.

Tezimizde Daru'l-Kalem baskısını tercih ettik. Zira diğer baskılar arasında en düzgünü ve tahkik açısından en genişidir. Bunun yanında kendinden önceki baskıların eksik kaldığı yönleri tamamladığından ayrıca incelememize konu olan en son baskılardan biridir.

İKİNCİ BÖLÜM

"أفعل" Kalıbının Yapısı Fonksiyonu ve Anlamları

"أفعل" fiil kalıbının yapısını, eklenen lafzi ziyadelerin fiilin aslında meydana getirdiklerini, ortaya çıkan anlamların çeşitliliklerini açıklamak üzere bu bölüm oluşturulmuştur. Bu bağlamda bu bölüm iki ana kısımdan oluşmaktadır. Buna göre ilk kısım Bir hemze eklenerek oluşturulan " أفعل " fiil kalıbının yapısı ve fonksiyonu, ikinci kısımda ise sarf geleneğinde "أفعل" fiil kalıbının anlamları ele alınacaktır.

3. " أفعل " Fiil Kalıbının Yapısı Ve Fonksiyonu

Fiilin müceered olarak aslı "فعل" dir ve başına hemze eklenerek "أفْعَلَ" fiili oluşturulmaktadır. Zira rubaî mezid fiiller, ya fiilin başına hemzenin eklenmesi, ya orta harfinin(ayne'l-harfinin) tekrarlanması, ya da ilk harfinden(fâu'l-fiil) sonra bir elif harfinin eklenmesi ile gerçekleşmektedir. Bunlara örnek olarak "أجلس", "جلّس", "جاس" ve "أكْتب", "كتّب", "كاَب" verilebilir.[19] Fakat her sülasi mücerred fiil başına hemze ziyadesini kabul eder mi?[20] Yani sülasi fiillerin her birine hemze ziyadesi yapmak caiz midir? Buradan hareketle sülasi fiillere hemzenin eklenmesi bütün sülasiler için mi yoksa işitmeye dayalı olarak mı eklenmektedir?

Bu konuda alimler arasında ihtilaf bulunmakta olup aşağıda toplu olarak bu görüşlere yer verilecektir:

1- Sülasi fiile eklenen hemze işitmeye dayalıdır(semâî). Lazım ya da müteaddi olsun Araplardan nakledilen fiillerle sınırlı kalır ve kıyas yapılamaz. Bu görüşü Ebu Hayyan el-Endelûsî ve Suyûtî Müberred'e

---

[19] "أفعل" kalıbının hemzesi muzari ve ism-i fail kalıplarında hazfedilmesi gerekmektedir. İsm-I fail ve muzari şu şekilde söylenir: "يُكرم", "مُكرِم", "مُكرِم". Muzarinin aslı "يُؤكْرِم" şeklindedir.

[20] Ebu Hayyan el-Endelüsî, *İrtişâfu'd-Darb min Lisani'l-Arab*, ilk baskı, thk.: Recep Osman, Mektebetü'l-Hanecî, Kahire, 1998, c. 1, s. 241. "أفعل" ve "فاعل" kalıpları hemze ile başlayan fiillerde(mehmuz) karışıklığa neden olmaktadır. BU durum örneğin "آتى" ve "آزر" kendini göstermektedir. Zira bu iki fiilde muzari ve mastar kalıplarına çevrildiğinde hangi kalıptan geldiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim "آتى" fiilinin muzarisi "يؤتى", mastarı ise "إيتاء"' olup "أفعل" fiil kalıbından gelmektedir. Fakat "آزر" fiilinin muzarisi "يؤازر", mastarı da "مؤازرة" olup "فاعل" fiil kalıbından gelmektedir. Aynı şekilde "أفعل" fiil kalıbının muzarisi meçhul olarak geldiğinde sülasi fiilin muzarisi ile karışmaktadır.

nispet etmektedirler.[21] Radî el-Esterabâdî de bu görüşü benimsemiş ve şunları dile getirmiştir: Sülasi fiile eklenen hemze kıyas olarak diğer fiillere eklenemez.[22]

2- İkinci görüşe göre lazım sülasi fiillerde hemzenin eklenmesi kıyasi, müteaddi fiillerde ise semâîdir. Bu görüş Sibeveyhî'nin mezhebinin görüşüdür. Sibeveyhi bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: " ظَرُف وظرَّفته، ونبُل ونبَّلته"örneklerinde olduğu gibi sülasi fiile hemzenin eklenmesi de reddedilemez… Örneğin "أفرحتُ" ve "فرَّحتُ" da olduğu gibi.[23] İbn Hişam da aynı görüşü benimsemiştir.[24] Aynı şekilde Mısır'daki Arap dili akademisi de bu görüşü tercih etmiştir.[25]
3- Üçüncü görüşe göre "أفعل" fiil kalıbındaki hemze, lazım fiiller ve bir meful alan müteaddi fiillere kıyasi olarak eklenebilir. Bu görüş ise Ebu Ali el-Fârisi, Abdulkahir el-Cürcanî[26] ve Saymerî'ye[27] aittir.
4- Dördüncü görüşe göre zaid olan bu hemzenin lazım sülasi ve "علم" babının dışındaki müteaddi fiilerin başına eklenmesi kıyasidir. Suyutî bu görüşü nahivcilerden bir gruba nispet etmiştir.[28]
5- Beşinci görüşe göre ifal babının hemzesinin bütün efalu kulub fiillerine eklenmesi kıyasidir. Bu görüş Ahfeş'e nispet edilmektedir.[29]

Bu görüşler içerisnde ikinci görüşü daha çok alimin benimsemesinden dolayı tercih ediyoruz. Çünkü bir fiilin lazım ve müteaddi oluşu noktasında asıl olan semâdır. Bunun yanında Araplardan gelen kelime ve cümlelerde sülasi lazım fiilin başına hemzenin çokça gelmesi de bu görüşü tercih etmemizde etkili olmuştur.

---

[21] Suyutî, *Hemu'l-Hevâmi' Şehu Cemu'l-Cevâmi'*, thk. Abdu'l-Al Salim Mükrim, Daru'l-Buhûs el-İlmiyye, Kuveyt, 1979, c. 5, s. 14.
[22] Radi el-Esterabâdî, *Şerhu Şafiyetu İbnu'l-Hacib*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, c. 1, s. 84.
[23] Sîbeveyh, *el-Kitab*, thk.: Abdusselam Harun, ikinci baskı, Mektebetü'l-Hanecî, Kahire, 1982, c. 4, s. 55.
[24] İbn hişam, sülasiye eklenen ta'diye hemzsinin, müteaddi fiilin dışında lazım fiilin başına gelmesi kıyasidir demektedir. Bknz.: İbn Hişam el-Ensarî, ilk baskı, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 1964, s. 577.
[25] Abdulaziz b. el-Kanâvî, Sıgatu "أفعل" el-Fi'liyye ve Meânîhâ fi'l-Kur'an'il-Kerim, Ümmü'l-Kurâ üniversitesi, 1987, s. 55.
[26] Abdulkahir el-Cürcani, *el-Muktesid fi Şerhi'l-Îdâh*, thk. Kazım Bahru'l-Mercân, Irak kültür bakanlığı yayınları, 1982, c. 1, s. 611.
[27] Ebu Muhammed Abdullah b. Ali b. İshak es-Saymerî, İlk baskı, thk.: Fethi Ahmed Mustafa Aliyüddin, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 1982, c. 1, s. 115.
[28] Bknz.: Hemu'l-Hevâmi', c. 5, s. 14.
[29] Bknz.: et-Tabsira ve't-Tezkira, c. 1, □ 120.; Radi el-Esterabâdî, Şerhu'l-Kâfiye , üçüncü baskı, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, c. 2, s. 274

3.1. Sülasi Fiilin Başına Dahil Olan Hemzenin Müteaddiliği Gerektirmesi

Nahivciler ve Sarfçılar lazım fiilin başına gelen hemzenin lazım fiili daima müteaddiye çevirir mi

Öncelikle alimler incelemeler doğrultusunda hemzenin fiilin başına gelerek fiili müteaddiye çevir fiil olan "أخطأ" fiilinin başındaki hemze fiili müteaddiye çevirmemiştir.

İbn Hacib bu mesele ile ilgili şu görüşü dile getirerek ortaya koymaktadır: " … *bu kelimeler lafızları itibari ile fiili müteaddi kılmayı gerektirmemektedir, aksine bu konuda sayrûret ve diğer bazı anlamları dikkate almak gerekmektedir. Bu çerçevede sayrûret anlamı var ise bu fiili müteadii kılmaktadır.*"[30]

İbn Hacib'in burada bahsettiği sayruret muhtemelen genelleme ifade etmektedir. Çünkü rubai ol çevirmesi olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı sülasi mücerred ve hemze eklenmiş mezid bir fiil, hemzenin eklenmesi ile müteaddiye dönüştürmemektedir. Örneğin "سرُع", "بطؤ" fiillerine eklenen hemze yani "أسرع" ve "أبطأ" fiillerini müteaddiye çevirmemiştir. Bu iki kullanım yani fiilin sülasi ve rubai formları arasındaki fark ise "سَرع" ve "بطؤ" sülasi mücerretleri hmezeli olarak gelen formlarından daha beliğlik ifade etmektedir. Çünkü bu kelimelerin sülasi formları "صَغُر" ve "كَبُر" gibi huy, mizaç gibi anlamları ifade etmektedir.[31]

Bazen fiil için sadece " أفعل " kalıbı kullanılır ve budurumda kelimenin müteaddi ve lazım oluşunu geldiği anlamlar belirlemektedir. Buna örenk olarak Ragıp "آمن" fiilini örnek vermektedir. Bu doğrultuda mezkur fiil için şunları dile getirir: "آمن" fiili anlam açısından iki şekilde kullanılır:

1- Müteaddidir ve şöyle kullanılır "آمنته" ona güven verdim. Kelimenin bu anlamına binaen Allah'a mezkur fiilin ism-i faili olan "مؤمن" denilmiştir.
2- Müteaddi değildir ve güvenli oldum anlamına gelir.[32]

3.2. "أفعل" Fiil Kalıbının Fonksiyonu

"أفعل" fiil kalıbı genellikle sülasi bir fiili müteaddiye dönüştürmek için kullanılmaktadır. Bu ise lazım fiilin failini dönüştürerek meful yapmak ve meydana gelen hades için bir fail ortaya koymakla olur. Buradan hareketle örneğin "أذهبت زيدا" cümlesi Zeyd'i "ذاهب" kıldım anlamındadır ve Zeyd fiilin başına gelen hemzeden yola çıkarak cümlede mefule dönüştürülmüştür. Nitekim, "ذهب زيد" cümlesinde fail

[30] İbn Hacib, el-Kâfiye fi İlmi'n-Nahv ve'ş-Şafiye fi İlmeyi't-Tasrif ve'l-Hatti, thk.: Salih Şair, Daru'l-Âdâb, Kahire, 2010, c. 2, s. 51.
[31] Radî, el-Esterabâdî, Şerhu Şafiyetu İbn Hacib, thk.: Muhammed Nur el-Hüseyin ve diğerleri, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, c. 1, s. 87.
[32] Müfredat, s. 91.

Zeyd'tir. Şayet sülasi fiil müteaddi değil ise hemzenin fiilin başına gelmesi ile birlikte bir meful alan fiile dönüşmektedir. Bu meful hemzenin sayrûret ve ca'l anlamlarından dolayı "أذهبته" örneğinde olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. Yine bu minvalde örnek olarak "استعظمت" anlamına gelen "أعظمت" verilebilir.

Şayet hemzenin başına geldiği fiil bir meful alabilen bir fiil ise hemze ile birlikte iki meful alan fiile dönüşmektedir. Bu noktada iki mefulden ilki hemzenin ca'l anlamından kaynaklanmakta, ikinci meful ise fiilin aslından kaynaklanmaktadır. Örneğin "أحفرت زيدا النهر" anlam şu şekildedir: Zeyd'e nehri kazdırdım yani Zeyd'i nehri kazan kişi olarak kıldım. Bu cümlede ilk meful olan "زيد" kelimesi "أحفر" fiilinin ca'l anlamından etkilenerek meful olmuştur. İkinci meful ise kazılmaya konu olan ikinci meful "النهر" kelimesidir. Bu bağlamda iki mefulden ilki derece olarak faillik anlamında olduğundan fiilin asıl mefulünden daha üst derecededir.

Şayet hemze iki meful alan sülasi bir fiilin başına gelirse mezkur fiil yine müteaddi olup üçüncü bir meful daha alır. Bu üç mefulden ilki fiilin başına hemze gelmesi ile birlikte meful olmuştur. İkinci ve üçüncü mefuller ise fiilin aslından kaynaklanarak mefulolmuşlardır. Müteaddi fiilin bu türü "أعلم" (bildirmek) ve "أرى" (göstermek) fiillerinden müteşekkildir.[33]

"أفعل" Fiil Kalıbının Anlamları

Sülasi fiilin başına hemze eklendiğinde anlamı değişmektedir. Çünkü herhangi bir kelimenin yapısının eklerle arttırılması kelimelerin anlamlarında da bir artış ve değişikliğe delalet etmektedir. Bundan dolayı sülasi fiilin başına ek olarak hemzenin eklenmesi yani "أفعل" kalıbında gelmesi yeni anlamların ortaya çıkmasına neden olur. Sarf ve dil alimlerinden bir çoğu "أفعل" fiil kalıbının ya sülasiden rubai fiile dünüşmesi ya da içinde bulunduğu bağlamdan hareketle bir çok anlama geldiğini belirtmişlerdir. Yani fiilin rubai yapısının sülasi yapısından farklı bir anlam ifade etmesi gerekmektedir. Bu anlamlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

4.1. Ta'diye *ve Nakil*

Bu anlam bu fiil kalıbının anlam ve fiildeki değişikliğin etkisinin esasıdır. Ta'diye lazım fiili müteaddiye, bir meful alan fiili iki meful alan fiile ve iki meful alan fiili ise üç meful alan fiile dönüştürmesini ifade etmektedir. Nakil ise, daha önce açıkladığımız üzere cümledeki failin mefule dönüştürülmesidir. Bu anlama örnek

[33] Radi el-Esterabadî, Şerhu Şafiyetu İbn Hacib, c. 1, s. 86.

olarak şu fiiller verilebilir: "أقام - قام", "ألبس- لبس " ve "أرى- رأى". Sibeveyhi bu kalıpla ilgili şu ifadeye yer vermektedir: *"فعل" fiil kalıbının başına bir eklemede bulunup değiştirilmek istendiğinde çoğunlukla bu fiil kalıbı "أفعلت" fiil kalıbı ile gelmektedir.*[34]

4.2. Sülasi *Mücerred (فعل) Fiil Kalıbı Anlamı*

Sülasi fiil aynel fiili fethalı, dammeli ya da kesralı olsun mücerred olarak "فعل" ve "أفعل" aynı anlama gelebilnmektedir. Dilcilere göre aralarında fark olduğunu düşünse de örneğin: "سقى" ve "أسقى" kullanımda aynı anlamdadır. Bu bağlamda Sîbeveyh şunu dile getirmektedir: *"أسقيته" ile "سقيته" aynı anlama geldiğini söyleyenler vardır. Burada sülasi fiil kalıbı olan "فعلت"nün sonuna gelebildiği gibi başına da hemze gelmiştir. Buna örnek olarak "فرحت" ve benzerleri verilebilir… Halil b. Ahmed ise "أسقيته" ve "سقيته" ile ilgili ikisinin de suyu bir kişiye içirmesi anlamındadır. "سقيته" "كسوته" gibidir. Aynı şekilde "أسقيته" de "أبسته" gibidir.*[35]

Bazen sülasi ve mezid fiil kalıpları arasındaki ortak anlamlar lehçelere dayandırılabilir. Sîbeveyhi bu konuda şunu dile getirmektedir: *"فعلت" ve "أفعلت" aynı anlama gelip farklı lehçelerde olabilir. Bunu Halil b. Ahmed iddia etmiştir. Bir grup mezkur ortak anlamı "فعلت" fiil kalıbında kullanmakta diğer başka grup ise "فعلت" fiilinin başına hemze getirerek "أفعلت" olarak kullanmaktadırlar.*[36]

Bunun örneği şu ayette vardır: "فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ"(Hicr / 22) ayette geçen fiilin sülasi olan "سقى" nın içmeye delalet ettiğini, "أسقى" fiil kalıbının ise içilecek olanın hazırlanmasına delalet etmektedir. Ayetteki "سقى" fiili hem sülasi hem de rubai olarak okunmuştur. Diğer bir ayet ise şu şekildedir: " وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا (Mü'minun / 21) Ayette geçen "نسْقِيكُم" fiilinin ilk harfi olan nun harfinin fethalı ve dammeli olarak okunabilmektedir.[37] Abdu'l-Kahir Cürcani iki fiil kalıbınında aynı anlamı ifade etmesine örnek olarak "حَزَنْتُه" ve "أحزَنْتُه" fiillerini örnek vermiştir.[38]

4.3. Sülasi Mücerred Fiili Mutâvaat Anlamına Sokmak

---

[34] el-Kitab, c. 4, s. 55. Ayrıca bknz.: İrtişafu'd-Darb, c. 1, s. 172.
[35] el-Kitab, c. 4, s. 58-59.
[36] el-Kitab, c. 4, s. 61.
[37] Fehd Abdulaziz ez-Zamil, el-Hilaf et-Tasrifi ve Eseruhu ed-Dilâlî fi'l-Kur'an el-Kerim, Daru İbnü'l-Cevzi, 2006, s. 103.
[38] Bknz.: İrtişafu'd-Darb, c. 1, s. 173.

Buna örnek olarak "مرى" sülasi fiili hemze eklenerek "أمرى", "صَرَم" sülasi fiili yine başına eklenerek "أصْرَمَ" ve aynı şekilde "مخَض" sülasi fiili başına hemze eklenerek "أمْخَض" mutavaat ifade etmektedir.[39] Bu bağlamda bir başka örnek olarak şu cümlede geçen fiil kalıpları örnek verilebilir: "وقشعت ريح سحاب فأقشع" (Rüzgar bulutları dağıttı ve bulutlar dağıldı) Burada "أقشع" fiil kalbı başına hemze aldığından mutavaat ifade ederek dağıldı anlamına gelmektedir.[40]

4.4. Selb Ve İzale Anlamı

"أفعل" fiil kalıbı mefulden fiilin anlamının izale edilmesine de delalet edebilir. Şu cümlede olduğu gibi: "شكا زيدٌ فأشكيته" (Zeyd şikayette bulundu ve ben onun şikayetini giderdim.) Burada Zeyd'in şikayet etmesini ifade eden "شكا" fiili başına hemze eklenerek "أشكى" dönüşerek şikayetri gidermek anlamına gelmiştir. Diğer bir örnek ise "أعجمت الكتاب" cümlesidir. Burada başına hemze eklenmiş olan "أعجم" fiili izale anlamı ifade etmektedir ve mezkur cümle "kitabın kapalılığını giderdim" anlamına gelmektedir.[41]

4.5. Ca'l Anlamı

Bu anlam "أفعل" fiil kalıbının en önemli anlamlarından biri hatta bu anlamların temelini oluşturmaktadır. Bu anlam "tasyîr" olarak da ifade edilmektedir. Buna örnek olarak şu cümle verilmektedir: "أحفرتُ زيداً بئراً" burada anlam "Zeyde kuyuyu kazdırdım" şeklindedir.[42]

4.6. Sayrûret Anlamı

Bu anlam "أفعل" fiil kalıbında gelen fiilin failini bir şey sahibi yapmak anlamına gelmektedir. Bu iki çeşittir:

- İlk çeşitte fail fiilin türediği şeyin sahibi olmaktadır. Örneğin "ألحم زيدٌ" cümlesi Zeyd ete (لحم) sahip oldu anlamındadır. Aynı şekilde "أعسر" zor oldu, "أيسر" kolay oldu anlamlarını ifade etmektedir. Diğer bir örnek ise "أثمر الشجر" Ağaç meyvelendi (meyveye sahip oldu) anlamına gelmektedir.
- İkinci çeşitte ise herhangi bir şeyin sahibi olan fail, fiilin türediği şeyin de sahibi olmaktadır. Örneğin: "أجرب الرجل" (adamın develeri tecrübeye sahip

[39] Bknz.: Muhammed Sadi Veled Adud, *et-Turra Tevşihu Lamiyyetü'l-Efal li-İbni Mâlik*, thk.: Abdulhamit el-Ensari, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 335.
[40] Bknz.: İrtişafu'd-Darb, c. 1, s. 173.
[41] Bknz.: Abduh Racihi, et-Tatbiku's-Sarfî, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, s. 32.
[42] Bknz.: el-Muktesid fi Şerhi'l-İdâh, c. 1, s. 608.

oldu). Diğer bir örnek "أخبث" fiilidir ve kötü arkadaşlara sadip olmak anlamını ifade etmektedir.[43]

4.7. Teksir Anlamı

Bu anlam fiilin anlamının çoğalmasını ifade etmektedir. Bu anlama örnek olarak "أضبّ المكان" bir yerin sisi(ضباب) çok olmak anlamını ifade ederken " أظبى المكان" cümlesi ise bir yerde geyiğin(ظبي) çok olmasını ifade etmektedir.[44]

4.8. Vicdan Anlamı

Fiil bu anlamda bir şeyi belirli bir sıfat ve nitelik üzere bulmayı ifade etmektedir. Şu sözünde olduğu gibi: "أكرمتُ زيداً" yani Zeyd'i cümert bir kişi olarak buldum demektir.[45] Ebu Hayyan niteliğin fail manasında olan ya da meful manasında olan olarak iki şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Fail manasındakine örnek olarak "أبْخَلْتُه" onu cömert buldum anlamındaki fiil verilebilir. Meful anlamındakine örnek olarak "أحمدته" o kişiyi övülen kişi olarak buldum anlamındadır.[46]

4.9. Ta'riz Anlamı

Bu bir şeyi bir şeye sunmak anlamındadır. Mefulun fiil anlamında sunulmasını ifade etmektedir. Örneğin "أبعت المنزل" evi satışa(بيع) sundum anlamına gelmektedir. Diğer bir örnek ise "أرهنت المتاع" bir ticari metaı rehin için arz ettim anlamına gelmektedir. Sibeveyh konu ile ilgili olarak şunları dile getirmektedir: " "أفعل" fiil kalıbı bir durumu bir şeyi arz etmek anlamında kullanılabilir. Senin şu sözün: "أقتلته" onu öldürmek için sundum anlamına gelmektedir.[47]

4.10. Bir Mekan Ya da Zamana Giriş Anlamı

Örneğin "أصبح" fiili sabaha girmek anlamındadır. "أمسى" fiili ise akşama girmek anlamındadır. Aynı şekilde "أبحر" fiili de denize girmek anlamındadır. Diğer bir örnek olarak şu ayet verilebilir: "وَيَوْمَ لَا يُسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ" A'raf, 163, Ayette geçen "يُسْبِتُونَ" fiilinin ilk harfini dammeli okuyanlar cumartesi gününe girmek anlamına gelen "أسبت" den türediğini belirtmektedir.[48]

---

[43] Bknz.: Şerhu'ş-Şafiye, c. 1, s. 89.; et-Turra, s. 343.
[44] Bknz.: et-Turra, s. 343.
[45] Bknz.: el-Muktesid fi Şerhi'l-İdah, c. 1, s. 608, et-Tatbiku's-Sarfi, s. 34.
[46] Bknz.: İrtişafu'd-Darb, c. 1, s. 173.
[47] el-Kitab, c. 4, s. 59.: İrtişafu'd-Darb, c. 1, s. 173.; et-Turra, s. 344.; Tatbîku's-Sarfî, s. 32.
[48] Bknz.: Tehzibu'l-Luga, c. 2, s. 176.; et-Tatbiku's-Sarfî, s. 32.

4.11. Haynûne Anlamı

Failin, fiilin türediği şeyin vaktinin gelmesi ile vasıflanmasını ifade etmekte ya da failin, fiile girişinin yaklaşmasını ifade etmektedir. Örneğin: "أحصد الزرع" cümlesi zirai ürünün hasat vaktinin geldiğini ifade etmektedir.[49]

4.12. el-Büluğ Anlamı

Bu üç şekilde gerçekleşmektedir:

- Sayısal: "أعشرت الدراهم" On dirheme ulaştı anlamına gelen bu cümlede büluğ anlamı bulnmaktadır. Diğer örnek cümle ise " أتسعت البنات" Kızlar dokuz kişi oldu anlamına gelmektedir.
- Zamansal: Buna örnek olarak sabah ve akşam oldu anlamlarına gelen "أصبح" ve "أمسى" kelimeleri verilebilir.
- Mekansal: Bu anlama örnek olarak Necd'e ve Irak'a ulaştı anlamına gelen "أنجد" ve "أعرق" fiilleri verilebilir. Diğer bir örnek olarak "أكدى" fiili de sert bir yere ulaşmak anlamındadır.[50]

4.13. İâne Anlamı

Bu anlama örnek olarak "أحلبته" cümlesi ona süt sağmada yardım ettim anlamına gelmektedir.[51]

4.14. Taccüb Anlamı

Taacübü ifade etmek için iki kalıp bulunmaktadır: "ما أفعَلَه" ve "أفعِلْ به". İlk kalıpta fiil "أفْعَل" kalıbında gelmiştir.[52] Şu ayette örneği vardır: "فَمَا أَصْبَرَهُم عَلَى النَّارِ" Bakara / 175. Burada "أَصْبَرَ" ateş azabına olan sabırlarının şiddetine olan taaccübü ifade etmektedir.[53] İkinci kalıp olan "أفعِلْ به"deki أفعِلْ kalıbı mazi fiil olup emir formatında taaccüb ifade etmesi için gelmiştir.[54]

---

[49] Bknz.: Şerhu'ş-Şafiye, c. 1, □ 89.; □îğatu Efale el-Fi'liyye fi'l-Kur'an el-Kerim, □ 255.; □îbeveyh bu anlamı istihkâk olarak ifade etmektedir. Örneğin: "احصد الزرع" zirai ürün hasadı hak etmiştir, " أقطع النخل" ise hurma kesilmeyi hak etmiştir anlamlarını ifade etmektedir. İbn Hacib ise bu anlamı sayruret ifade etmekte ve yukarıdaki örnek cümle ziari ürün, hasada sahip olmuştur anlamına gelmektedir. C. 4, s. 60.

[50] Bknz.: *Şerhu'ş-Şafiye*, c. 1, s. 90.; *et-Turra*, s. 344.; *et-Tatbiku's-Sarfî*, s. 33.

[51] Bknz.: *et-Turra*, s. 342.; *İrtişafu'd-Darb*, c. 2, s. 173.

[52] Bu görüş mezkur kalıptaki أفْعَل yi fiil kabul eden Basralılara aittir. Kufeliler ise "أفعل به" kalıbında olduğu gibi bu kelimeyi isim olarak kabul etmektedirler. Bknz.: İrtişafu'd-Darb, c. 4, s. 2065.

[53] Tahir b. Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, ed-Daru't-Tunusiyye, c. 2, s. 125.

[54] Bknz.: *İrtişafu'd-Darb*, c. 4, s. 2065.

4.15.Nispet Anlamı

Mefulün, fiilinden türediğine nispetidir. Bazıları bu anlamı "tesmiye" kavramı olarak isimlendirmektedirler.[55] Örneğin "أكفر" ve "أخطأ" bir kişiyi küfre ve hataya nispet etmek anlamında yani "kafir" ve "hatalı" olarak isimlendirmektir.[56] Diğer bir örnek ise " أشررت الرجل" cümlesi "adama şer nispet ettim" demektedir.[57]

4.16.Haml Anlamı

Bu anlam da mefulün fiilden türeyen şeye hamledilmesini ifade etmektedir. Örneğin "أخدعه فلان" bir kişiyi tuzağa hamletmek anlamına gelmektedir.[58]

4.17.İtyân Anlamı

Failin fiilin türediği şey ile gelmesi anlamındadır. Örneği şu ayette olduğu gibidir: "وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ" (Bakara/ 267) ayette geçen "تُغمضوا" fiili "أغمض" fiilinin muzarisidir. Ayetteki anlamı göz yummuş bir şekilde (غ□ض) durumu görmezden gelmek anlamını taşır.[59]

Yukarıda zikredilen bu anlmalar "أفعل" fiil kalıbının sözlükteki en önemli anlamlarındandır. Bu anlamlar noktasında esas alınacak temel kriter Araplardan gelen nakillerdir. Bazen bu anlamlar iç içe geçmiş olabilir ancak bu bu noktada genellikle bağlam anlama hükmeder. Bazen "أفعل" fiil kalıbında gelen bir kelime bu anlamların dışında da gelebilir. Bunun için belirli bir kural ve kaide yoktur. Örneğin "أبصر" kelimesi gördü anlamına gelmektedir. Aynı şekilde ilerlemek anlamına gelen "أوعز" fiili de böyledir. Yine bu fiil kalıbından gelen bazı fiiller tef'il babı "فعّل" nın mutavası için gelebilir. "فطّر" fiilinin mutavaası olarak "أفطر" olarak, "بشّر" fiilinin mutavaası olarak "أبشر" olarak gelmektedir. Sibeveyhi: "*bu anlamda gelen fiiller azdır*" demektedir.[60]

---

[55] Bknz.: *İrtişafu'd-Darb*, c. 1, s. 173.
[56] Bknz.: a.g.e., c. 1, s. 173.
[57] *Mücmelü'l-Luga*, c. 1, s. 501.; Bknz.: es-Sıhah, c. 6, s. 696.
[58] Bknz.: *Sigatu Efale el-Fi'liyye*, s. 254.
[59] İbn Cinnî, *el-Muhtesib fi Tebyîni Vucûhu Şevâz-i Kıraât ve'l-İdâh anhâ*, thk.: Ali Nasıf, ve diğerleri, Daru Sergîn, İkinci baskı, c. 1, s. 139. Bu kitapta "أفعل" fiil kalıbına bknz., s. 256.
[60] el-Kitab, c. 4, s. 58.; Şerhu'ş-Şafiye, c. 1, s. 92.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜFREDAT'TA أفعل FİİL KALIBININ ANLAMLARI

Ragıp el-İsfehânî, kitabında kelimenin kökünü ititbara alarak alfebatik sırayı esas alan bir yöntem takip etmiştir. Doğal olarak o, "أفعل" fiil kalıbını bu köklerden türeyen kelimelerle birlikte ele alımıştır. Ragıp'n bu eserindeki "أفعل" fiil kalıbı ve anlamları tarafımızca araştırılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde bu fiil kalıbına ait birçok anlam tespit edilmiştir. Bu anlamlar burada diğer müfessir ve dilcilerin aynı kelime ile ilgili zikrettiği anlamlarla aynı görüşte ya da ihtilaf olup olmaması açısından karşılaştırmalı olarak zikredilecektir. Ragıp'ın ele aldığı "أفعل" fiil kalıbı ile ilgili kelimeler liste halinde bu bölümün üçüncü kısmında ortaya konulacaktır. Bu noktada Ragıp el-İsfehânî'nin Kur'an-ı Kerimdeki bütün kelimeleri ele almadığı gibi "أفعل" fiil kalıbında gelen fiillerin de hepsini kitabına almamıştır. Bu bölümde ele alınacak olan kelimeler Ragıp'ın doğrudan "أفعل" fiil kalıbının kendisi, mastarı ya da türevleri ile ilgili yaptuğı açıklama yaptığı kelimelerdir. Bundan dolayı kelimeler şu üç başlık altında ele alınacaktır:

İlk kısım: "أفعل" Fiil kalıbında gelip Ragıp'ın Tek Anlam Zikrettiği Kelimeler

İkinci Kısım: "أفعل" Fiil kalıbında gelip Ragıp'ın Birden Fazla Anlam Zikrettiği Kelimeler

Üçüncü Kısım: Müfredat'a Geçen ": "أفعل" Fiil kalıbı ve Türevlerinin Listesi

4. Ragıp El-İsfehânî'nin "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Tek Anlam Zikrettiği Kelimeler

"أفعل" Fiil kalıbı Müfredât'ta birçok anlamıyla ele alınmıştır. Bu anlamlar aişağıdaki başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kısımda Ragıp'ın "أفعل" fiil kalıbında gelip tek anlam zikrettiği kelimeler ele alınacaktır.

5.1. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Sülasîsi İle Aynı Anlama Sahip Fiiller

1. آذن Fiili

Ragıp el-İsfehânî, Duymak anlamındaki "أذن" *ile (hemze eklenerek oluşan) "آذن" aynı anlamdadır*"[61]demektedir. Bu noktada Ragıp ile aynı görüşü savunan kimseye araştırmamız doğrultusunda ulaşamadık. Bu fiilde fiilin başına gelen hemze bazı müfessir ve dilcilere göre aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

a. Mutavaat: Nahhâs şu cümlede "آذنته فأذن" yer alan kelimelerden "آذن"'nin bildirmek, "أذن"nin ise bilmek anlamına geldiğini belirtmektedir.[62] Bu noktada Nahhas'a Semin katılmaktadır ve Ebu Ubeyde'den nakille şunları

[61] *Müfredât*, s. 70.
[62] Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, thk.: Abdulcelil Abduh Şelbî, Alemü'l-Kütüb, İlk baskı, Beyrut, 1983, c. 6, s. 283.

dile getirmektedir: "Bir şeyi muhataba bildirmek için "آذن" fiili kullanılır ve muhatabın bildirilen şeyi duyup anlaması için de "أذن" fiili kullanılır. Yani "آذن" fiili "أعلم" anlamında, "أذن" fiili ise "علم" anlamındadır. Aynı şekilde "أنذر" ile "نذر" arasındaki ilişki de böyledir. Yine Ebu Ubeyde şöyle demiştir: Sülasi(أذن) fiil "أفعل" fiil kalıbının mutaavatı olarak kullanılmıştır."[63] Yani bu kelime (آذن) sülasi ile aynı anlamda olmayıp sülasisi mutavaat anlamında gelmiştir.

b. "آذن" ve "تأذن" aynı anlamdadır: Yani bu fiil özelinde "أفعل" ve "تفعّل" aynı anlamdadır. Bu görüşü Cevherî *Sıhâh*'ında zikretmiş ve şunları nakletmiştir: "آذن" bir şeyi bildirmek demek anlamında olan "أعلم" anlamındadır ve "تأذن" ile aynı anlamdadır.[64]

c. "آذن" fiili ca'l anlamındadır: Bu görüşü Feyumî dile getirmiş ve şöyle demiştir: "أذن" bir şeyi bilmeyi ve duymayı ifade etmektedir ve başına hemze gelerek müteaddi olmaktadır. Bu çerçevede "آذن" fiili ca'l anlamını ifade ederek bir kişiye bir şeyi bildirmek onu o şeyi bilmesini sağlamak analmna geldiği belirtilmiştir.[65] Tehzîbü'l-Luga'da ise şöyle denilmiştir: "آذن" bir şeyi bildirmek anlamına(أعلم) gelmektedir. "أذن" ise bir şeyi bilmek (علم) anlamını ifade etmektedir.[66] Bu görüş Lisanu'l-Arab'ta zikredilmiştir.[67] Aynı şekilde Lisanu'l-Arab'ta Cevherî'nin mezkur kelime ile ilgili Sıhah'ta zikrettiği görüş te nakledilmiştir.[68]

2. أبدأ Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أبدأ" fiili için: *" "بدأ", "أبدأ" ve "ابتدأ" fiilleri bir şeye başlama bir şeyi öne almak anlamında aynı anlamı ifade etmektedir."*[69] Burada Ragıp "أفعل" fiil kalıbında gelen bir fiili "فعل"(بدأ) ve "افتعل"(ابتدأ) kalıplarında gelen şekli ile aynı anlama sahip olduğunu belirtmiştir. "بدأ" ve "أبدأ"nin aynı anlamı ifade ettiği noktasında bazıları Ragıp ile aynı görüştedir. İbn Sîde *Muhassas*'ında Asmaî ve Ebu Hatim'den nakille "بدأت من أرض كذا" cümlesinde geçen ve çıkmak anlamına gelen "بدأ" fiili ile "أبدأ" fiili arasında fark olmadığını zikretmektedir. Yine Ebu

---

[63] Semîn el-Halebî, *ed-Dürrü'l-Masun fi Ulumu'l-Kitabi'l-Meknun*, Daru'l-Kalem, Dımeşk, c. 1, s. 641.
[64] Cevherî, *es-Sıhâh*, thk.: Ahmed Attar, dördüncü baskı, Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, c. 6, 347.
[65] Feyûmî, *el-Misbahu'l-Münir*, el- Mektebetü'l- İlmiyye, Beyrut, c. 1, s. 11.
[66] Ezherî, *Tehzibü'l-Luga*, thk.: Muhammed İvaz Murib, ilk baskı, Daru İhayu't-Turasi'l Arabi, Beyrut, 2001, c. 5, s. 71.
[67] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, Üçüncü baskı, Daru Sader, Beyrut, c. 13, s. 9.
[68] A.g.e., c. 13, s. 9.
[69] Müfredât, s. 113.

Ubeyde'den nakille "أبدأ" nin ism-i faili olan "المبدئ" kelimesinin "المعيد", "بدأ" fiilinin ism-i faili olan "البادئ" kelimesinin ise "العائد" anlamına geldiğini de belirtmektedir.[70] Sağânî de Ragıp el-İsfehani'ye kelime ile ilgili bu görüşünde katılmıştır.[71] Ancak Ebu Ali el-Fârisi'den nakille "بدأ" ve "أبدأ" iki farklı lehçenin kullanımında güzellik ve iyilik için aynı anlamlarda kullanıldığını belirtmektedir. Bu görüşü naklettikten sonra İbn Sîde'nin kelime ile ilgili görüşünün ardından onun bu görüşe sahip olmasının nedenini bu kelimenin Kur'an'da, nazım ve nesirde çokça kullanılması olarak açıklamaktadır.[72]

Feyûmî, "بدأ", "أبدأ" ve "ابتدأ" farklı lehçeler olduğunu Ebu Ali el-Farisî'nin görüşüne muvafık olarak belirtmektedir.[73] Lisanu'l-Arab'ta ve Sıhah'ta İbn-i Sîde'nin mezkur görüşüne yakın bir görüşler bulunmaktadır.[74] Semîn ise Ragıp'ın "أبدأ" ve "بدأ" fiillerinn aynı anlamda olduğuna dair görüşünü ilginç olarak kabul etmiştir.[75] Halil b. Ahmet el-Ayn'da "بدأ"'nin yerine "أبدأ"nin kullanılamayacağını belirtmektedir.[76]

*3. **أردف Fiili***

Ragıp el İsfehânî, kelime ile ilgili şunları zikretmiştir: " *Ebu Ubeyde (Enfal 9'da) geçen "مردفين" sonradan gelenler anlamına geldiğini belirtmekte ve böylece "ردف" ve "أردف" fiillerinin aynı anlama geldiğini ifade etmektedir.*"[77] Semîn Ragıp'ın görüşünü onaylayarak kitabında nakletmiştir.[78] İbn Atiyye de aynı şekilde mezkur kelime ile bu görüşü benimseyerek şöyle demiştir: "ردف" ve "أردف" bir şeyi takip ederek sonradan ardın gelmek anlamındadır.[79] Yine Kurtubî, Ebu Ubeyde'nin mezkur görüşünü nakletmekte ve şöyle demektedir: Ebu Ubeyde "ردف" ve "أردف"nin

---

[70] İbn Sîde, *el-Muhassas*, ilk baskı, thk.: Halil Cefal, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1996, c. 4, s. 339.
[71] Sâğânî, el-Ubâb ez-Zahir, c. 1, s. 2., Şamile nüshası.
[72] Sâğânî, a.g.e., c. 1, s. 2.
[73] Feyûmî, el-Misbahu'l-Münir, c. 1, s. 40.
[74] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 1, s. 26.
[75] Semîn, ed-Dürrü'l-Masun, c. 3, s. 1864.
[76] Halil b. Ahmed, el-Ayn, thk.: Mehdi el-Mahzumi ve İbrahim es-Semerrâî, Daru Mektebetü'l-Hilal, c. 1, s. 179.
[77] Ragıp el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 340.
[78] Semîn, *Umdetü'l-Hifaz*, ilk baskı, thk.: Muhammed Basil, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, c. 2, s. 85.
[79] İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, ilk baskı, thk.: Abdusselam eş-Şafî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, c. 2, s. 540.

aynı anlama gelmesini şu ayete binaen reddetmiştir: "تتبعها الرادفة"(Naziat 7). Zira ayette "المردِفة" kelimesi geçmemiştir.[80]

*4. **أغمض Fiili***

Ragıp bu fiil ile ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: " غمض عينه وأغمضها cümlesi göz kapaklarında birini diğerinin üzerine koymak anlamına gelmektedir.[81] Bu konuda, Semîn,[82] Zemahşerî,[83] Kurtubî,[84] Şihab el-Hafâcî[85] bu konuda Ragıp'la aynı görüşe sahiptir. Semin el-Halebî, *Dürrü'l-Masûn*'unda "أغمض" fiili özelinde sülasi kalıbı "فعل" ve hemzeli ve rubai kalıbı olan "أفعل" aynı olan kelimelerdendir demektedir.[86] Ezherî de "غمض", "أغمض" ve "اغتمض" fiilleri farklı lehçe ve anlamlardadır demektedir.[87]

*5. **أقال Fiili***

Ragıp el-İsfehânî, alışveriş gibi işlemlerden vaz geçmek anlamında şu cümledeki gibi kullanılabilmektedir: "وقد يقا قلته في البيع قيلا وأقلته".[88] Ezherî'den gelen bir nakile göre Ebu zeyd'in mezkur cümlenin şu şekilde gelmesinn dah uygun olacağını belirtmiştir: "قلته البيع قيلا، وأقلته البيع إقالة".[89] Umdetu'l-Hifâz'da ise şu bilgiye yer verilmiştir: "*Alışverişte n vaz geçmek anlamında kelimenin sülasisi olan "قال" ve mastarı "قيلولة", rubaisi olan hemzeli hali"أقال" ve mastarı "إقالة" kelimeleri kullanılabilir.*"[90] Fakat Farabî'ye göre fiilin sülasisi olan "قال"nin "أقال" ye göre kullanımı daha azdır.[91]

---

[80] Kurtubî, *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru İhyau't-Turas, Beyrut, 1984, c. 7, s. 371.; Zebîdî, Tacu'l-Arus, Daru'l-Hidaye, c. 23, s. 336.
[81] Ragıp, *Müfredat*, s. 615.
[82] Semîn, *Umdetu'l-Hifaz*, c. 3, s. 174.
[83] Zemahşeri, el-Keşşâf, üçüncü baskı, Daru'l-Kütübü'l-Arabî, Beyrut, c. 3, s. 1987.
[84] Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkamu'l-Kur'an*, c. 3, s. 328.
[85] Şihab el-Hafâcî, *İnâyetu'l-Kâdî ve Kifâyetu'r-Razî*, Daru Sader, Beyrut, c. 2, s. 343.
[86] Semîn, *ed-Dürrü'l-Masun*, c. 2, s. 603.
[87] Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, c. 8, s. 56.; Fîruzâbâdî, Kâmusu'l-Muhit, Sekizinci baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2005, c. 1, s. 649.; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 7, s. 199.; Zebîdî, *Tacu'l-Arus*, c. 18, s. 469.
[88] Ragıp el-İsfehânî, el-Müfredât, s. 690.
[89] Ezherî, Tehzîbu'l-Luga, c. 9, s. 233.; Ayrıca bknz.; İbn Sîde, *el-Muhassas*, c. 1, s. 323- 932, c. 3, s. 434, c. 4, s. 395.; İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 11, s. 580; Zebîdî, Tacu'l-Arus, c. 5, s. 43.
[90] Semîn, Umdetu'l-Hifâz, c. 2, s. 361.; İbn Düreyd, Cemheratu'l-Luga, İlk baskı, thk.: Remzî Ba'lebekkî, Daru'l-ilmi li'l-Melâyîn, 1987, c. 3, s. 1280.
[91] İbrahim el-Farabi, Mu'cemu Divanu'l-Edeb, thk.: Ahmed Muhtar Ömer, Müessesetü Daru'ş-Şa'b, Kahire, 2003, c. 3, s. 409.

6. *Fiili ألحق*

Ragıp el-İsfehânî bu fiille ilgili şunları aktarmaktadır: "Bazıları "ألحق" ve "لحق" aynı anlamdadır demişlerdir. Buna göre şu kunut duasında geçen ve bu fiilden türeyen ism-i fail de(ملحق) böyledir: "ان عذابك بالكفار ملحق",[92] bu duadaki "ملحق" kelimesinin bir şeye şu kadar ilave etmek katmak anlamındaki "الحقت به كذا" cümlesindeki "ألحق"dan geldiği de söylenmektedir.[93] Ragıp el-İsfehânî'nin bu kelime ilgili söylediklerine İbn Düreyd,[94] ve Semîn[95] katılmaktadırlar. Farabi de "ألحق" ile "لحق"nın aynı anlamda olduğunu belirtmektedir.[96] Yine bu görüşü dil alimlerinin önde gelenleri de dile getirmektedir.[97]

7. *Fiili أمرَّ*

Ragıp el-İsfehâni "أمرّ" ve sülasisi olan "مرّ" fiilinin aynıanlama sahip olduğunu ifade ederek şu açıklamaya yer vermektedir: Bir şey acı olduğunda " مرّ الشيء" denir ve "مرّ" yerine "أمرّ" da kullanılabilir.[98] İnceleyebildiğimiz bütün kaynaklar bu görüşe muvafakat etmektedir. Kurtubî, bir şey acı olduğunda ve insanlar ondan tiksindiğinde "مرّ الشيء" denir ve "مرّ" yerine "أمرّ" fiili de kullanılabilir demektedir.[99] İb Hayyan ise bir şey acı olduğunda "مرّ" ve "أمرّ" fiilleri bunu ifade etmke için kullanılabilir ve bu iki fiil kalıbı da hem müteaddi hem da lazım olabilir demektedir.[100] Halil b. Ahmed fiilinin hem sülasi hem de hemze eklenmiş rubabai halinin kullanımına örnek olarak "مرّ عيشه" ve "أمرّ عيشه"(acı bir yaşamı oldu) cümlelerini vermektedir.[101] Cemheratü'l-Lugada ise yemeğin acı

---

[92] Bu dua hz. Ömerden rivayet kanalları vasıtasıyla rivayet edilmiştir. İbn Ebi Şeybe Musannefinde bunu rivayet etmiştir c. 2, □ 315.; Ve Abdurrezzak da Mu□annef'inde aynı şekilde rivayet etmiştir s. 4.969

[93] Ragıp, el-Müfredât, s. 737.

[94] İbn Düreyd, Cemheratu'l-Luga, c. 1, s. 559.

[95] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 1, s. 255.

[96] İbrahim el-Farabi, *Mu'cemu Divanu'l-Edeb*, c. 2, s. 320.

[97] Bknz.: İbnu'l-Esir, en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis, thk.: Tahir ez-Zavî ve Mahmud Tanâhî, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, c. 4, □ 238.; İbn □îde, el-Muhkem ve'l-Muhit, thk.: Abdulhamid el-Hindavi, İlk baskı, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001, c. 3, □ 11.; Cevherî, □ıhâh, c. 4, □ 1549.; Firuzabâdî, el-Kamusu'l-Muhit, c. 1, □ 921.; Ebu'l-Beka el-Kefevî, el-Külliyyât, thk.: Adnan Derviş, İkinci baskı, Müessesetü'r-Ri□ale, Beyrut, 1998, □ 174.; İbn Manzur, Li□anu'l-Arab, c. 10, s. 327., Ezheri, Tacu'l-Arus, c. 20, s. 379.

[98] Ragıp, s. 763.

[99] Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 17, □ 135.; Ayrıca bknz.: İbn Adil ed-Dimeşkî, el-Lübâb fî Ulumu'l-Kitab, thk.: Adil Abdu'l-Mevcud ve Ali Muavvid, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, İlk baskı, Beyrut, 1998, c. 18, s. 255.

[100] İbn Hayyan el-Endelusi, el-Bahru'l-Muhit, thk.: Sıdkı Muhammed Cemil, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1999, c. 10, s. 34.

[101] Halil b. Ahmed, el-Ayn, c. 8, s. 261.

olmasını ifade için fiilin hem sülasi kalıbının hem de rubai kalıbının kullanıldığını dile getirmektedir. İbn Düreyd buna ek olarak "أمرّ" fiil kalıbının sülasisine nazaran daha çok kullanımda olduğunu da ifade etmektedir.

5.2. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Büluğ Ve Vusûl İfade Eden Filler

Büluğ ve vüsul anlamını ifade eden fiiller tespit edilerek aşağıda bu anlama geldiği yerler belirtilmiştir:

1. ***آلف Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu fiille ilgli şunları dile getirmektedir: dirhemlerin sayısını bine ulaştırdım derken bu fiil yani "آلف" fiili kullanılmaktadır. Bu fiil, sayıyı bine ulaştırdım anlamına gelen "أمْأيتُ" fiili gibidir.[102]

İbn Hayyan aynı örneği vererek bin dirheme ulaşıldığında "آلف" kelimesinin kullanıldığını belirtmektedir.[103] Sıhâh'ta da Ragıp'ın yukarıdaki açıklamalarına yer verilmiştir.[104] Ancak Lisanu'l-Arab'ta bu fiil sayının bin olmasını ifade etmektedir. Zira aynı şekilde bir şeyin adedinin yüz olduğunu ifade için de "أمأي" fiili kullanılmaktadır.[105] Burada bir şeye dönüşmek olmak anlamındaki "صار" ile bir şeye ulaşmak anlamındaki "بلغ" aynı anlamı ifade etmektedir

2. ***أثلث Fiili***

Ragıp el-İsfehani bu fiilin dirhemlerin adedinin üç olmasını ifade ettiğini ve diğer bir örnek olarak bir topluluğun sayısının üçe ulaşmasını ifade için de bu kelimenin kullanıldığını "أثلث القوم" belirtmektedir.[106] İbn Sîde de bu kelimenin farklı bir anlamı olarak bir şeyin üçüncüsü olmayı ifade etmek için kullanıldığını belirterek şu örneği vermektedir: "أثلثتهما" (o iki kişinin üçüncüsü oldum).[107]

3. ***أصفى Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu fiille ilgili şunları dile getirmektedir: "… "أصفى الشاعر" örnek cümlede olduğu gibi bu fiil şairin şiir yazmaktan kesilmesini ifade için kullanılmaktadır. Bu anlamını ise şu anlama benzetilere kazanmıştır: "أصفى الحافر" bu cümle kazan kişinin kazmayı bırakmasını ifade etmektedir İzra "أصفى" kazıda kazıyı

---

[102] Ragıp, Müfredat, s. 82.
[103] İbn Hayyan, el-Bahru'l-Muhit, c. 2, s. 257.
[104] Cevherî, Sıhâh, c. 1, s. 19.
[105] İbn Manzur, c. 9, s. 9.
[106] Ragıp, el-Müfredat, s. 175.
[107] İbn Sîde, el-Muha□a□, c. 4, □ 341.; ayrıca bakınız: el-Muhkem ve'l-Muhit, c. 10, □ 129.; e□Sıhâh, c. 2, □ 298.; Li□anu'l-Arab, c. 2, s. 121.

engelleyecek bir taşın ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu Arapların şu söz gibidir: "أكدى وأحجر" (Toprağı kazan kişi bir kayaya ulaştı.)[108] İbn Sîde ise "أصفى" fiili ile ilgili aynı örnek cümleyi vermektedir: "أصفى الحافر" ona göre bu cümle; kazı yaparken bir taşa rastlamak ve kazıdan alı konmayı ifade etmektedir.[109] İbn Sîde Muhassas'ında buna ek olarak kuyu kazımında kazımı zorlaştıracak sert bir yere kadar ulaşılmasını ifade etmektedir.[110] Zebîdî ise Ragıp'ın mezkur fiille ilgili görüşünü kitabında nakletmiştir.[111]

4. أكدى Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: "الكُدية" yer yüzünün sert olan yerlerini ifade etmektedir. Bundan dolayı bu kelimeden türeyen kelimenin yer aldığı şu cümle "حفر فأكدى" kazı sırasında sert bir yere ulaşmayı ifade eder.[112] Zeccâc ise şu açıklamaya yer vermektedir

"أكدى" fiilinin manası kesmek, bir şeyden alı konmak anlamındadır. Kelimenin aslı kuyu kazmaktan gelmektedir. Bir kuyu kazan kişinin kazmayı engelleyecek bir taşa rastladığında bir sertliğe ulaştı anlamında "بلغ الى الكدية" denir ve kazan kişi kazmayı bırakır.[113] Fiilin bu anlamı birçok kaynakta bu şekilde geçmektedir.[114]

5. ألوى Fiili

Ragıp bu fiil ile ilgili şu açıklamaya yer vermiştir: "ألوى" kelimesi kumluk bir yerin eğimli kıvrımlı kısmına ulaştı anlamına gelmektedir.[115] İbn Faris de bu fiil için şu cümleyi örnek vermekte "ألوى القوم" ve bu cümlenin anlamının topluluğun kumluk

---

[108] Ragıp, Müfredât, s. 488.
[109] İbn Side, el-Muhkem, c. 8, s. 382.
[110] İbn Side, el-Muhassas, c. 2, s. 28.; Lisanu'l-Arab, c. 14, s. 464.
[111] Zebîdî, Tâcu'l-Arus, c. 38i, s. 432.
[112] Ragıp, Müfredât, s. 704.
[113] Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, c. 5, s. 75.
[114] Bknz.: Taberi, Camiu'l-Beyan, thk. Ahmed Şakir, İlk baskı, Müessesetü'r-Risale, 2000, c. 22, s. 542.; Razi, Mefâtihu'l-Gayb, Üçüncü baskı, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabî, 1999, c. 29, □ 273.; □emîn, Umdetü'l-Hifaz, c. 1, □ 303, c. 2, □ 345.; el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 17, □ 112; el-Bahru'l-Muhit, c. 10, □ 27.; el-Keşşaf, c. 4, □ 427.; Tef□iru Ebi'□Suud, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabi, c. 8, s. 163.; Zemahşeri, E□a□u'l-Belaga, thk.: Muhammed Basil, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, c. 2, s. 27.; İbn Fari□, Mekâyî□u'l-Luga, thk.: Abdusselam Harun, Daru'l-Fikr, 1979, c. 5, □ 166.; el-Muhkem ve'l-Muhit, c. 7, □ 104.; İbn Haddâd, Kitabu'l-Efal, thk.: Hüseyin Muhammed şeref, Müessesetü Daru'ş-şa'b, Kahire, 1975, c. 3, □ 105.; Li□anu'l-Arab, c. 15, □ 217.; Tacu'l-Arus, c. 39, s. 381.
[115] Ragıp, el-Müfredât, s. 753.

bir yerin eğimli kısmına ulaştığı anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[116] Dilcilerden önemli bir çoğunluğu bu anlan üzerinde ittifak etmişlerdir.[117]

6. أمأى Fiili

Bu fiil ile ilgili Ragıp şu açıklamaya yer vermiştir: Bu fiil dirhemlerin sayısının yüze ulaşmasını ifade etmek için kullanılır ve örnek cümle şu şekildedir: " أمأيت الدراهم"(dirhemlerin sayısını yüze ulaştırdım.)[118] Semîn de fiilin bu anlama geldiğini yine aynı örnek cümle üzerinden dirhemlerin sayısının yüze ulaşması anlamında olduğunu belirtmektedir.[119] İbnu's-Sikkît de aynı şekilde mezkur fiilin bir şeyi yüze ulaştırmak anlamında olduğunu belirtmektedir.[120] İbn Faris ise yüz saysısını ifade eden "المائة" kelimesinden türetilen "أمأى" fiilinin yukarıda zikredilen örnekten(أمأيت الدراهم) hareketle bir şeyi yüze ulaştırmak anlamına geldiğini belirtmektedir. Mücmelü'l-Luga'da ise yine aynı örnek verilmiş ve bu örnekten farklı olarak develerin saysının yüze ulaştığını ifade etmek için şu cümleyi örnek olarak vermiştir: "أمأى إبله" (develerin sayısı yüze ulaştırdı).[121] Ezherî de bu kelimenin yüz bir şeyin adedinin yüze ulaşmasını ifade ettiğini belirtmektedir.[122]

5.3. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Teksir (Çokluk) İfade Eden Kelimeler

"أفعل" fiil kalıbında gelen fiillerin ifade ettiği anlamlardan biri de teksir(çokluk) anlamıdır. Müfredât'ta bu anlamı ifade eden fiiller aşağıdaki gibidir:

1. أبهم Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiille ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: Fiilin türediği "البُهْمَى" kelimesi dikenlerinden dolayı kendisinin görünemediği bitkiye denilmektedir. Bundan dolayı "وقد أبهمت الأرض" cümlesi yeryüzünde bu çeşit otun çokça olmasını ifade etmektedir. Bu anlama yakın olarak otun çokça olduğu anlmına

---

[116] İbn Faris, Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 797.

[117] Bknz.: İbn Kuteybe ed-Dîneverî, Garibu'l-hadis, thk.: Abdullah el-Cebûrî, Mektebetü'l-Ani, İlk ba□kı, Bağdat, 1977, c. 3, □ 77.; Tehzibu'l-Lu□a, c. 15, □ 320.; İbn Kuteybe, Kitabu'l-Efal, thk.: Ali Fûde, Mektebetü'l-Hanecî, ikinci ba□kı, Kahire, 1993, c. 1, □ 96.; Mekayi□u'l-Lu□a, c. 5, □ 218.; Esasu'l-Bela□a, c. 2, □ 186.; Li□anu'l-Arab, c. 15, □ 263.; Tacu'l-Arus, c. 39, s. 486.

[118] Ragıp, el-Müfredât, s. 784.

[119] İbnu's-Semin, Umdetu'l-Hifâz, c. 4, s. 631.

[120] İbnu's-Sikkît, el-Elfâz, c. 1, s. 436.

[121] Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 631.; Bakınz.: el-Muha□□a, c. 5, □ 212.; ed-Dürrü'l-Ma□un, c. 2, □ 561.; el-Bahru'l-Muhit, c. 2, 622.; el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 5, □ 64.; el-Lübâb, c. 4, □ 259.; e□-Sıhâh, c. 6, s. 2489.

[122] Ezherî, Tezhibu'l-Lu□a, c. 15, □ 273.; Ayrıca bknzç: Esasu'l-Bela□a, c. 2, □ 191.; □a'leb, el-Fasih, thk.: Atıf Mezkur, Daru'l-Mearif, Kahire, s. 787. Cemheratu'l-Lu□a, c. 2, □ 1089.; el-Kamusu'l-Muhit, c. 3, □ 1333.; Kitabu'l-Efal, c. 3, □ 200.; Li□anu'l-Arab, c. 9, □ 9.; Tacu'l-Arus, c. 23, s. 30.

gelen "أعشب" ve "أبقل" fiilleri de vardır.[123] Asmaî, toprakta buğdayın(بُرّ) çok artmasını ifade eden "أبّر" kelimesi gibi "أبهم" kelimesi de toprakta dikenli bitkinin çok olmasını ifade etmektedir demektedir.[124] İbn Faris de kelimenin türediği "البُهْمَى" kelimesinin bir bitki çeşidi olduğunu ve yer yüzünde bu bitkinin çoğaldığını ifade etmek için "أبهم" fiilinin kullanıldığını belirtmektedir.[125]

2. *أثمن Fiili*

Ragıp el-İsfehani kelime ilgili şu açıklamaya yer vermiştir: bu fiil bir malın fiyatının değerini arttırılmasını ifade etmek kullanılır. Örnek cümle "أثمنت الرجل بمتاعه و" Adamın malının değerini arttırdım anlamına gelmektedir.[126] İbn Sîde kelimenin bir şeyin bedelini arttırmak çoğaltmak anlamındadır. Demekte ve "أثمن البدن" cümlesinin etin değerini arttırmak anlamında olduğunu belirtmektedir.[127] İbn Düreyd de aynı şekilde bu fiilin bir şeyin değerini arttırmak anlamında olduğunu belirterek mezkur örneği vermektedir. Bu fiille ilgili Züheyr'den gelen şu rivayet bulunmaktadır: من لا يذاب له شحم السدين ... إذا زار الشتاء وعزّت أثمن البدن Bu rivayette "أثمن البدن" ifadesinden kasıt etin değerinin artmasıdır.[128]

3. *ألبن ve أتمر Fiileri*

Ragıp el-İsfehani bu iki fiille ilgili şu bilgilere yer vermektedir: Koyunu sağmak için meme kelimesinden(ضرع) türetilen "أضرع" fiili kullanılmaktadır. Bunun gibi "تمر" ve "لبن" kelimelerinden hemze ekelenerek türetilen "أتمر" ve "ألبن" fiilleri hurma ve sütün çok olmasını ifade etmektedir.[129] Ragıp başka bir yerde ise "ألبن فلان" ifadesinin kişinin çokça sütü olmasını ifade ettiğini, "ألبنت الناقة" ifadesinin de devenin sütünün çoğalması anlamını bildirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Ragıp, devenin sütünün çok olması ya doğuştan ve yapısından ya da memesinde sütün çoğalmasını beklemesinden kaynaklanabilir demektedir.[130]

Fârâbî, "أفعل" fiil kalıbı bir şeyin çok olmasını da ifade etmektdir. Örneğin sen şöyle dersin "ألبن الرجل" bu adamın sütü çok oldu anlamına gelmektedir Aynı şekilde

---

[123] Ragıp, el-Müfredât, s. 149.
[124] Mekâyîsu'l-Luga, c. 1, s. 179.
[125] A.g.e., c. 1, s. 179.
[126] Ragıp, el-Müfredât, s. 177.
[127] İbn Side, el-Muhkem ve'l-Muhit, c. 10, s. 168.
[128] İbn Düreyd, Cemheratü'l-Luga, c. 1, s. 163.
[129] Ragıp, el-Müfredât, s. 506.
[130] Ragıp, el-Müfredât, s. 735.

"أمر" fiili de böyledir ve hurmanın çok olmasını ifade etmektedir.[131] İbn Faris,[132] Semîn[133] ve Zemahşerî[134] de bu görüşe katılmaktadır. İbn Sîde Ebu Ubeyde'den nakille "ألبن القوم" ifadesinin bir topluluğun sütünün çok olmasını ifade ettiğini belirtmektedir.[135] Cevherî bu görüşleri *Sıhâh*'ta,[136] İbn Manzur da *Lisanu'l-Arab*'ta[137] nakletmiştir. Ahfeş bu iki kelimenin sahip olma anlamı olduğu naklederek "أمرنا" ve "البنّا" bizim hurmamız oldu ve biz süt sahibi olduk anlamlarına geldiğini belirtmiştir.[138] İbn Atiyye de "أمر" ve "ألبن" hurma ve süt sahibi olmak anlamındadır demektedir.[139] Bu görüşler noktasında İbn Hayyan, İbn Adil, Semîn ve İbn Aşur aynı görüştedirler.[140]

4. أضأن Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil noktasında şu açıklamaya yer vermektedir: bu fiil ضأن(koyun) kelimesinden türemekte olup şu cümle "أضأن الرجل" adamın koyunları çok oldu anlamına gelmektedir.[141]Semîn bu görüşe muvafık olup kitabında nakletmiştir.[142] Yine Ragıp'ın kelime ile ilgili açıklamasını incelediğimiz dil alimlerinin hepsi mufavık kalmıştır. Zemahşerî de "أضأن فلان وأمعز" cümlesinin kişinin koyun ve keçilerinin çok olmasını ifade ettiğini bildirmektedir.[143]

5. أعال Fiili

Ragıp el-İsfehâni bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "أعال" aile fertlerinin çok olmasını ifade eden bir fiildir.[144] Semin bu fiille ilgili Kisâî'nin şu sözünü nakletmektedir: "عال الرجل" adamın alie ferdi çok oldu anlamına gelmektedir ve muzarisi "يعول"dır. Herevî ise fiilin sülasisi yerine hemzeli hali olan "أعال" daha

---

[131] Farâbî, Mu'cemu Divanu'l-Edeb, c. 2, s. 337.
[132] İbn Faris, Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga, c. 1, s. 355.
[133] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 377.
[134] Zemahşeri, Esasu'l-Belaga, c. 2, s. 157.
[135] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 1, s. 455.; el-Muhkem, c. 10, s. 383.
[136] Cevheri, *Sıhâh*, c. 6, s. 2192.
[137] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 13, s. 374.; Tacu'l-Arus, c. 21, s. 410.
[138] Ahfeş, Meâni'l-Kur'an, thk.: Huda Mahmud, İlk baskı, Mektebetü'l-Hânecî, Kahire, 1990, c. 1, s. 343.
[139] El-Muharreru'l-Vecîz, c. 2, s. 557.
[140] Kitabu'l-Efal, c. 3, □ 122.; el-Bahru'l-Muhit, c. 5, □ 246.; el-Lübâb, c. 9, □ 418.; ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 5, □ 535.; et-Tahrir ve't-Tenvir, c. 8, s. 128.
[141] Ragıp, el-Müfredât, s. 514.
[142] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 368.
[143] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 1, □ 571.; Ayrıca bknz.: Mucemu Divanu'l-Edeb, c. 4, □ 223.; Mücmelü'l-Lu□a, c. 1, □ 571.; Mekâyî□u'l-Lu□a, c. 3, □ 384.; el-Muha□a□, c. 2, □ 227.; Kitabu'l-Efal, c. 2, □ 283.; el-Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 1211, Lisanu'l-Arab, c. 3, □ 253.; Tacu'l-Arus, c. 35, s. 322.
[144] Ragıp, el-Müfredât, s. 579.

uygun bir kullanım olduğunu belirtmektedir.[145] Begavî'nin tefsirinde şu şekilde geçmektedir: "أعال يعيل إعالة" fiili aile fertlerinin saysının artmasını ifade etmektedir.[146] Dilci ve müfessirlerin çoğu da bu görüştedir.[147]

5.4. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Haml Anlamına Gelen Fiiller

Haml anlamı da أفعل Fiil Kalıbının ortaya çıkardığı anlamlardan bridir. Ragıp el-İsfehânî'nin bu anlamla ilgili bu kalıpta zikrettiği kelimeler aşağıdaki gibidir:

1. أجبر/Fiili

Ragıp el-İsfehânî kelime ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: "الإجبار" aslında bir başkasını bir durumu düzeltmek için zorlamaktır. Fakat mücerred olarak zorlama anlamına geldiği şekliyle de yaygındır. Bundan dolayı "اجبرته على كذا" onu bir şeye zorladım anlamına gelmektedir.[148] Bu noktada *Müfredât*'ın muhakkiki olan Davûdî eserin yazmasında ilgili bölümde "الأمر" kelimesini benzediğinden dolayı "الآخر" olarak yanlışlıkla okumuştur. Bize göre doğru olan okunuş Münâvî'den nakille ve bağlamdan hareketle yukarıdaki(Arapça ifadesi) ibarenin aslı şöyle olmalıdır: "حمل الغير على أن يَجبُر الأمر" ve anlam bundan dolayı bşr durumun kötü bir yanını düzeltmektir.[149]

Ragıp el-Cebr kelimesini özellikle tarif ederek şöyle demiştir: Cebrin aslı bir şeyi zorla ıslah etmektir… Bazen bu kelime salt olarak zorlamayı da ifade etmektedir.[150] Bu görüşe Münavî gibi bazı dilciler muvafakat etmektedir. Misbahu'l-Münir'de "أجبر" fiili zorla bir işe sevk etmek olduğunu belirtilmektedir.[151] Zebîdî Basâir adlı eserden nakille İcbârın aslında bir başkasını bir durumu düzeltmeye sevk etmek olduğunu ve salt olarak ikrah anlamıyla da bilindiğini nakletmektedir.[152]

2. حلف/Fiili

---

[145] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 142.
[146] Begavî, Tefsiru'l-Begavî, c. 2, s. 162.
[147] Bkn.: el-Keşşâf, c. 1, □ 500.; Beydâvî, Envaru't-Tenzîl, thk.: Muhammed Meraşelî, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, c. 2, □ 59.; el-Muharreru'l-Veciz, c. 5, □ 466.; el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 5, □ 21.; el-Bahru'l-Muhit, c. 2, □ 509.; el-Lübab, c. 6, □ 170.; ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 3, □ 568.; Cemheratu'l-Lu□a, c. 1, □ 59.; Tehzibu'l-Lu□a, c. 3, □ 124.; el-Muhkem, c. 2, □ 245.; e□-Sıhâh, c. 5, □ 1780.; Li□anu'l-Arab, c. 11, s. 482.
[148] Ragıp, el-Müfredât, s. 183.
[149] Abdurrauf el-Münâvî, et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Târuf, İlk baskı, thk.: Muhammed Rıdvan ed-Daye, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1990, s. 35.
[150] Ragıp, el-Müfredât, s. 183.
[151] El-Misbahu'l-Münir, s. 91.
[152] Tacu'l-Arus, c. 5, s. 2582.

Ragıp el-İsfehânî bu fiille ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: "شيء مُحلِف" ibaresi yemine sevk eden taşıyan şey anlamına gelmektedir. "كُمَيت مُحلِف" deyimi ise bir şeyin kumral mı yoksa siyah mı olduğu noktasında bir tarafın siyah diğer tarafın kumral olduğuna dair yemin etmesini ifade eden deyimdir.[153] Ragıp'ın yemine sevk eden şey anlamına gelen "شيء مُحلِف" ifadesini İbn Sîde Muhassas adlı eserinde nakletmektedir.[154] Muhkem adlı eserinde ise buna ek olarak; kendisinde ihtilaf olan her şey yemine sevk edicidir. Zira ihtilaflı durum yemine davetiye çıkarmaktadır.[155] İbn Faris ise fiil ile ilgili şunları dile getirmektedir: "المحلِف" ism-i faili, yemine ihtiyaç hissettiren bir şeydir.[156] Lisanu'l-Arab'ta her şüpheli ve üzerine yemin edilen şeye "محلف" denir ve bu yemin Araplar indinde bozulabilir denilmektedir.[157]

3. أطغى Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiille ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: "أطغاه كذا" ibaresi bir şeyin birini sapkınlığa sevk ettiğini ifade etmektedir. Buna örnek olarak Kâf suresi 27. Ayette geçen şu ifadedir: "قال قرينه ربنا ما أطغيته".[158] Zemahşerî de ayette geçen "أطغيته" ibaresinin sen onu sapkın kılmadın anlamında olduğunu belirtmektedir.[159] Lisanu'l-Arab'ta ise "أطغاه المال" ifadesinin malın bir kiiyi saptırması sapmaya sevk etmesi anlamında olduğu ifade edilmektedir.[160]

4. أَمَلّ Fiili

Ragıp el-İsfehâni bu fiille ilgili şu açıklamaları dile getirmiştir: "أمللته من كذا" ibaresi bir kişiyi bıkmaya sevk ettim(bıktırdım) anlamına gelmektedir. Bu anlam Hz. Peygamber'in şu hadisinde geçmektedir: "Gücünüzün yettiği ibadetleri yapın, zira siz bıkmadıkça Allah bıkmaz." Bu hadise Buhari ve Müslim kitaplarında yer vermiştir.[161]İbn Faris de "أمللت القوم" ibaresinin bir topluluğu bıkana kadar zor duruma düşürdüm anlamına geldiğini belirtmekte ve "أمللت عليهم" şeklinde de kullanılabileceğini ifade etmektedir.[162] Semîn ise "أمللته" ibaresinin bir kişiyi bir şeyden bıkmaya sev ettim anlamına geldiğini belirtmektedir.[163]

---

[153] Ragıp, el-Müfredât, s. 252.
[154] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 3, s. 180.
[155] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 3, s. 180.
[156] İbn Faris, Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga.
[157] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 9, s. 5.; Tacu'l-Arus, c. 5, mad. 5.782.
[158] Ragıp, el-Müfredât, s. 520.
[159] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 4, s. 391.
[160] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 15, s. 8.; Bknz.: el-Misbahu'l-Münîr, c. 2, s. 373.
[161] Ragıp, el-Müfredât, s. 774.
[162] İbn Faris, Mekâyîsu'l-Luga, c. 5, s. 221.
[163] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 4, s. 113.

5. أهمّ/*Fiili*

Ragıp el-İsfehâni bu fiille ilgili şunları dile getirmektedir: "أهمنّي كذا" ibaresi beni o şeyle ilgilenmeye sevk etti anlamındadır. Al-i İmran 154. Ayette şu şekilde geçmektedir: "وطائفة قد أهمتهم أنفسهم"[164] İbn Atiyye bu fiille ilgili Arapların "أهمني الشيء" ifadesini kullandıklarını ve bunun bir şeyin endişeye celb etmesi anlamına geldiğini belirtmektedir.[165] Kurtubî ise ayette geçen "أهمتهم أنفسهم" ibaresinin onları endişeye kaygıya sevk etti anlamına geldiğini ifade etmektedir.[166] Ebu Hayyan da "أهمني الأمر" ifadesinin beni endişelenridipi kedere gark etti anlamına geldiğini zikretmektedir.[167]

6. أوجف/*Fiili*

Ragıp el-İsfehâni bu fiille ilgili şu açıklamaya yer vermiştir: "الوجيف" hızlı yürümeye denmektedir. "أوجف" ve "أعجف" fiilleri atı hızlı gitmeye sevk ederek yorgun düşürmeyi ifade etmektedir"[168] Razî, "أوجف" fiilinin at veya devenin sahibi tarafından hızlı yürümeye sevk edilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir.[169] Ebu Hayyan da aynı şekilde "أوجف البعيرَ" ibaresinin devenin hızlı yürümeye sevk edilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir.[170]

7. أوضع/*Fiili*

Ragıp el-İsfehâni, "وضعت الدابة ضع في سيرها" cümlesinin devenin hızlı yürümesini ifade ettiğini belirtmektedir. "أوضع" fiili ise deveyi hızlı yürümeye sevk etmek anlamına geldiğini bildirmektedir.[171] Semîn, Ragıp'ın mezkûr fiile dair açıklamasını kitabında nakletmiştir.[172] Kurtubî de "أوضعته" ibaresinin "onu düşmana karşı harekete geçirdim"[173] anlamına geldiğini, Ebussuud da aynı ibarenin "onu hızlanmaya sevk ettim" anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[174] İbnü'l-Esir ise "أوضع" fiilinin geçtiği "أوضعت بالراكب" ibaresinin "binicinin bineğine binmesini

---

[164] Ragıp, el-Müfredât, s. 845.
[165] İbn Atiyye, el-Muharrerü'l-Vecîz, c. 1, s. 558.
[166] Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 4, s. 224.
[167] Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit, c. 3, s. 94.
[168] Ragıp, el-Müfredât, s. 857.
[169] Razî, Tefsiru'r-Razi, c. 29, s. 506.; Mu'cemu Divanu'l-Edeb, c. 3, s. 296.
[170] Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit, c. 10, s. 135.; Lübab, c. 18, s. 573.; Cemheratu'l-Luga, c. 1, s. 490.; Mu'cemu Divanu'l-Edeb, c. 3, s. 269.
[171] Ragıp, el-Müfredât, s. 874.
[172] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 4, s. 319.
[173] Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 8, s. 157.
[174] Ebussuud, Tefsiru Ebussud, c. 4, s. 71.; Ayrıca bknz.: Cemheratu'l-Lüga, c. 2, s. 905.; Tehzibu'l-Luga, c. 3, s. 47.

hızlandırdım" anlamına geldiğini zikretmektedir.[175] Ebu Mansur Cevâlikî de "أوضع" ve "وضع" fiillerinin aynı anlamı ifade ettiğini "وضعت الناقة وأوضعت", baresinin devenin hızlanmasını bildirdiğini belirtmektedir.[176]

5.5. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Vicdan(İdrak) Anlamı İfade Eden Fiiller

1. أحس/Fiili

Ragıp el-İsfehânî أحس fiili ile ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: "أحسس" fiili aslında duyu organlarından biri ile idrak etmektir… Meryem 98. Ayette şöyle buyrulmuştur: "هل□حس منهم من أحد", burada mezkûr fiilden kasıt onlardan herhangi birini duyu organlarından biri ile hissediyor musun anlamındadır.[177] Kurtubî "آنس", "أحسس" ve "وجد" fiillerinin aynı anlama geldiğini belirtmektedir.[178] Mezkûr fiilin mastarı olan "الإحساس"ın "bulmak" ve "görmek" anlamına geldiği belirtilmektedir. Araplar şöyle der: "هل أحسست صاحبك" bu cümle yani arkadaşını buldun mu gördün mü anlamına gelir.[179] Taberi, Enbiya suresi 12. Ayetindeki "فلما أحسوا بأسنا" "أحسوا" fiilinin bulmak anlamında olduğunu belirtmektedir.[180] Ahfeş, "أحسس" fiilinin zannetmek ve bulmak anlamında olduğunu ifade etmektedir.[181] Ebu Hilal Askeri dil ehlinin hissettiği şeyleri ifade için "أحسس" fiilini kullandığını ve bu fiilin anlamının idrak duyu organlarından biri ile idrak etmek anlamına geldiğini belirtmektedir.[182] " أحسست الشيء" ibaresi bir şeyi hissettim anlamına gelmektedir.[183]

2. أخلف/Fiili

Ragıp el-İsfehânî "أخلف" fiili ile ilgili şu bilgiliere yer vermektedir: " وعدني، فأخلفني" cümlesi Araplar tarafından kullanılır ve söz verdikten sonra sözünde durmamak anlamına gelmektedir. Tevbe suresi 77'de şu şekşlde geçmektedir: " بما أخلفوا الله ما وعدوه" (Allah'a verdikleri sözü tutmadılar..). "أخلفت فلانا" ibaresi bir kişiyi geride kalmış halde buldum demektir.[184]

---

[175] İbnu'l-Esir, en-Nihaye fî Garibi'l-Hadis, c. 5, s. 197.; Bknz.: Lisanu'l-Arab, c. 8, s. 399.
[176] Ebu Mansur Cevâlikî, *Mâ Cae ala Faaltü ve Efaltü li-Ma'nan Vahid*, thk.: Macit Zihnî, Daru'l-Fikr, Dımeşk, s. 74.
[177] Ragıp, el-Müfredât, s. 232.
[178] Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 5, s. 35.
[179] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 1, s. 789.; el-Lübab, c. 5, s. 256.
[180] Taberî, Tefsiru't-Taberî, c. 18, s. 417.
[181] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 6, s. 49.
[182] Ebu Hilal el-Askerî, el-Furûk el-Lugaviyye, thk.: Muhammed Selim, Daru'l-İlm ve's-Sekâfe, Kahire, c. 1, s. 23.
[183] Firuzabadî, el-Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 693.; es-Sıhâh, c. 3, s. 918.
[184] Ragıp, el-Müfredât, s. 295.

Semîn, Ragıp'ın fiille ilgili görüşünü nakletmiş ve "أحمد" fiilinin de bu şekilde olduğunu belirtmektedir.[185] Zeccâc ise Taha suresi 97. Ayette geçen "لن□خلفه" ibarenin sen onu asla hilaf olunmayacak şekilde bulacaksın anlamına geldiğini ve bu fiili örnek olarak övülmüş olarak buldum anlamındaki "أحمد" ve korkak olarak buldum anlamına gelen "أجبن" fiillerini vermektedir.[186] Ebu hayyan da mezkur fiille ilgili Zemahşerî'nin görüşünü nakletmiştir: "هذا من أخلفت الوعد" bu kişiyi sözünü tutmadığı halde buldum demektir. A'şâ'nın şu beytinde geçen "أخلف" fiili de sözünde durmamak anlamındadır:

أثْوَى وقصّر ليلة ليُزَوّدا فمضى و أخلف من قتيلة موعدا[187]

İbn Sîde "أخلفت الرجل" ibaresinin adama verdiğim sözü yerine getirmedim anlamına geldiğini, "أخلفته" ibaresinin ise onu benden geride olmuş halde buldum anlamına geldiğini belirtmektedir.[188] İbn Aşur, "أخلف" fiilinin hemzesinin vicdan anlamına geldiğini açıklayarak şunları dile getirmiştir: Bu fiilin hemzesi vicdan içindir. Araplar "أخلف الموعد" ibaresini kullanırlar ve bu vaktin, randevunun geçmesini ifade etmektedir.

3. *Fiili أصدق*

Ragıp el-İsfehânî "أصدق" fiili ile ilgili şunları dile getirmiştir: "أصدقته" onu sadık birisi olarak buldum demektir.[189] Araştırmalarımız neticesinde "أصدق" fiili ile ilgili Ragıp'ın açıklamalarına ne muhalefet eden ne de onaylayan bir alime rastlamadık.

4. *Fiili أصاب*

Ragıp el-İsfehani bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "الصواب"(doğru) iki açıdan dilde kullanılır. Birinci açıya göre bir şeyin kendisi açısından kullanılır ve bu şey doğrudur(الصواب) denir. İkinci açıya göre ise bir amacı hedefleyen ve bu amaca ulaşan için kullanılır ve "أصاب كذا" yani istediği şeye ulaştı onu buldu denir. Şu örnekte olduğu gibi "أصاب السهم" (ok hedefini buldu).[190] Cevherî, "أصاب" bulmak anlamına geldiğini,[191]Firuzabâdî de fiilin mastarı olan "الإصابة"nin

---

[185] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 1, s. 525.
[186] Zeccac, Meâni'l-Kur'an, thk.: Abdulmecid Şilbi, İlk baskı, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, c. 3, s. 375.
[187] Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhît, c. 7, □ 389.; el-Lübab, c. 13, □ 375.; Âlûsî, Ruhu'l-Meânî, thk.: Ali Atiyye, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ilk baskı, 1995, c. 8, s. 566.
[188] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 369.
[189] Ragıp, el-Müfredât, s. 480.
[190] Ragıp, el-Müfredât, s. 494.
[191] Cevherî, Sıhâh, c. 1, s. 165.

"الإصعاد" kelimesinin zıttı olup doğruyu celp etmek, istemek bulmak anlamlarına ek olarak ihtiyaç duymak ve acı vermek anlamlarına geldiğini de belirtmektedir.[192] Zebîdi Firuzabâdî'nin saydığı bu anlamlardan bazılarını şu şekilde açıklamıştır: "الاصابة" vicdan yani bulmak anlamına gelmektedir. "أصابه" onu doğru olarak gördü buldu anlamındadır.[193] Lisanu'l-Arab'ta ise "أصاب"nin doğruyu söyledi anlamına geldiğini belirtmektedir. Yine "أصاب الشيء" ibaresi bir şeyi bulmak isabet etmek analmındadır. "أصاب" aynı zamanda istemek anlamına gelmektedir.[194]

5. أقل Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiil ile ilgili şunları dil getirmektedir: "أقللت كذا" ibaresi bunu kilo açısından az ve hafif buldum demektir. Bu az bulma ya hüküm açısından ya da güç ve kuvvete izafe edilmesi açısındandır. İlk açıya örnek olarak " أقللت ما اعطيتني" (bana verdiğini az buldum) verilebilir. İkinci açıya göre Araf suresi 57. Ayetin şu kısmı verilebilir: "أقلت سحابا ثقالا" yani bulutları yüklendi ve onları hafif buldu anlamındadır.[195] Semîn de "أقللت كذا" ibaresinin bir şeyi az ve hafif bulmak anlamında olduğunu belirtmektedir.[196] Fakat İbn Sîde "أقل" fiilinin başındaki hemzenin tasyir ve ca'l anlamında olduğunu ifade ederek "أقل" fiilinin "صير"(dönüştürmek) anlamında çok olan bir şeyi aza dönüştürmeyi ifade ettiğini belirtir.[197] İbn Aşur da bu görüşü benimsemekte ve "أقل" fiilinin başındaki hemzenin ca'l(kılmak, dönüştürmek) anlamında olduğunu zikretmektedir.[198]

6. أكذب Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أكذب" fiili ile ilgili şunları dile getirmektedir: "أكذبته" ibaresi onu yalancı olarak buldum anlamına gelmektedir… En'âm suresi 33. Ayetin şu kısmında ilgili kelime geçmektedir: "فإنهم لا يكذبونك". "يكذبونك" fiili hem tef'il babında hem de hemzeli olan if'al babına göre okunmaktadır. Burada fiilin anlamı şu şekildedir: Onlar seni yalancı olarak bulamazlar ve senin yalan söylediğini de ispat edemezler.[199] Ragıp'ın "أكذبته" ifadesi ile ilgili açıklamasına Semîn, Kurtubî ve Zemahşerî kitablarında yer vermişlerdir. Aynı şekilde bu açıklama Halil b. Ahmed

---

[192] Firuzabâdî, Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 106.
[193] Zebîdî, Tacu'l-Arus, c. 3, s. 213.
[194] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 1, s. 534-536.
[195] Ragıp, el-Müfredât, s. 618.
[196] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 326.
[197] İbn Side, el-Muhassas, c. 4, s. 306.
[198] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvir, c. 8, s. 128.
[199] Ragıp, el-Müfredât, s. 704.

ve İbn Faris'in kitaplarında da yer almaktadır. Muhtemelen Ragıp "أكذبته" ibaresi ile ilgili açıklamalarını bu alimlerden almıştır.[200] İbn Atiyye ise şu ifadelere yer vermiştir. Araplar "كذبت الرجل" derler bu bir adama yalan isnat ettim analmına gelir. "أكذبته" ibaresi ise yalanın kişinin kendisine değil dile getirdiğine nispet edilmesidir. Araplar aynı şekilde "أكذبت الرجل" ibaresini kullanmaktadırlar bu adamı yalancı olarak buldum demektir. Bu fiil, onu övülmüş bir şekilde buldum anlamına gelen "أحمدته" fiili gibidir.[201] İbn Sîde de aynı minvalde "أكذبت الرجل" ibaresini adamı yalancı olarak buldum anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[202] İbn Adil, "أكذبته" ibaresinin o kişiye yalan isnat ettim anlmıan geldiğini dile getirir.[203] Ebussuud ise farklı olarak "أكذبته" ibaresinin yalanı o kişiye değil, söylediğine nispet ettim anlamına geldiğini ifade etmektedir.[204]

5.6. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Selb Ve İzale Anlamı İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelen bazı fiiller Ragıp el-İsfehânî'ye göre selb ve izale anlamı ifade etmektedir. *Müfredât*'ta bu anlamı ifade eden fiiller iki tane olup aşağıdaki gibidir:

1. أبطل Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelimenin ifade ettiği anlamla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: "الإبطال" bir şey hak ya da batıl olsun, onu ifsat ve izale etmek için söylenilir. Ayette şöyle buyrulmuştur: "ليحق الحق ويبطل الباطل" (Hakkı ortaya çıkarmak ve batılı ortadan kaldırmak için) Enfal/8.[205]

Kurtubî ayette geçen "ويبطل الباطل" ibaresinin küfrü ortadan kaldırmak anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[206] İbn Aşur ise mezkur ibarenin fiili olan "يبطل" fiilinin mefulünü izale ettiğini bildirmektedir.[207] Zebîdî Ragıp^ın fiil ile ilgili açıklamasına kitbında yer vermiştir.[208] Ancak İbn Aşur tefsirinde başka bir yerde "ويبطل الباطل"

---

[200] Umdetu'l-Hifaz, c. 3, □ 381.; el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 6, □ 416.; E□a□u'l-Belaga, c. 2, s. 127.; Mücmelü'l-Lu□a, c. 1, □ 781.; Mu'cemu'l-Ayn, c. 5, s. 347.
[201] İbn Atiyye, el-Muharreru'l-Vecîz, c. 2, s. 336.
[202] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 384.
[203] İbn Adil, el-Lübâb, c. 6, s. 161.
[204] Ebussuud, Tefsîru Ebissuud, c. 2, s. 127
[205] Ragıp, el-Müfredât, s. 130.
[206] Kurtubî, el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 7, s. 370.
[207] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvîr, c. 9, s. 50.
[208] Zebîdî, Tâcu'l-Arus, c. 28, s. 98.

"ibaresini batıllığını ortaya çıkarır" şeklinde açıklamıştır.[209] Bazı müfessirler de ayette geçen "يبطل الباطل" ibaresini batılın batıllığını ve hakikatini ortaya çıkarmak olarak tefsir etmektedirler.[210] Ebu Hilal el-Askerî, "أبطل" ve "أدحض" fiilleri arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: "الإبطال"in aslı helak etmek ortadan kaldırmaktır. "الإدحاض" ın aslı ise izale etmektir. Bundan dolayı "أبطله" ibaresi onu helak etti anlamını ifade ederken, "أدحضه" ibaresi ise onu izale etti anlamını ifade etmektedir.[211]

2. أعجم/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgil olarak şu açıklamalara yer vermektedir: "أعجمت الكتابة" ibaresi yazının kapalılığını giderdim anlamını ifade etmektedir. "أشكيته" fiili de bu anlamı ifade etmekte ve "onun şikayetini giderdim izale ettim" anlamına gelmektedir.[212] Müfessir ve dilcilerden çoğu bu görüşü benimsemektedir. Razi, Arapların "أعجمت الكتاب" sözünün anlamı kitabın kapalılığını izale ettim anlamına geldiğini belirtir ve "أفعل" babının bazen izale anlamını ifade edeceğini zikreder. Yine bu anlama örnek olarak Arapların "أشكيت فلانا" ibaresi filan kişinin şikayetini izale ettim anlamındadır.[213] İbn Sîde "أعجمت الكتاب" ibaresinin kitabın kapalı olan kısımlarını giderdim anlamını ifade ettiğini İbn Cinnî'nin dile getirdiğini belirtmektedir.[214] Lisanu'l-Arab'ta İbn-i Sîde'nin mezkûr fiilin selb ifade ettiği görüşü nakledilmiştir.[215]

e.6. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip İtyân Anlamı İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbı *el-Müfredât* kitabında aşağıdaki fiil özelinde ityân anlamı ifade etmektedir:

3. أهجر/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, ityan anlamı ifade eden أهجر fiili ile ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: "أهجر فلان" ibaresi falan kişinin kasıtlı olarak kötü söz söylemesini ifade

---

[209] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvîr, c. 9, s. 50.
[210] Bknz.: Tefsiru'r-Razi, c. 7, □ 369.; el-Lübab, c. 9, □ 458.; el-Hâzin, Tefsiru'l-Hazin, thk.: Muhamed Ali Şahin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, c. 3, □ 11.; Tef□iru Ebu□□uud, c. 4, □ 7.
[211] Ebu Hilal el-Askeri, el-Furûku'l-Lugaviyye, thk.: Muhammed İbrahim Selim, Daru'l-İlmi ve's-Sekâfe, Kahire, s. 236.
[212] Ragıp, el-Müfredât, s. 549.
[213] Razî, Tefsiru'r-Razi, c. 20, □ 271.; Ayrıca bknz.: el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 10, □ 179.; el-Bahru'l-Muhit, c. 7, □ 288.; ed-Dürrü'l-Ma□un, c. 7, □ 288.; Umdetu'l-Hifaz, c. 7, □ 318.; el-Lübab, c. 12, s. 159.
[214] İbn Sîde, el-Muhkem ve'l-Muhit, c. 1, s. 344.
[215] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 12, s. 389.; Bknz.: Tacu'l-Arus, c. 33, s. 61.

etmektedir. "أهجر المريض" ibaresi ise hastanın kasıtsız olarak ağzından kötü söz çıkmasını ifade etmektedir. "مستكبرين به سامرا تُهجِرون" Mu'minun suresi 67. Ayette geçen "تهجرون" fiili "تُهجِرون" olarak da okunmaktadır.[216]

İbn Kuteybe, Araplar tarafından "أهجر في منطقه" ibaresinin kullanıldığını ve bunun kişinin konuşmasında çirkin söz söylenek anlamında olduğunu belirtmektedir.[217] Taberî ise "أهجر فلان في منطقه" ibaresinin falan kişinin kaba ve çirkin sözler söylemesini ifade ettiğini zikretmektedir.[218] Razî de mezkûr ifadenin kişinin çirkin bir konuşma yapması anlamına geldiğini belirtmektedir.[219]

5.7. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip İâne Anlamı İfade Eden Fiiller

Ragıp el-İsfehâni *Müfredât*'ında "أفعل" fiil kalıbında gelen bazı kelimelerim iane anlamını ifade ettiğini belirtmektedir. Bu kelimeler aşağıdaki gibidir:

1. أبغي Fiili

Ragıp أبغي fiili ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "البغي" kelimesi aranan istenen şeyde itidali aşmayı talep etmektir. Bu itidal aşılsın veya aşılmasın fark etmez. "أبغيتك" sana onun isteği konusunda yardım ettim demektir.[220] Kurtubî, "أبغيت له كذا" "ibaresini onu istedim" anlamına geldiğini "أبغيته كذا" ibaresinin ise "ona yardım ettim" anlamını ifade ettiğini dile getirmektedir.[221] Zemahşerî, En'âm suresi 164. Ayetin ilk kısmı olan "قل أغير الله أبغي ربًّا" cümlesindeki "أبغي" fiilinin anlamının "İbadeti sana has kılarız ya da yardım talep etmeyi sana has kılarız" anlamına geldiğini belirtir.[222]

5.8. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Tariz Anlamı İFade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'ye göre tariz ifade eden fiiller aşağıdaki gibidir:

1. أَباع Fiili

Ragıp el-İsfehânî'nin أَباع fiili ile ilgili açıklamalrı şu şekildedir: "أبعتَ الشيء" ibaresi "bir şeyi satmak için sundun" anlamına gelir ve şairin şu sözü de bu minvaldedir: "فرساً، فليس جوادنا بمباع" (Bu at ki bizim asıl atımızdır ve satılık

---

[216] Ragıp, el-Müfredât, s. 833.
[217] İbn Kuteybe, Garibu'l-Hadis, thk.: Abdullah el-Cebbûrî, İlk baskı, Matbaati'l-Meânî, Bağdat, 1977, c. 2, s. 273.
[218] Taberî, Tefsiru't-Taberi, c. 8, s. 307.
[219] Razi, Tefsiru'r-Razi, c. 23, s. 286.; Ayrıca bknz.: İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, c. 3, s. 342.
[220] Ragıp, el-Müfredât, s. 136.
[221] Kurtubî, el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an, c. 4, s. 154.
[222] Zemahişerî, el-Keşşâf, c. 1, s. 156.

değildir.)[223] İbn Sikkît de "أبعت الشيء" ibaresinin satışa çıkarmak anlamına geldiğini belirtmektedir.[224]

5.9. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Ta'cîb İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelen bazı fiiller "ما أفعله وأفعل به" kalıplarında taaccüb ifade etmektedir. Ragıp el-İsfehani bu anlamı ifade eden "أبصِر وأسمِع" fiillerini zikretmiştir. Kehf Suresi 26. Ayetin bir kısmı şu şekildedir: "أبصر به وأسمع" bu ibare onun (Allah'ın) hikmetine olan beğeini ve şaşrımayı ifade etmektedir.[225]

Ahfeş, yukarıdaki ayetin ilgili kısmının "ما أبصره وأسمعه" anlamında olduğunu belirtir ve buna örnek olarak "أكرم به" ibaresinin "ما أكرمه" ibaresi ile aynı anlamda olmasını verir. Bu ise Arapların "يا أَمَة الله، أكرم بزيد" (Ey Allah'ın kulu, Zeyd ne kadar da cömerttir) demesinden kaynaklanmaktadır. Zira bu kullanım "ما أكرمه" kullanımının anlamlarından biridir. Şayet bu kullanım emir ifade etseydi " أكرمي زيدا"(Zeyd'e ikramda bulun) şeklinde gelirdi.[226]

Cevherî, ayette geçen "أبصر به وأسمع" ifadesinin "ما أبصره وما أسمعه" kalıbında gelip taaccüb ifade ettiğini zikretmektedir. Aynı şekilde Meryem suresi 38. Ayette geçen "أسمع بهم وأبصر يوم يأتوننا" ibaresinin de taaccüb ifade ettiğini dile getirerek taaccübün üç şeklinin olduğunu ifade etmektedir:[227] i) ما أحسن زيدا ii) أسمع به iii) كبرت كلمة. Zebîdî, "أسمع بهم وأبصر" kullanımlarının dinleyen kişiye nispetle kullanılır ve anlamı şayet onları görseydiniz şaşırmıi ve beğenmiş olarak bunları dile getirirdiniz demektir.[228]

5.10. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Duhûl (Giriş) Anlamı İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelen bazı fiiller Ragıp el-İsfehânî'ye göre bir şeye girişi(duhûl) ifade etmektedir. Bu fiiller aşağıdaki gibidir:

1. أصاف Fiili

Ragıp el-İsfehânî, أصاف fiili ile ilgili şunları dile getirmiştir: "الصيف" kış mevsiminin zıttı olan mevsimdir. "أصاف" fiili yaz mevsimine girdi demektir.[229] Semîn, "شتى" ve "أشتى" fiilleri "صاف" ve "أصاف" fiilleri gibi olduğunu belirterek ilgili

[223] Ragıp, el-Müfredât, s. 155.
[224] İbn Sikkît, İslâhu'l-Mantık, c. 1, s. 235.; Ayrıca bknz.: el-Muhassas, c. 4, s. 363.; es-Sıhâh, 1189.
[225] Ragıp, el-Müfredât, s. 426.
[226] Ahfeş, Meânî'l-Kur'an, c. ?, s. ?.
[227] Es-Sıhâh, c. 3, s. 1255.; Lisanu'l-Arab, c. 8, s. 163.; Kitabu'l-Efal, c. 2, s. 133.
[228] Tacu'l-Arus, c. 3, s. 1320.
[229] Ragıp, el-Müfredât, s. 499.

fiille dair Ragıp el-İsfehânî'nin sözlerini nakletmektedir.[230] Ezherî, "صاف" ve "أصاف" fiileri arasında ayrıma gitmiştir. Buna göre "صاف" fiili "صاف القوم" ibaresinde bir grubun yaz ayında bir yerde ikamet etmesini ifade ettiğin, "أصاف" fiili ise yaz ayına girmek anlamına geldiğini belirtmektedir.[231] İbn Adil, "أصاف" fiilinin yaza girdi anlamını ifade ettiğini dile getirmektedir.[232]

5.11. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Zuhûr Ve İbdâ Anlamı İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'ye göre zuhur ve ibdâ anlamına gelen fiiller aşağıdaki gibidir:

1. ***أعرض/Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu açıklamalara yer vermektedir: "العرض" uzunluğun zıddıdır… "أعرض الشيء" ibaresi bir şeyin ortaya çıkmasını ifade etmektedir. "أعرض" fiili köşesini kenarını göstermek anlamındadır. Şöyle denirse "أعرض لي كذا" ibaresi bana genişliği ile göründü ve ona uzanma ve ulaşma imkânı verdi anlamındadır. "اعرض عني" ibaresinin anlamı ise bana yanını göstererek yüz çevirdi anlamındadır.[233]

Semîn, Ragıp'ın görüşüne katılarak kitabında nakletmektedir.[234] İbn Haddad, "أعرضت الشيء" ibaresinin bir şeyi enine genişlettim demektir. Aynı şekilde bu ibare bir şeyi ortaya çıkarttım anlamını da ifade etmektedir.[235] Münâvî, "أعرض الشيءُ" ibaresi bir şeyin eninin ortaya çıkması anlamına gelirken, "أعرضه" ibaresi ise kenarını, köşesini gösterdi anlamını ifade etmektedir.[236] Cevherî ise " عرضت الشيء فأعرض" ibaresini "bir şeyi ortaya çıkardım ve de o ortaya çıktı" anlamını ifade ettiğini zikretmektedir.[237]"أعرض لك الظبي" ibaresi ceylanın kendisinin bir tarafını çevirerek dokunmaya imkan vermesini ifade etmektedir.[238] Lisanu'l-Arab'ta mezkur fiilin geçtiği "أعرض لك الشيء من بعيد" ibaresi uzaktan bir şeyin gözüküp ortaya çıkarması anlamına geldiği zikredilmektedir.[239] İbn Aşur, "أعرض" fiilindeki

---

[230] Ragıp, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 252.
[231] Ezherî, Tehzîbu'l-Luga, c. 2, s. 176.
[232] İbn Adil, el-Lübâb, c. 17, □ 560.; Ayrıca bknz.: E□a□u'l-Bela□a, c. 1, □ 579.; el-Muhassas, c. 1, s. 501.; el-Muhkem, c. 8, □ 364.; Tefsiru'l-Be□avî, c. 7, □ 350.; Mücmelü'l-Lu□a, c. 4, □ 1390.; e□-Sıhâh, c. 4, s. 1390.
[233] Ragıp, el-Müfredât, s. 559.
[234] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 55.
[235] İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, 2324.; el-Külliyyât, s. 624.
[236] Münâvî, et-Tevkîf alâ Mühimmâti't-Ta'rif, s. 56.
[237] Cevherî, es-Sıhâh, c. 3, s. 1084.
[238] Cevherî, a.g.e., c. 3, s. 1084.
[239] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 7, s. 168.

hemzenin muhtemelen bir şeye giriş anlamındaki "duhul"ü ifade ettiğini belirtmektedir. Yani bu fiil bir mekana enine girmek anlamındadır. Mezkûr hemze sayruret de ifade edebilir yani bir ene, köşeye, tarafa sahip oldu anlamındadır. Bu bağlamda "أعرض" herhangi birşeyin ön kısmını göstermeyip yan tarafını göstermesi anlamına gelmektedir.[240]

5.12. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Sayrûret(Dönüşüm) Anlamı İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'nin *el-Müfredât*'ında sayrûret ifade ettiğini belirttiği fiiller aşağıdaki gibidir:

1. ***أبطأ Fiili***

Ragıp el-İsfehanî'nin bu fiil ile ilgil açıklamaları şu şekildedir: "أبطأ" yavaşladı demektir. Aynı şekilde yavaşlattı anlamında "بطّأه" ve "أبطأه" fiilleri de kullanılmaktadır.[241] Semîn Nisa 72. Ayetin "وان منكم لمن ليُبَطِّئن" kımında geçen "ليُبَطِّئن" fiilinin tahfif edilerek ifal babına sokularak da okunduğunu belirtmekte ve her iki okuyuşta da fiilin lazımlık ve müteaddilik ifade ettiğini de zikretmektedir. Aynı şekilde "أبطأ" ve "بطّأ" fiillerinin ikisi de yavaşlık, hızını yavaşlatmak ve tembellik anlamlarını ifade eder diyenler de olmuştur. Şayet bu iki fiil müteaddi olarak değerlendirilirse mefulleri mahzuf kabul edilir yani bir başkasını yavaşlattı anlamına gelir.[242] Yine Semîn Umdetu'l-hifaz'da "أبطأ"nin yavaşlamak anlamına geldiğini ya da bir başka şeyi yavaşlatmaya sevk etmek anlamını ifade ettiğini belirmektedir. Semîn kelimenin başındaki hemzenin ilk anlamıyla "أثقل" (ağır oldu, ağırlaştı) örneğinde olduğu gibi sayruret anlamını ifade ettiğini, ikinci anlamı olan yavaşlatmak anlamıyla "أخرج"(çıkarttı) örneğinde olduğu gibi müteaddilik ifade ettiğini belirtmektedir.[243] Fiilin bu anlamlarını Zemahşerî de dile getirmektedir.[244]

2. ***أبقل Fiili***

Ragıp el-İsfehânî, bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "ابقل المكان" ibaresi bir mekânın, yerin bakla ile bürünmesini ifade etmektedir.[245] Semîn bu kelime ile ilgili şu açıklamalra yer vermektedir: "أفعل" fiil kalıbında gelen bazı fiiller

---

[240] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvîr, c. 5, s. 108.
[241] Ragıp, el-Müfredât, s. 132.
[242] Semîn, ed-Dürrü'l-Masun, c. 4, s. 29.
[243] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 1, s. 199.; Ayrıca bknz.: el-Lübab, c. 6, s. 487.
[244] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 1, s. 432.
[245] Ragıp, el-Müfredât, s. 138.

bir şeyin bir eye veya duruma sahip olması anlamını ifade etmektedir. Arapların şu sözü bu anlama örenktir: "أعشبت الأرض، وأبقلت" (yer yüzü otlandı bakla ürünlerine büründü).[246] İbn Adil de Semîn'in kelimeye dair açıklamalrına eserinde yer vermiştir.[247]

3. جدّ/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أجدّ" fiili ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: " جدّ في امره وأجدّ" ibarsi kişinin işinde ciddi olmasını ifade etmektedir.[248] Ragıp elİsfehânî gibi İbn Düreyd, Cevheri, İbn Manzur ve Zebidi "جدد" fiilinin hem "فعل" hem de "أفعل" fiil kalıplarında ciddiyet sahibi olmak anlamına geldiğini belirtmektedirler.[249]

4. جَذَّ/Fiili

Ragıp el-İsfehânî "أجَذَّ" fiili ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: "أجَذَّت الشجرة" ibaresi ağacın yanıp kor olmasını ifade etmektedir. Hadiste şöyle geçmektedir: " كمثل الأرزة المُجْذية" (kurumuş pirinçler gibi)[250] incelediğimiz birçok tefsir ve sözlüklerde mezkûr kelimeye dair bu görüşle aynı görüşte olan kimseye rastlamadık. Ebu Ubeyde, bu fiilin "جذت تجذو" ve "أجذت تُجذي" şeklinde iki kullanımı vardır.[251] Ezherî, bu kelimeyi ayrıntılı olarak ele almıştır ancak "صارت ذات جذوة" ibaresinin anlanımı zikretmemiştir. Buna ek olarak hadiste geçen "المُجْذية" kelimesinin sabit dikit şeklinde tefsir edildiğini belirtmektedir.[252]

5. أجرم/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelime ilgili şu kısa açıklamaya yer vermektedir: "أجرم" fiili "أتمر" ve "ألبن" fiilleri gibi sahiplik anlamı ifade eder ve günah sahibi oldu demektir.[253] Alûsî ve İbn Aşur kelimeye dair bu açıklamayı kabul ederek kitaplarında yer vermişlerdir. İb Aşur, "أجرم" fiilinin aslının "صار ذا جرم" yani günah sahibi olmak

---

[246] Semîn, ed-Dürrü'l-Masun, c. 4, s. 182.
[247] İbn Adil, el-Lübab, c. 7, s. 170.
[248] Ragıp, el-Müfredât, s. 187.
[249] Bknz.: Cemheratu'l-Lu□a, c. 3, □ 1267.; e□□ıhâh, c. 2, □ 14.; Li□anu'l-Arab, c. 3, □ 107.; Tacu'l-Arus, c. 7, s. 467.
[250] Ragıp, el-Müfredât, s. 190. Hadis müttefakun aleyh olup sahihaynda birbirine yakın lafızlarla geçmektedir.
[251] Ebu Ubeyde, Tehzibu'l-Luga, c. 11, s. 114.
[252] Ezherî, Tacu'l-Arus, c. 15, s. 10.
[253] Ragıp, el-Müfredât, s. 192.

olduğunu belirtmekte ve bu minvalde "ألبن", "أتمر" ve "أخصب" fiillerinin de bu şekilde bir anlam ifade ettiğini ifade etmektedir.[254]

6. أجفأ/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أجفأ" fiili ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir: "أجفأتِ الأرض" ibaresi yerin iyi kısımlarının köpük gibi ortadan kalkmasını ifade etmektedir.[255] Sâğânî, "أجفأت البلاد" ibaresinin ülkenin iyiliklerinin yok olmasını ifade ettiğini belirtmektedir. "أجفأ", "جفأ" aynı anlamlarda da kullanılmıştır. Sâğânî, Zeccâc'dan nakille "أجفَأتُ القدر" ibaresinde "أجفأ" fiilinin daha az kullanıldığını ve onun yerine fiilin sülasisi olan "جفأ" kullanıldığını belirtmektedir.[256]İbn Düreyd, "أجفأتْ بزبدها" ibaresinin -süt ve benzerinin- köpüklerini atmak anlamına geldiğini belirtmekte ve bu kelimenin "الجفاء" (boş, faydasız) kelimesinden türediğini bildirmektedir.[257]

7. أحرس/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelime ilgili şu kısa açıklamaya yer vermektedir: "أحرس" fiili bu fiil kalıbının diğer örneklerindeki kazandığı anlamı ifade ederek "korunak sahibi oldu" anlamına gelmektedir.[258] Bu noktada Ragıp ile aynı fikirde olan kimseye rastlamadık. Ebu'l-Kasım es-Sa'dî "أحرس بالمكان" ibaresinin bir yerde uzun süre yaşamak anamına geldiğini belirtmektedir.[259] Halil b. Ahmed ise "أحرس"nin bir şeyin üzerinden uzun süre geçmesi anlamını ifade ettiğini zikretmektedir.[260]

8. أخلط/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أخلط" fiili ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: "الخلط" kelimesi iki ya da daha fazla parçanın bir araya getirilmesini ifade etmektedir. Şu ibareyi Araplar kullanır: "أخلط فلان في كلامه" bu ibaresi falan kişi konuşmasında karıştırmasını ifade etmektedir. "أخلط الفرس في جريه" ibaresi ise atın hızlı yürümekten geri durmasını ifade için kinaye olarak kullanılmaktadır.[261] Ragıp'ın dışında "أخلط" fiilinin karıştırmak hata yapmak anlamındaki "اختلط" fiili anlamına geldiğini belirten

---

[254] Bknz.: Alûsi, Ruhu'l-Meânî, c. 8, s. 119.; İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvî, c. 8, s. 128.
[255] Ragıp, el-Müfredât, s. 197.
[256] Sâğânî, el-Ubâb ez-Zâhir ve'l-Lubâb el-Fâhir, thk.: Muhammed Hasan, ilk baskı, c. 1, s. 34.
[257] İbn Düreyd, el-Cemhera, c. 2, s. 1088.; Bknz.: el-Muhassas, c. 1, s. 466.
[258] Ragıp, el-Müfredât, s. 277. Burada bu fiili kalıbının diğer örneklerinde olduğu gibi ifadesinden kasıt "أفعل" fiil kalıbında gelip sayruret anlamı ifade etmesidir.
[259] Ebu'l-Kasım es-Sa'dî, el-Efâl, c. 1, □ 124.; Ayrıca bknz.: e□-□ıhâh, c. 4, □ 124.; el-Muhassas, c. 2, □ 401.; Tacu'l-Arus, c. 1, s. 3894.
[260] Halil b. Ahmed, c. 1, s. 357.
[261] Ragıp, el-Müfredât, s. 293.

alimler vardır. İbn Düreyd "أخلط الفرس" ibaresini Ragıp gibi yorumlamıştır.[262] Kamusu'l-Muhit'te "أخلط" fiili kişinin aklının karışmasını ifade ederek "اختلط" fiili ile aynı anlama geldiği belirtilmektedir.[263]

9. أرحل Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiili ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: " أرحلت البعير" ibaresi devenin sırtına semer koydum demektir. "أرحل البعير" ibaresi ise devenin çokça kilo alıp sanki sırtında semer varmış gibi gözükcek şekilde şişman oldu demektir.[264] Dilci alimlerin çoğu "أرحل" fiilinin geldiği "أفعل" fiil kalıbı ca'l anlamı ifade etmektedir. İbn Düreyd'e göre "رحلت البعير أرحله رحلاً" devenin sırtına semer vurdum anlamını bildirmektedir. Zemahşerî "أرحلت بعيري" ibaresini devemi yola koyulmasını sağladım anlamın ifade ettiğini belirtmektedir.[265] İbn Faris, "أرحَلَتِ الإبل" ibarsinin devenin aşırı zayıfken kilo alarak şişmanlamasını ifade ettiğini ve bundan dolayı yol almaya güç yetirmesi anlamını da içerdiğini ifade etmektedir.[266] Belki de İbn Faris'in kelimeye dair bu açıklmasında sayruret anlamını içermektedir.

Tacu'l-Arus'ta Ragıp'ın kelimeye dair açıklaması nakledildikten sonra şu açıklamaya yer verilmektedir: Arapların kelmanın ilginçliklerinden biri de şudur: "بعير مُرْحَل" ibaresi devenin kilolu olmasını ve seçkin olmamasını ifade eder.[267]

10. أزبد Fiili

Ragıp el-İsfehânî kelime ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "الزبد" suyun köpüğüne kabarcığına denilir. "أزبد" fiili de suyun köpüklü ve kabarcıklı olmasını ifade etmektedir.[268] Semîn de kelime ile ilgili aynı açıklamaya yer vermektedir.[269] Ebu İbrahim el-Farabi, "أزبد الشراب" ibaresinin içeceğin köpüğünün yükselmesini ifade ettiğini belirtmektedir.[270] Cevheri, "أزبد الشراب" ve "بحرٌ مُزْبد" ibareleri kelimenin köpüklenme anlamını ifade ettiğini bildirmektedir.[271] " رغى اللبن

---

[262] İbn Düreyd, Cemheratu'l-Luga, c. 1, □. 610.; Ayrıca bknz.: el-Ubab ez-Zahir, c. 1, □. 251.; el-Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 859.
[263] Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 352.; Tacu'l-Arus, c. 19, s. 266- 270.
[264] Ragıp, el-Müfredât, s. 347.
[265] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 1, s. 343.
[266] İbn Faris, Mücmelu'l-Lu□a, c. 1, □. 424.; Ayrıca bknz.: Mekâyî□u'l-Lu□a, c. 2, □. 797.; e□-Sıhâh, c. 4, s. 1707, Lisanu'l-Arab, c. 11, s. 279.
[267] Tacu'l-Arus, c. 29, s. 61.
[268] Ragıp, el-Müfredât, s. 377.
[269] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 133.
[270] Ebu İbrahim el-Farabi, Mu'cemu Divanu'l-Edeb, s. 203.
[271] Cevheri, es-Sıhâh, c. 2, s. 480.

تَرْغِيَةً" ibaresi sütün köpürmesi anlamındaki "أزبد" kelimesi ile aynı anlamdadır.[272] İbn Haddad, "أزبد البحر" ibaresinin denizin yüzeyindeki köpüklerin oluşması anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[273] Kelimenin bu anlamın sayruret anlamına yakındır.[274] İbn Manzur bu kelime özelinde "أفعل" fiil kalıbının teksir ifade ettiğini belirtmektedir diyerek şu örneğe yer vermiştir: أزبد القوم ibaresi topluluğun tere yağının çok olmasını ifade etmektedir.[275]

11. أسبل Fiili

Ragıp el-İsfehânî kelime ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: " أسبل الزرع" ifadesi ekin başak saldı anlamına gelerek "أحصد" ve "أجنى" fiilleri ile benzer anlamları ifade etmektedir.[276] Semîn ise "أسبل الزرع" ibaresini aynı şekilde açıklamış ve bu örnekten hareketle "سنبل" kelimesindeki ziyade nuna delil getirilmiştir.[277] İbn Düreyd, kelimenin geçtiği mezkur ibareyi aynı şekilde ekinin başak salması olarak açıklamıştır.[278] İbn Faris de "أسبل الزرع" ibaresini ekinin başağının çıkması olarak açıklamıştır.[279] Tacu'l-Arus'ta[280] ve Lisanu'l-Arab'ta da kelime ekinin başağının çıkması anlamında değerlendirilmiştir.[281]

12. أسْحَقَ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şunları zikretmektedir: "السَّحَق" kelimesi eski elbise demektir. Buradan hareketle Araplar şu ibareyi kullanmaktadırlar: " أسْحَقَ الضرع" ibaresi memenin sütünün kalmamasınını ifade etmektedir.[282] Bu anlamdan hareketle dilciler kelimeye dair şunları dile getirmektedir: İbn Düreyd, "أسحق ضرعها" ibaresi memede sütün yok olamsını ifade ettiğini belirtmektedir.[283] Ebu Ubeyde de

---

[272] Cevheri, es-Sıhâh, c. 2, s. 480.
[273] İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, c. 2, s. 85.
[274] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 1, s. 407.
[275] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 2, s. 192.
[276] Ragıp, el-Müfredât, s. 396.
[277] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 171.
[278] İbn Düreyd, Cemheratu'l-Lu□a, c. 1, □ 340.; el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an, c. 2, □ 304.; el-Lübab, c. 4, s. 379.
[279] Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 484.; Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga, c. 3, s. 430.
[280] Tacu'l-Aru□, c. 29, □ 170.; Ayrıca bknz.: Kitabu'l-Efal, c. 2, □ 33.; e□Sıhâh, c. 5, s. 1723.
[281] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 11, s. 321.
[282] Ragıp, el-Müfredât, s. 401.
[283] İbn Düreyd, Cemheratu'l-Luga, c. 1, s. 532.

aynı ibareyi aynı şekilde yorumlamıştır.[284] İbn Sîde aynı ibarenin memenin kuruyup eskiyerek sütünün yükselmesini ifade etmek olarak değerlendirmektedir.[285]

13. أسرع/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu değerlendirmelere yer vermektedir: "السرعة" kelimesi yavaşlık(البطء) kelimesinin zıddıdır. Kelimenin ism-i faili "مُسرع" dur. "أسرع" hızlı olmak anlamındadır ve kalıp olarak "أبلد" gibidir.[286] Zebîdî, " أسرع القوم" ibaresinin topluluğun bineklerinin hızlı olmasını ifade için kullanıldığını, aynı şekilde bineklerin yavaş olmasını ifade için de "أخَف" fiilinin kullanıldığını zikretmektedir.[287] Zebîdî'nin bu açıklaması sayruret anlamına muhtemeldir. Bu minvalde Nebe Suresi 19. Ayetinin ilgili şu kısmı bu anlama benzemektedir: " وفتحت السماء فكانت أبوابا". İbn Sîde "أسرع الرجل" ibaresi "adamın bineği hızlandı" anlamındadır. Aynı şekilde "أسرع القوم" "topluluğun binekleri hızlandı" demektir.[288] Aynı eserin başka bir kısmında aynı ibareyi aynı şekilde açıklamaktadır.[289]

14. أشمس/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "أشمس" fiili günümüz aydınlandı güneşlendi demektir.[290] İbn Düreyd "أشمس" fiilinin gün içerisinde güneşin şiddetini arttırmasını ifade ettiğini belirtmektedir.[291] Cevherî de mezkûr kelimenin günün güneşli olmasını ifade ettiğini ifade etmektedir.[292] İbn Sîde ise "أشمس" fiilinin güneşin doğması anlamına geldiğini zikrederken[293] Kamusu'l-Muhit'te ise aynı kelimenin günün güneşli olmasını ifade ettiğini bildirdiği zikredilmektedir.[294]

15. أعجف/Fiili

---

[284] Ebu Ubeyde, Tehzibu'l-Lu□a, c. 4, □. 18.; Ayrıca bknz.: E□a□u'l-Belaga, c. 1, □. 442.; Mücmelu'l-Lu□a, c. 1, □. 448.; e□-□ıhâh, c. 4, □. 1494.; Mekâyî□u'l-Luga, c. 2, s. 139.
[285] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 2, □. 560.; Ayrıca bknz.: Kitabu'l-Efal, c. 2, □. 123.; Li□anu'l-Arab, c. 10, □. 153.; Tacu'l-Arus, c. 25, s. 437.
[286] Ragıp, el-Müfredât, s. 407.
[287] Zebîdî, Tacu'l-Arus, c. 21, s. 192.
[288] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 1, s. 263.
[289] İbn □îde, a.□e., c. 4, □. 357.; Ayrıca bknz.: Kamu□u'l-Muhit, c. 1, □. 728.; e□-□ıhâh, c. 3, c. 2123.; Lisanu'l-Arab, c. 3, s. 1994.
[290] Ragıp, el-Müfredât, s. 464.
[291] İbn Düreyd, Cemheratu'l-Luga, c. 2, s. 833.; Ayrıca bknz.: Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 511.
[292] Cevherî, es-Sıhâh, c. 3, s. 940.
[293] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 348.; Ayrıca bknz.: Kitabu'l-Efâl, c. 2, s. 181.
[294] Kamusu'l-Muhit, c. 1, s. 522.; Ayrıca bknz.: Tacu'l-Arus, c. 16, s. 174.

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şu bilgilere yer vermektedir: "أعجف الرجل" adamın hayvanları zayıfladı demektir.[295] Semîn bir benzer örnek olan " أعجف القوم" ibaresini "topluluğun hayvanları zayıfladı" şeklinde açıklamıştır.[296] İbn Faris de mezkûr ibareyi aynı şekide açıklamış ve kelimenin türediği "العجف" mastarını "kilo kaybı" olarak nitelemiştir.[297] Cevâlikî, "أعجف" ve "عجف"nin aynı anlama geldiğini belirterek zayıflatmak anlamını ifade ettiğini dile getirmektedir.[298]

16. أقرأ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelime ile ilgili şunlara değinmektedir: "قَرَأَت المرأة" ibarsi kadının kan görüp adet olmasını ifade etmektedir. "أقرأ" fiili de kadının adet (قرء) olmasını bildirmektedir.[299] Ahfeş, bu kelimenin hayız sahibi olmak (hayızlı oldu) anlamına geldiğini ifade etmektedir.[300] Ahfeş'in kelimeye dair bu açıklamasını kendisinden sonra bir ok alim kitabında nakletmiştir.[301] Semîn bu noktada Ragıp'ın ifadelerini olduğu gibi nakletmiştir.[302] Taberi "أقرأت المرأة" ibaresini "قرء" dan kastın temizlenme mi yoksa hayız mı omasından hareketle kadının hem adet görmesi hem de adetinin bitmesi olarak açıklamıştır.[303] İbn Sîde, "الإقراء" kelimesini ezdât(zıt anlamlı) bir kelime olarak addetmiştir.[304]

17. أعذب Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şu ifadelere yer vermiştir: "أعذب القوم" ibaresi bir topluluğun tatlı suya sahip olmasını ifade etmektedir.[305] Ezherî de aynı ibareyi benzer ifadelerle açıklmaktadır.[306] İbn Sîde ise mezkûr ibareyi bir topluluğun tatlı bir suya ulaşmalarını ifade ettiğini belirtmektedir.[307] Ancak başka bir yerde ise " أعذب القوم" ibaresinin sularının tatlı suya dönüşmesini ifade ettiğini zikretmektedir.[308]

---

[295] Ragıp, el-Müfredât, s. 548.
[296] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 32.; ed-Dürrü'l-Masun, c. 6, s. 503.; el-Lübâb, c. 11, s. 114.
[297] İbn Faris, Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 648.
[298] Cevâlikî, Mâ câe ala faaltü ve efaltü bi-ma'na vahid, s. 55.
[299] Ragıp, el-Müfredât, s. 668.
[300] Ahfeş, Meâni'l-Kur'an, c. 1, s. 187.
[301] Bknz.: el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 3, □ 113.; el-Bahru'l-Muhit, c. 2, □ 427.; e□Sıhâh, c. 1, s. 64.; Li□anu'l-Arab, c. 1, s. 132.
[302] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 288.
[303] Taberî, Tefsiru't-Taberî, c. 4, s. 511.
[304] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 177.
[305] Ragıp, el-Müfredât, s. 554.
[306] Ezherî, Tezhîbu'l-Lu□a, c. 2, □ 193.; Ayrıca bknz.: Mekâyi□u'l-Lu□a, c. 4, □ 259.; el-Muhkem, c. 2, □ 83.; Li□anu'l-Arab, c. 1, □ 583.; Tacu'l-Arus, c. 3, s. 329.
[307] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 2, s.446.
[308] İbn □îde, a.□e., c. 4, □ 378.; Ayrıca bknz.: Zemahşeri, el-Fâik fi Garibi'l-Hadis, thk.: Ali Becâvî ve Muhammed Ebu'l-Fadl, İkinci baskı, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, c. 3, s. 405.

Kurau'n-Neml olarak meşhur olan el-Hünâî "أعذب الله شِرْبَكُم" duasını "Allah suyunuzu tatlandırsın" olarak açıklamıştır.[309] Bu noktada bu fiil özelinde "أفعل" fiil kalıbının ca'l anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.

18. أورق Fiili

Ragıp el-İsfehânî "أورق" fiili ile ilgili şu değerlendirmelere yer vermektedir: "أورق فلان" ibaresi falan kişi başarısız olup ihtiyacına ulaşamadı ve sanki meyvesiz yaprak gibi olmasını ifade etmektedir.[310] Semîn Ragıp'ın kelimeye dair açıklamalarını birebir nakletmiştir.[311] Zemahşerî, "أورق الشجر" ibaresini ağacın yaprak sahibi olmasını ifade ettiğini zikretmektedir.[312] İbn Aşur, "أورق الشجر" ibarelerindeki "أفعل" fiil kalıbında gelen fiillerdeki hemze sayruret içindir.[313]Sıhâh'ta ise " أورق الرجل" ibaresi "adamın malı çok oldu" anlamına geldiği belirtilmektedir.[314] el-Misbah'ta da "أورق الشجر" ibaresi ağacın yapraklammasını ifade etmektedir.[315]

19. أوسع Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelime ile ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: " أوسع فلان" ibaresi falan kişi zengin oldu ve bolluğa sahip oldu anlamındadır.[316] Taberî, mezkûr fiilin ismi faili "الموسع" kelimesi zenginliğe ve bolluğa ulaşanı ifade eder demektedir.[317] Cevherî de "أوسع الرجل" ibaresinin "adam zenginlik ve bolluk sahibi oldu" anlamına geldiğini ifade etmektedir.[318] İbn Aşur, "الموسِع" ism-i faili "أوسع" fiilinden gelmektedir ve bolluk sahibi oldu anlamına gelir demektedir.[319]

5.13. "أفعل" Fiil Kalıbında Gelip Ca'l (Dönüştürme) Anlamını İfade Eden Fiiller

"أفعل" fiil kalıbında gelip Ragıp el-İsfehânî'ye göre ca'l anlamı ifade eden kelimeler aşağıdaki gibidir.

---

[309] el-Hünâî, el-Müncid fi'l-Luga, thk.: Ahmed Muhtar Ömer, Alemü'l-Kütüb, 1988, s. 27.
[310] Ragıp, el-Müfredât, s. 865.
[311] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 4, s. 302.
[312] Zemahşerî, Esâsu'l-Belaga, c. 2, s. 329.; Ayrıca bknz.: Lisanu'l-Arab, c. 10, s. 376.
[313] İbn Aşur, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, c. 9, s. 212.
[314] Cevherî, es-Sıhâh, c. 4, s. 1565.; Ayrıca bknz.: el-Muhassas, c. 4, s. 389.
[315] El-Misbahu'l-Münir, c. 2, s. 655.
[316] Ragıp, el-Müfredât, s. 871.
[317] Taberî, Tefsiru't-Taberî, c. 5, 136.
[318] Cevherî, es-□ıhâh, c. 3, □ 1298.; Ayrıca bknz.: el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an, c. 17, □ 52.; Lisanu'l-Arab, c. 8, □ 392.; el-Kamusu'l-Muhît, c. 1, □ 771.; el-Misbahu'l-Münir, c. 2, □659.; Tacu'l-Arus, c. 22, s. 327.
[319] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvir, c. 2, s. 462.

1. أَبْسَلَ Fiili

Ragıp el-İsfehânî kelimeye dair şu açıklamalara yer vermektedir: "البَسْلُ" bir şeyi eklemek ve onu korumaktır. "أبسلت المكان" bir mekânı koruyup oraya girmek isteyenlere engel olmaktır. "أبسلت فلاناً" ibaresi falan kişiyi şeytan, yılan ve haşerata karşı mücadelede güçlü ve cesur kişiye dönüştürdüm demektir. Ya da o kişiyi korunaklı ve dokunulmaz hale getirdim demektir.[320] Ragıp'ın bu açıklamalarını Semîn ve İbn Adil kendi eserlerinde nakletmişlerdir.[321] Taberî'ye göre "أبسلت المكان" ibaresi bir mekânı korumaya alıp yaklaşılmayacak hale getirmektir.[322] İbn Abbad da kelimeyi Taberî gibi açıklamaktadır.[323]

2. أجنّ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şu açıklamaya yer vermektedir: "الجن" kelimesinin aslı bir şeyi duyu organlarının hissedemeyeceği şekilde örtmektir. " جنّه الليل وأجنّه" ibaresi Araplar tarafından kullanılır ve gecenin bir şeyi saklaması anlamına gelmektedir. Yine "أجنّ عليه وجنّه" onun üzerini örttü demektir. Bu kullanım " قَبَرته وأقبرته" (onu gömdüm) ve "سقيته وأسقيته" (ona su içirdim) kullanımları gibidir.[324] Bu fiil özelinde "أفعل" kalıbının ca'l ifade ettiğine dair Ragıp'ın görüşüne katılan bir alime rastlamadık. Semîn Ragıp'ın kelimeye dair açıklamalarını nakletmiş ve "جن" ve "أجن" fiillerinin "فعل" ve "أفعل" fiil kalıplarının geçişli ve geçişsiz noktasında aynı anlamı ifade ettiği fiillerden kabul etmektedir. Ancak buna ek olarak o, sülasisinin(جن) geçişsiz, hemzeli hali olan "أجن"nin geçişli olmasının daha güzel olacağınıdabelirtmektedir.[325]İbn Adil de Semîn'in görüşünü eserinde nakletmiştir.[326]

3. أحدّ Fiili

Ragıp el-İsfehânî "أحدّ" fiiline ilişkin şunları dile getirmektedir: "حددتُ السكين" ibaresi bıçağı keskin(ince) hale getirdim demektir. "أحددته" ibaresi ona bir sınır belirledim demektir.[327] Bu açıklmaya Cevherî de katılmıştır ve "حدّ السيفَ" ibaresini

---

[320] Ragıp, el-Müfredât, s. 123.
[321] Semîn, ed-Dürrü'l-Masun, c. 3, s. 1446.; İbn Adil, el-Lübab, c. 8, s. 214.
[322] Taberî, Taberî Tefsiri, c. ?, s. ?.
[323] İbn Abbad, el-Muhit fi'l-Luga, thk.: Muhammed Hasan, Alemü'l-Kütüb, İlk baskı, 1994, c. 2, s. 264.
[324] Ragıp, el-Müfredât, s. 203.
[325] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 1, s. 1659.
[326] İbn Adil, el-Lübâb, c. 8, s. 240.
[327] Ragıp, el-Müfredât, s. 222.

kılıcı bileyerek keskin hale getirdim demek olduğunu zikretmektedir.[328] Bu kelimeye hemze eklediğimizde rubai olur ve sayruret anlamından ca'l(dönüştürmek) anlamına dönüşmektedir.

*4. **أَحْكَمَ/Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu kelime ile ilgili şuna değinmektedir: "حَكَمَ" fiilinin aslı ıslah ve düzeltmek amaçlı engelleme ve korumayı ifade etmektedir. Bu anlamdan hareketle hayvanın gemine "حَكَمة الدابة" denilmiştir. "أحكم" fiili hayvan için kullanıldığında hayvana gem vurmak demektir.[329] Zemahşerî de "أحكمت الدابة" ibaresi hayvanın başının dikleşmesini engellemek için gem vurmak demektir.[330] İbn Sîde, "حكم الرجل الدابة" ibaresinin adamın hayvanına gem vurmasını ifade ettiğini bildirmektedir.[331]İbn Manzur, "حكمت الدابة" hayvanın gemini vurdum demektir.[332]

*5. **أحمى/Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şunları dile getirmektedir: " احميت الحديدة إحماءً" demiri çokça kızdım demektedir. "حمأت البئر" ibaresi kuyudan sıcak kumu çıkardım demektir. "أحمأ" de bu kuyuya bu kuyudan attım demektir.[333] Kurtubî, İbn Sikkît'ten nakille "أحمأتها إحماءً" ibaresi o kuyuya o kumdan atmaktır demektedir.[334] Bu anlama yakın olacak şekilde Zemahşerî ve diğer alimler de açıklamalarda bulunmaktadırlar.[335] İbn Haddad, Ragıp'ın "أحمأ" fiili ile ilgili açıklamalarını ca'l anlamında kullandığını dile getirmektedir.[336] İbn Sîde, İbn Manzur, Feyûmî, Sâğânî ve Zebîdî kelimeye dair bu açıklamalara benimseyerek nakletmişlerdir.[337]

*6. **أخمر/Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu açıklamaya yer vermektedir: "أخمرت العجين" ibaresi hamura bir içki türünü katmak anlamına gelmektedir.[338] İbn Haddad, " خمّرت العجين" ibaresi unu içkiye dönüştürdüm anlamına gelmektedir ve "أخمرت العجين" de

---

[328] Cevherî, es-Sıhâh, c. 3, s. 25.
[329] Ragıp, el-Müfredât, s. 248.
[330] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 3, □ 64.; Ayrıca bknz.: ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 1, 2380.; Tef□îru Ebu□□uud, c. 3, □ 312.; el-Lübab, c. 10, □ 427.; el-Bahru'l-Muhit, c. 5, s. 201.
[331] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 5, s. 319.
[332] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 5, s. 319.
[333] Ragıp, el-Müfredât, s. 258.
[334] Kurtubî, el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 4, s. 3026.
[335] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 1, s. 140.; el-Bahru'l-Muhit, c. 6, s. 151.
[336] İbn Haddad, Kitabu'l-Ef'al, c. 1, s. 250.
[337] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 3, □ 411.; İbn Manzur, c. 1, □ 61.; el-Feyûmî, el-Misbahu'l-Münîr, c. 2, s. 463.; □âğânî, el-Ubâb ez-Zahir, c. 1, □ 16.; Zebîdî, Tacu'l-Arus, c. 1, s. 201.
[338] Ragıp, el-Müfredât, s. 298.

kullanılır demektedir.[339] Bu noktada İbn Haddad "فعل" ve "أفعل" fiil kalıplarını aynı anlam olarak değerlendirmiştir. İbn Sikkît'e göre ise "خمرت العجين أخمره" ibaresi una içki kattı anlamına gelmekte ve "أخمرت العجين" şeklinde de kullanılmaktadır.[340] Bu şekliyle kelimeye dair bilgiler İbn Sîde ve Cevherî tarafından kitaplarında yer verilmiştir.[341]Fakat Kurtubî, "أخمر" fiili için farklı bir anlam zikretmiş ve bu kelimenin Arapların şu ifadesinde teksir ifade ettiğini belirtmektedir: "أَخْمَرَتِ الأرض" bu ifade Kurtubî'ye göre yer yüzünde birbirine geçmiş ağaçların çoğalmasını ifade etmektedir.[342]

7. Fiili أرعى

Ragıp el-İsfehânî "أرعى" kelimesi ile ilgili şu blgilere yer vermektedir: "أرعيته" ibaresi ona otlayacağı bir yer sağladım anlamına gelmektedir. "أرعيته سمعي" ibaresi sözünü duymak için ona kulağımı verdim demektir. Bu anlamı ile " أرعني سمعك" ibaresi de kullanılmakta ve bu kelime şu örnekte olduğu gibi "على" harf-i ceri ile geçişli olmaktadır.[343] Semîn Ragıp'ın dile getirdiklerini yani Arapların " أرعى على كذا" ibaresini kullandığını eserinde nakletmiştir.[344] Cevherî de "أرعيته سمعي" ibaresini "ona kulak verdim" olarak açıklamıştır.[345] İbn Faris de kelime ile ilgili buna benzer açıklamalarda bulunmuştur.[346] İbn Sîde'ye göre "أرعيته أرضاً" ibaresi ona o yeri mekanı otlaması için imkan sağladım analmına geldiğini, "أرعيتك المكان" ibaresini de sana o mekanı bir mera olarak verdim anlamına geldiğini belirtmektedir.[347] İbn Haddad ise fiilin kullanldığı "رعيت الماشية رعياً، وأرعيتها" ibaresini hayvanı otlattım olarak açıklamıştır.[348]

8. Fiili أزلف

Ragıp el-İsfehânî bu kelimeye dair şu açıklamada bulunmuştur: "الزُّلفى" kelimesi şöhret önemli konum anlamlarına gelmektedir… "أزلفته" ibaresi de ona itibar sağladım onu itibarlı kıldım anlamına gelmektedir.[349] Semîn ise "أزلفته" ibaresinin

---

[339] İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, c. 1, s. 282.
[340] İbn Sikkît, İslahu'l-Mantık, thk.: Muhammed Mürib, Daru İhyau't-Türâs el-Arabî, İlk baskı, Beyrut, 2002, s. 205.
[341] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 399.; el-Misbah, c. 3, s. 213.; Lisanu'l-Arab, c. 1, s. 387.
[342] Kurtubî, el-Camî li-Ahkami'l-Kur'an, c. 3, s. 51.; Tacu'l-Arus, c. 11, s. 316.
[343] Ragıp, el-Müfredât, s. 357.
[344] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 198.
[345] El-Misbahu'l-Münir, c. 6, s. 2359.
[346] İbn Faris, c. 1, s. 384.
[347] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 3, s. 287, c. 4, s. 371.
[348] İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, c. 2, s. 66.
[349] Ragıp, el-Müfredât, s. 382.

onu yakınlaştırdım anlamına geldiğini belirterek bu ibarenin bazılarınca ona itibar sağladım anlamına geldiğini söylediklerini nakletmektedir.[350] Lisanu'l-Arab'ta " أزلفه الشيء" bir şeyin çoğunluğunu oluşturmak anlamına geldiği belirtilmektedir.[351] İbn Aşur, "أُزلفت" ibaresi yaklaştırmak olarak ve kelimenin türediği "زُلفى" kelimesini de yakınlık olarak açıklamaktadır.[352] Kâf suresi 31. Ayette mezkûr kelime geçmektedir: "وأزلفت الجنة للمتقين غير بعيد" bu ayette kelime yaklaştırmak anlamında kullanılmıştır.

*9. **أشرك/Fiili***

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu açıklamalara yer vermektedir: " أشركتك في أمري" ibaresi seni yanımda zikredilen olarak kıldım demektir.[353] Burada anlam seni işime ortak yaptım şeklindedir. Cevherî, Taha 32. Ayet olan "وأُشركه في أمري" kısmının seni işimde ortağım yaptım demek olduğunu belirtir.[354] İbn Faris, " اللهم أشركنا في دعاء الصالحين" duasının anlamının Allahım bizi Salihlerin duasına ortak et anlamına geldiğini ve az önceki ayetin ilgili kısmında da bu anlamda olduğunu zikretmektedir.[355] İbn Sîde, "أشرك بالله" ibaresinin Allah'a mülkünde ortaklık etmek olduğunu dile getirir.[356] Buna ek olarak o diğer eseri olan el-Muhassas'ta fiilin mastarı olan "إشراك" kelimesi için başka bir anlam zikrederek şunları söyler " شركت النعل، أشركتها" ibaresi ayakkabıya bağcık eklemektir.[357]

10. عجز/Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiile dair şu açıklamalara yer vermektedir: " أعجزت فلاناً وعجزته وعاجزته" fiilin farklı kalıplarının kullanıldığı bu ibarede ortak anlam olarak falan kişiyi aciz bırakma anlamı vardır. Tevbe suresi 2. Ayette şöyle geçmektedir: "واعلموا انكم غير معجزي الله"(Biliniz ki sizler asla Allah'ı aciz bırakamazsınız).[358] Ragıp'ın bu açıklamalrını Semîn de nakletmiştir.[359] Şihâb da "أعجزه" fiilinin "onu aciz bir kişiye dönüştürdüm" anlamına geldiğini ifde etmektedir.[360] Tacu'l-Arus'ta "أعجزه وعاجَزَه" fiilin iki farklı kalıbının geçtiği bu ibarede kişiyi aciz bırakmak

[350] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 144.
[351] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 9, s. 38.
[352] İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvir, c. 30, s. 150.
[353] Ragıp, el-Müfredât, s. 452.; Mekâyisu'l-Luga, c. 3, s. 265.
[354] Cevherî, el-Misbahu'l-Munir, c. 4, s. 1494.
[355] İbn Faris, Mücmelu'l-Lugai c. 1, s. 527.
[356] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 6, s. 684.
[357] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 348.; Tacu'l-Arus, c. 27, s. 228.
[358] Ragıp, el-Müfredât, s. 547.
[359] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 31.
[360] Şihâb, Haşiyetu'ş-Şihab, c. 5, s. 93.

anlamına geldiği dile getirilmektedir.[361] İbn Aşûr'a göre "أعجز فلاناً" ibaresi falan kişiyi her hangi bir işinden alı koymak anlamına gelmektedir.[362] Fakat bazı alimler "أفعل" fiil kalıbında gelen "أعجز" fiilinin vicdan anlamına geldiğini ve dolayısıyla "أعجزه" ibaresinin bir kişiyi aciz olarak bulmak anlamını ifade ettiğini zikretmektedirler.[363]

Fiili/أعدّ

Ragıp el-İsfehâni bu fiile dair şunları zikretmektedir: "أعددت هذا لك" ibaresi kullanıldığında sana bir şeyi sayıp içerisinden ihtiyacın olarak alacak şekilde hazırladım anlamına gelmektedir. Enfâl suresi 60. Ayette şöyle geçmektedir: " وأعدوا لهم ما استطعتم" (İmkanınız nispetinde hazırlayın)[364] Ragıp'ın bu cümlelerini Semîn kitabında aktarmıştır.[365] Razî "أعددت الشيء لكذا وعددته" ibaresini onun için bir şeyi ele alıp bir çok parça haline getirdim olarak açıklamaktadır.[366] Tacu'l- Arus'ta da mezkur fiilin bir şeyi sayılacak hale getirmek anlamında olduğu zikredilmektedir.[367]

11. Fiili/أعْلَمَ

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu ifadelere yer vermektedir: "أعلمت كذا" ibaresi onun için bir alamet oluşturdum demektir.[368] Ezherî, "أعلمت الثوب" ibaresini elbiseye bir alamet koymak ya da onun için bir alamet oluşturmak olarak açıklamaktadır.[369] Lisanu'l-Arab'ta"أعلم الفارس" ibaresi süvari bir kişinin kendisinin cesur olduğuna dai bir alamet oluşturdu anlamına geldiği zikredilmektedir.[370] Tacu'l-Arus'ta da " أعلم الثوب" ibaresi elbiseye bir alamet koymak analmına geldiği dile getirilmekedir.[371]

12. Fiili/أعنق

Ragıp el-İsfehâni'nin bu fiile dair açıklamaları şu şekildedir: "أعنقته كذا" ibaresi bir şeyi onun boynuna geçirdim demektir.[372] Aynı açıklama Semîn'de de

---

[361] Tacu'l-Arus, c. 15, s. 214.
[362] İbn Şur, et-Tahrir ve't-Tenvir, c. 15, s. 157.
[363] Mu'cemu Mekâyîsu'l-Lu□a, c. 2, □. 80.; Kamu□u'l-Muhit, c. 1, □. 516.; el-Misbahu'l-Munir, c. 2, s. 393.; Alu□i, Ruhu'l-Meâni, c. 6, □. 29.; Li□anu'l-Arab, c. 4, s. 2817.
[364] Ragıp, el-Müfredât, s. 554.
[365] Semîn, Umdetu'l-hifaz, c. 3, s. 60.
[366] Razi, Tefsiru'r-Razi, c. 2, s. 284.
[367] Tacu'l-Arus, c. 8, s. 358.
[368] Ragıp, el-Müfredât, s. 581.
[369] Ezherî, Tezhîbu'l-Luga, c. 2, s. 254.
[370] İbn Manzur, c. 12, s. 419.
[371] Tacu'l-Arus, c. 17, s. 501.
[372] Ragıp, el-Müfredât, s. 591.

geçmektedir.[373] İbn Faris "أعنقته" ibaresinin boyna gerdanlı kolye vb. takmak anlamına geldiğini belirtmektedir.[374]

13. أفرّ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şunları dile getirmektedir: "أفررته" onu kaçırdım,kaçmasını sağladım anlamlarına gelmektedir.[375] Semîn Ragıp'ın açıklamlaraına kitabunda yer vermiştir.[376] Ayn'da "أفررته" ibaresi onu kaçırttım olarak zikredilmektedir.[377] İbn Sellâm da "أفررت فلانا إفرارا" ibaresinin falan kişiyi kaçırtacak bir fiilde bulundum demek olduğunu aktarmaktadır.[378] Ezherî de bir önceki açıklamayı eserinde aktarmıştır.[379] Bazıları bu fiil özelinde "أفعل" fiil kalıbının haml anlamını ifade ettiğini belirtmektedir. Zemahşeri, "أفررته" ibaresini kaçmaya sevk ettim(hamlettim) anlamına geldiğini ifade etmektedir.[380] Burada haml ve ca'l anlamları birbirine yakındır ve İbn Manzur ve Zebîdi Zemahşeri ile aynı görüştedir.[381]

14. أقبر Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu fiile dair şu açıklamalara yer vermektedir: "أقبرته" ibaresi bir kişiye gömülmesi için bir yer meydana getirmektir. "أسقيته" fiili de böyledir ve ona içeceği bir yer oluşturdum anlamına gelmektedir. Abese suresi 21. Ayette şöyle geçmektedir: "ثم أماته فأقبره" (sonra onu öldürdü ve kabre koydu.)[382] Taberî, "أقبرته" ibaresini bir mekânı onun için kabre dönüştürmek larak açıklamaktadır.[383] İbn Sikkît, aynı ibareyi benzer şekilde açıklamış ve ona defnedilmesi için bir kabir oluşturdum demek olara yorumlamıştır.[384] Bu fiil özelinde

---

[373] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 132.
[374] İbn Faris, Mücmelu'l-Lu□a, c. 1, □. 633.; Mekâyî□u'l-Lu□a, c. 4, □. 160.; Kitabu'l-Efal, c. 2, □. 346.; Kamusu'l-Muhit, c. 1, □. 913.; e□-□ıhâh, c. 4, □. 1534.; el-Muha□□a□, c. 2, □. 294; Tacu'l-Arus, c. 26, s. 220.
[375] Ragıp, el-Müfredât, s. 627.
[376] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 214.
[377] Halil b. Ahmed, el-Ayn, c. 8, s. 256.
[378] İbn Sellâm, Garibu'l-Hadis, c. 2, s. 545.
[379] Ezherî, Tehzibu'l-Luga, c. 15, s. 126.
[380] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 2, s. 15.
[381] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 11, s. 15.
[382] Ragıp, el-Müfredât, s. 651.
[383] Taberî, Tefsiru't-Taberi, c. 24, s. 224.
[384] Tehzibu'l-Luga, c. 9, s. 119.; el-Muhassas, c. 2, s. 78.

"أفعل" fiil kalıbının ca'l- ve haml anlamını ifade ettiğine dair Ragıp'ın görüşüne incelediğimz dilci ve müfessirlerin çoğu katılmaktadır.[385]

15. أقات Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir: "القوت" ayakta tutacak kadar olan yiyecek ve içeceği ifade etmektedir. " أقاته يُقيته" fiili de ayakta tutacak kadar yiyecek ve içecek miktarını sağlamaktır.[386] Ragıp'ın ifadelerine kitabında yer veren Semîn bazılarınca "قات" ve "أقات"nin aynı anlamı ifade ettiğini de eklemektedir.[387] İbn Esir el-Cezeri, İbn Atiyye ve Kurtubi "أقات" nin "قات" anlamıda olduğunu zikretmektedirler.[388] Lisanu'l-Arab'ta "أقاته يقيته" ibaresi ona azığını verdi anlamına geldiği belirtilmektedir.[389]

16. أكبّ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu açıklamalara yer vermiştir: "الكبُّ" bir şeyi yüz üstü düşürmektir. "الإكباب" ise bir işe tamamen yönelmeyi ifade etmektedir.[390] Bu fiil özelinde "أفعل" fiil kalıbnın ca'l anlamı ifade ettiğini zikreden bir alime rastlamadık. Dilciler ve müfessirler bu kelimenin sayruret ve duhul anlamı ifade ettiğine dair görüşler ortaya koymaktadırlar. Beydâvî tefsirinde "أكبّ" ve benzeri fiillerde hemzenin sayruret ifade ettiği belirtilmektedir.[391] Ebussuud ise "أكبّ" yi yüz üstü kapaklanmak olarak açıklamakta ve aslının yüz üstü düşmüş bir hale dönüşmek ve bu hale girmek olarak ifade etmektedir.[392]

İbn Aşur'a göre "أكبّ" fiilindeki ek hemze "أقشع" (bulutları dağıtmak) fiilindeki gibi bir süreçteki gidişatı iafde etmektedir.[393] Bu fiil özelinde "أفعل" fiil kalıbının ne anlama geldiğine dair Zemahşerî'nin de dile getirdiği bir garabet vardır. Bunu şu

---

[385] Zemahşerî, c. 4, □ 704.; Tef□iru'r-Razi, c. 31, □ 58.; el-Cami li-Ahkami'l-Kuran, c. 19, □ 219.; Tefsiru İbn Kesir, thk.: Muhammed Huseyin Şemsüddin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, İlk baskı, 1998, c. 14, □ 250.; el-Bahru'l-Muhit, c. 10, □ 409.; Cemheratu'l-Lu□a, c. 1, □ 324.; el-Muhkem, c. 6, □ 391.; el-Furûku'l-Lu□aviyye, □ 115.; İbn Kuteyye, Kitabu'l-Efal, □ 57.; e□-□ihâh, c. 2, □ 784.; Kamu□u'l-Muhit, c. 1, □ 459.; ed-Dürrü'l-Masun, c. 10, □ 691.; Umdetu'l-Hifaz, c. 3, □ 264.; Li□anu'l-Arab, c. 5, s. 69.

[386] Ragıp, el-Müfredât, s. 687.

[387] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 346.

[388] İbn Esir, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadi□, c. 4, □ 118.; el-Muharrerü'l-Veciz, c. 2, □ 103.; el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an, c. 5, s. 296.

[389] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 2, □ 75.; et-Tahrîr ve't-Tenvîr, c. 5, □ 144.; Tacu'l-Arus, c. 5, s.50.

[390] Ragıp, el-Müfredât, s. 695.

[391] Tefsiru'l-Beydâvi, Şihâb haşiyesi ile birlikte, c. 8, s. 224.

[392] Ebussuud, Tefsiru Ebussuud, c. 9, s. 9.

[393] İbn Aşur, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, c. 29, s. 46.

şekilde dile getirir: " كببته فأكبّ " yani sülasisinin müteaddi, hemzeli olarak "أفعل" kalıbında geldiği şekli olan "أكبّ"nin mutavaat ifade etmesi ender ve ilginç olan bir durumdur. "أفعل" fiil kalıbında gelip mutavaat ifade eden bir fiil yoktur. Ancak "أنفضّ"ve "أَلْأَم" babında gelen "أكبّ" mutavaat anlamı içermektedir. Anlamı yüz üstü düşecek duruma dönüşmek ve girmektir. "أقشع" fiilinde de bu anlam mevut olup bulutların dağılmasını ifade etmektedir.[394] Kurtubî'nin dile getirdikleri bu cümlelere açıklık getirmektedir: "أكبّ الرجل على وجهه" ibaresi fiilin müteaddi olmadığı örneklerdendir. Şayet bu fiil müteaddi olması isteniyorsa hemzesiz olarak tefil babından getirilir şu örnekte olduğu gibi: كبّه الله لوجهه.[395] Bu bağlamda "كبّ" müteaddî, "أكبّ" ise lazım fiildir. Cevherî, "فَعَل"nin müteaddi, "أفعل"nin ise lazım olduğu bir duurmu nadir olarak nitelemektedir.[396]

17. أَكْفَل Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiile dair şu açıklamalara yer vermektedir: "Sad suresi 23 ayetin şu kısmında ilgili fiil geçmektedir "فقال أكفلنيها" burada mezkur fiil beni onu kefil yap demektir."[397] Zeccâc, ayette geçen aynı ibarenin beni ona kefil yap ben de ona kefil olayım anlamına geldiğini belirtmektedir.[398] Zemahşerî de mezkur ibareyi beni ona kefil yap ben de ona kefil olayım anlamına geldiğini,[399] Semîn ise beni ona kefil ya da ona kefil yap anlamını ifade ettiğini zikretmektedir.[400]

18. أَلْبَد Fiili

Ragıp el-İsfehânî, bu "أَلْبَدَ" fiili ile ilgili şunları zikretmektedir: "ألبدت السّرْجَ" ibaresi eğere keçe yapmak demektir. "ألبدت القربة" ibaresi de kırbayı keçeye koydum demektir yani küçük parçalara yerleştirdim anlamını ifade etmektedir.[401] Ragıp'ın bu

---

[394] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 4, s. 139.
[395] Kurtubi, el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 18, s. 219.
[396] Cevherî, es-□ihâh, c. 1, □. 207.; Kitabu'l-Efal, c. 3, □. 97.; Tef□îru'r-Razi, c. 30, □. 594.; ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 10, □. 392., Lübâb, c. 19, □. 254.; Li□anu'l-Arab, c. 1, s. 695.
[397] Ragıp, el-Müfredât, c. 7, s. 7.
[398] Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, c. 4, s. 327.
[399] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 4, s. 85.
[400] Semîn, Umdetu'l-Hifâz, c. 3, □. 413.; Tef□iru'r-Razi, c. 26, s. 384.; el-Külliyyât, □. 136.; el-Bahru'l-Muhît, c. 9, □. 148.; Tef□iru Ebi□□uud, c. 7, □. 590.; Tâcu'l-Arus, c. 30, s. 335.
[401] Ragıp, el-Müfredât, s. 734.

açıklamaları Kurtubî ve İbn Adil tarafından olduğu gibi alıntılanmıştır.[402] Ancak İbn Kûtiyye, "لَبَد" ve "ألبد" nin aynı anlamı ifade ettiğini belirtmektedir.[403]

19. أَلْحَمَ Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أَلْحَمَ" fiili ile ilgili şunlara değinmektedir: "ألحمت فلانا" ibaresi falan kişiyi öldürmek ve yırtıcı hayvanlara etini yem olarak vermek anlamına gelmektedir.[404] Halil b. Ahmed ise "ألحمت القومَ" ibaresi topluluğu ete dönüşene kadar öldürerek paramparça ettim demektir (tasyîr anlamı).[405] Bazı alimlere göre bu fiil özelinde "أفعل" fiil kalıbı teksir(çokluk) ifade etmektedir. Ebu Ubeyde, "ألحموا القوم" ibaresini topluluğun etinin çok olması olarak açıklamaktadır.[406]

20. أوكأ Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şunları dile getirmektedir: "أوكأت فلانا" ibaresi Falan kişiye dayanacağı yaslanacağı bir şey vermek anlamına gelmektedir.[407] İbn Kûtiyye, "أوكأت الرجل" ibaresi adama yaslanacağı bir şey verdim anlamındadır demektedir.[408] "أوكأته إيكاءً" ibaresi ise ona yaslanacağı bir şeyi ikame etmek anlamını ifade etmektedir.[409]

21. أولى Fiili

Ragıp el-İsfehânî, "أولى" fiili ile ilgili şunları dile getirmiştir: "أوليت الشيء" ibaresi bir şeyi başka bir şeyin peşi sıra gelmesini sağlamaktır.[410] Semîn, Ragıp'ın fiile dair açıklamlarını kitabında nakletmiştir.[411] Semîn'in dışında Ragıp ile mezkûr fiil ile ilgili aynı görüşü paylaşan herhangi bir alime rastlamadık. Lisanu'l-Arab'ta "أوليته الأمر" ibaresini durumu, işi veya yönemtimi ona verdim anlamını ifade etmekte olduğu belirtilmektedir.[412]

---

[402] Kurtubî, el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 19, □ 25.; el-Lübâb, c. 19, □ 436.; Tehzibu'l-Luga, c. 14, □ 93.; Mücmelu'l-Lu□a, c. 1, □ 801.; e□-□ıhâh, c. 2, □ 533.; Li□anu'l-Arab, c. 3, □ 388.;
[403] İbn Kûtiyye, el-Efâl, c. 1, □ 91.; el-Muha□□a□, c. 4, □ 352.; İbn Haddad, Kitabu'l-Efal, c. 3, □ 116.; Mâ Câe ala Fealtü ve Efaltü bi Ma'na Vahid, c. 1, s. 66.; Tacu'l-Arus, c. 9, s. 128.
[404] Ragıp, el-Müfredât, s. 738.
[405] Halil b. Ahmed, el-Ayn, c. 3, s. 245.
[406] El-Muha□□a□, c. 1, □ 425.; Kitabu'l-Efal, c. 3, □ 117.; Li□anu'l-Arab, c. 12, s. 536.
[407] Ragıp, el-Müfredât, s. 883.
[408] İbn Kûtiyye, Kitabu'l-Efal, s. 175.
[409] El-Ayn, c. 5, □ 422.; E□a□u'l-bela□a, c. 2, □ 351.; Mücmelü'l-Lu□a, c. 1, □ 935.; Mekâyî□u'l-Luga, c. 6, □ 137.; e□-□ıhâh, c. 1, □ 82.; Li□anu'l-Arab, c. 1, s. 201.
[410] Ragıp, el-Müfredât, s. 887.
[411] Semîn, Umdetu'l-Hifâz, c. 4, s. 343.
[412] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 15, s. 405.; Tacu'l-Arus, c. 40, s. 243.

5. "أفعل" Fiil kalıbında gelip Ragıp'ın Birden Fazla Anlam Zikrettiği Kelimeler

Ragıp el-İsfehânî, kitabında birkaç yerde ya bağlamından ya da fiilin sülasisinin bir çok anlama muhtemel olmasından hareketle "أفعل" fiil kalıbında gelen fiillerin birden fazla anlam ifade ettiğini dile getirmektedir. Bu anlamlar ve ilgili kelimeler aşağıdaki gibidir:

6.1. Sayruret ve İtyân Anlamı

1. أعذر Fiili

Ragıp el-İsfehâni, bu fiil ile ilgili şunları dile getirmektedir: Tevbe suresi 90. Ayette şöyle buyrulmaktadır: " وجاء المعذّرون من الأعراب" ayetin bu kısmında geçen "المعذّرون" kelimesi "المُعذِرون" şeklinde de okunmuştur. Kelimen "Özürleri ile gelenler" (yani ityan anlamı) anlamına gelmektedir. Aynı şekilde "أعذر" kişiyi mazur kıacak olan şeyle gelmek (sayruret anlamı) anlamına gelmektedir.[413] Zeccâc, " الذين أُعذروا" ibaresini bir özürle gelenler olarak açıklamaktadır.[414] Yine bu bağlamda "المعذرون" kelimesi özürleri ile birlikte gelenler anlamını ifade etmektedir.[415] İbn Sîde, "أعذر" özrünü beyan etmek açığa çıkarmak anlamlarını ifade ederken[416] " أعذر اليه" ibaresi de özrünü ona sundu ona arzetti anlamındadır.[417]

Zemahşerî, "أعذر من أنذر" deyimininde geçen "أعذر" fiilinin özürde hatada çokça ileri gitmek anlamına geldiğini belirtmektedir.[418] Lisanu'l-Arab'ta mezkûr deyim aynı şekilde özürde, bahanede son derece ileri gitmek anlamında açıklanmıştır.[419] Razi, "أفعل" fiil kalıbının bu fiil özelinde "فعل" anlamında olduğunu ve fiilin, özrü yerine getirmek anlamını ifade ettiğini belirtmektedir.[420] İbn Manzur da "أعذر" ve "عذر" fiilerinin aynı anlama geldiğini dile getirmektedir.[421]

6.2. Sayruret ve Ca'l Anlamı

1. آمن Fiili

---

[413] Ragıp, el-Müfredât, s. 555.
[414] Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, c. 2, s. 464.
[415] Razi, Mefâtihu'l-Gayb, c. 16, s. 120.
[416] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 2, s. 71.
[417] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s. 53.
[418] Zemahşerî, Esasu'l-Belaga, c. 1, s. 639.
[419] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 4, s. 546.
[420] Razi, Mefâtihu'l-Gayb, c. 15, s. 392.
[421] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 4, s. 545.

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "آمن" fiili iki anlamıyla dile getirilir:

a) İlk anlam: "آمن" fiili müteaddî anlamını ifade etmektedir. Bundan dolayı "آمِنتُه" ona güven verdim demektir. Bu sebeple Allah'a "مؤمن" denilmektedir.
b) İkinci anlam: Müteaddî olmayıp, güvene kavuşmak güven sahibi olmak anlamını ifade etmektedir.[422]

Zemahşerî, "الإيمان" kelimesinin "إفعال" babından geldiğini ve "الأمن" kelimesinden türemektedir. Buradan hareketle "أمِنْتُه، وآمنتُه" denilir yani ona güven verdim anlamında olup bâ harf-i ceri ile müteaddi olmaktadır. "آمنتُه" fiilinin anlamının aslı "ona karşı güven duydum yani sükûnet ve iç rahatlığı duydum" şeklindedir.[423] Ezherî de mezkûr fiile dair benzer açıklamalarda bulunmaktadır.[424]

"أمن" fiili başına gelen hemze ile müteaddi yapılırsa iki meful alır. Örneğin: "آمنت زيدا عمرا" bu şekildedir ve anlamı "Zeydin Amra güvenmesini sağladım"dır. Bazen bu fiil "صار" anlamına gelerek güvenli oldu anlamını ifade etmektedir.[425]

2. أصحب/*Fiili*

Ragıp el-İsfehânî "أصحب" fiili ile igili şunlara değinmektedir: "الإصحاب للشيء" ibaresi bir şeye bağlı olmak itaat etmek anlamına gelmektedir. Bu anlamın aslı bir şeye sahip olmaktan gelir. "أصحب فلان" ibaresi ise falan kişinin oğlunun büyüyüp ona arkadaş olmasını ifade eder. "أصحب فلان فلاناً" ibaresi de falan kişinin başka bir kişiye arkadaşlık etmesi anlamına gelmektedir.[426]

Halil b. Ahmed, "أصحب الرجل" ibaresini "adam arkadaş sahibi oldu" anlamına geldiğini belirtmektedir. [427] "أصحبته الشيء" ibaresi "onu bir şeye sahip kıldım" anlamını ifade etmektedir.[428] "أصحب الرجل" ibaresi "adamın oğlu büluğ çağına ulaştı" anlamına gelmektedir.[429]Ya da bu ibare adam arkadaş sahibi oldu anlamındadır.[430]

---

[422] Ragıp, el-Müfredât, s. 91.
[423] Zemahşerî, el-Keşşâf, c. 1, s. 22.
[424] Ezherî, Tehzîbu'l-Luga, c. 5, s. 225.
[425] El-Kefevî, el-Külliyyat, c. 1, s. 212.
[426] Ragıp, el-Müfredât, s. 476.
[427] Halil b. Ahmed, el-Ayn, c. 3, s. 129.
[428] Cevherî, es-Sıhâh, c. 1, s. 61.
[429] Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 551.
[430] Tehzibu'l-Lu□a, c. 4, □. 154.; el-Muhkem, c. 3, □. 167.; el-Muhas□a□, c. 1, □. 59.; E□a□u'l-Belaga, c. 1, □. 537.; Li□anu'l-Arab, c. 1, □. 520.; Tacu'l-Arus, c. 2, s. 187.

İbn Düreyd " أصحبت الرجل " ibaresinin "Adama uydum tabi oldum ya da zelil olup zorluktan sonra tabi oldu" anlamına gelmektedir.[431]

6.3. Sayruret ve Nispet Anlamı

1. أغلّ/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu açıklamaya yer vermektedir: "أغلّ" fiili ihanet etti demektir. "أغللت فلانا" ibaresi ise falana ihaneti nispet ettim demektir. Hz. Peygamber'in bir hadisinde şöyle geçmektedir: "....ثلاث لا يَغِلُّ عليهن قلب المؤمن " (üç şey vardır ki müminin kalbi bunlar yapıldıkça kin beslemez). Bu hadisi İbn Hibban ve Tirmizi rivayet etmiş ve Tirmizi hadisi hasen kabul etmiştir. Hadiste geçen "يَغِلُّ" fiili "يُغِلُّ" kalıbında da geçmiştir. Bu kalıpla geldiğinde müminin kalbi ihanet etmez anlamını ifade eder.[432]

Semîn "أغلّ" fiilinin anlam açısından iki yönünün olduğunu belirtmektedir. Buna göre ilk anlam, birine ihaneti nispet etmektir. Buradaki anlam ona yalan nispet ettim anlamındaki "أكذبته" fiili gibidir. İkinci anlam ise "أغلّه" ibaresinde olduğu gibi onu ihanet içinde buldum anlamıdır.[433] Semîn başka bir yerde ise "أغل فلان فلاناً" ibaresinin falan kişi başka bir falan kişiye ihanet nispet etti anlamına geldiğini belirtir. "أغلّ فلان" ibaresi ona göre falan kişinin ihanet içerisinde olmasını ifade etmektedir. "أغلّت ضيعته" ibaresini de arazinin kurak olması anlamına geldiğini ifade eder.[434] İbnü'l-Esir el-Cezerî ise "أغلّ"nin hıyanet sahibi olmak yani ihanet etmek anlamına geldiğini zikretmektedir.[435]

6.4. Sayruret ve İzale Anlamı

1. أهمد/Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir: "الإهماد" bir yerde ikamet etmektir. Sanki kişi ikamet ettiği yerde sükûnet (همد) bulmaktadır. "الإهماد"ın hız anlamına geldiği de dile getirilmiştir. Şayet bu doğruysa bu kullanım "الإشكاء" kelimesi gibidir. Zira bu kelime bazen şikâyeti giderdim anlamında izale ifade etmekte ve bazen de şikayeti ifade etmek anlmına gelir.[436] İbn Kûtiyye, "أهمد"

---

[431] İbn Düreyd, Cemheretu'l-Luga, c. 1, s. 280.
[432] Ragıp, el-Müfredât, s. 610.
[433] Semîn, ed-Dürrü'l-Masun, c. 3, s. 465.; el-Lübab, c. 6, s. 23.n
[434] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, □ 171.; el-Keşşaf, c. 1, □ 433.; Tef□îru'r-Razi, c. 9, □ 411.; el-Bahru'l-Muhit, c. 3, □ 384.; Tef□îru'l-Hazin, c. 1, □ 213.; Tacu'l-Arus, c. 30, s. 116.
[435] İbnü'l-Esir, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis, c. ?, s.?; bknz.: Lisanu'l-Arab, c. 11, s. 501.
[436] Ragıp, el-Müfredât, s. 845.

fiilinin hızlı olmak acele etmek ya da bir mekanda ikamet etmek anlamlarını ifade ettiğini bildirmektedir.[437] Farabi, bu kelimenin ezdadtan (zıt anlamlı) olduğunu belirtir ve dilcilerin çoğu bu görüşü desteklemektedir.[438]

6.5. Ca'l ve Selb (İzale)

1. أشكى Fiili

Ragıp bu fiil ile ilgili şunları dile getirmektedir: "أشكاه" onu şikayet etti anlamındadır. Bu fiil bu anlamıyla "أمرضه" (onu hasta etti) fiili gibidir. Yine "أشكاه" fiili onun şikayetini giderdi anlamını da ifade etmektedir. Haz Peygamber'in şu hadisinde bu kelime geçmektedir:[439]

"شكونا الى رسول الله صلى الله عليه وسلم حر الرمضاء في جباهنا، وأكفّنا، فلم يُشكِنا رواه مسلم"

Burada "فلم يُشكِنا" ibaresi şikâyetimizi gidermedi anlamındadır. İbn Sîde, " أشكى الرجل" ibaresinin "adam şikâyet ettiği bir şey ile geldi", "أشكاه" ibaresinin ise onun şikayetlerini giderdi anlamında olduğunu ifade etmektedir. Başka bir yerde o, bu fiil özelinde "أفعل" babının asıl anlamının ispat(olumlama) anlamında olduğunu ancak bazen selb(olumsuzluk) anlamı ifade ettiğini belirterek şu öreneğe yer vermektedir: "أشكيت زيداً" Zeyd'in şikayetini giderdim anlamını ifade etmektedir.[440]

Firuzâbâdî, "أشكى" fiilinin geçtiği bağlama göre anlamının değiştiğini zikretmektedir. Örneğin "أشكى فلاناً" ibaresi falan kişiyi "şikayetçi olarak buldu" anlamını ifade etmektedir. Yine "أشكى فلانا من فلان" bir kişinin falan kişiye olan şikayetini giderip onun razı olacağı şeyi şikayetçi olduğu kişiden almak anlamına gelmektedir. "أشكى فلانا" ibaresi falan kişinin eziyetini ve şikayetini arttırmak anlamını ifade ederken aynı ibare falan kişinin şikayetini gidermek anlamına geldiğinden zıt anlamlı bir kelimedir. "هو يُشكى بكذا" ibaresi ise "o bu şeyle itham edilmektedir" anlamına gelmektedir.[441]İbn Manzur, İbn Sîde'nin "أشكى" fiilinin zıt anlamlı kelimelerden biri olduğu görüşünü[442] naklederek "أشكيت فلانا" ibaresinin falan

---

[437] İbn Kûtiyye, Kitabu'l-Ef'al, s. 13.
[438] Farabi, Mu'cemu Divani'l-Edeb, c. 2, □ 294.; Kitabu'l-Ayn, c. 4, □ 31.; Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 909.; Mekâyî□u'l-Lu□a, c. 6, □ 65.; Umdetu'l-Hifaz, c. 4, □ 258.; İbn Haddad, c. 3, □ 342.; el-Muhassas, c. 44, s. 390- c. 4, □ 177.; Tehzibu'l-Lu□a, c. 6, □ 26.; el-Muhkem, c. 4, □ 273.; Kamu□u'l-Muhit, c. 1, □ 328.; e□-□ıhâh, c. 2, □ 556.; Li□anu'l-Arab, c. 3, s. 437.
[439] Ragıp, el-Müfredât, s. 463.
[440] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 7, s. 119.
[441] Firuzâbâdî, Kamusu'l-Muhit, c. 3, s. 1301.
[442] İbn Sîde, el-Muhassas, c. 4, s

kişiye seni şikate etmeye itecek bir fiilde bulunmak anlamını ifade ettiğini dile getirmektedir.[443]

6.6. Ca'l ve Sülasi (فعل) Fiil Anlamı

1. أحب Fiili

Ragıp el-İsfehânî "أحب" fiili ile ilgili şunlara değinmektedir: "أحببت فلاناً" ibaresi, kalbimi falan kişinin sevgisine sundum demektir. Fakat örfte "مُحب" kelimesi yerine "محبوب" kelimesi ve aynı şekilde "حببت" fiili yerine de "أحببت" fiili kullanılmıştır.[444] Semîn, Ragıp'ın mezkur fiile dair görüşünü kabul ederek nakletmiş ancak "حببت" fiilinin yerine "أحببت" fiilinin kullanımına değinmemiştir.[445] Hâzin de tefsirinde Ragıp'ın fiilin ilk anlamı ile igili görüşü noktasında aynı fikri benimsemiştir.[446]

2. أدان *Fiili*

Ragıp el-İsfehânî, "أدان" fiili ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "دنت الرجل" ibaresi adamdan borç aldım demektir. "أدنته" ibaresi ise onu bana borçlu yaptım demektir. "أَدَنْتُ" ve "دِنْتُ" aynı anlamları ifade edebilir. "أدان" fiili borç vermek anlamına gelen "أقرض" fiili ile aynı anlamı ifade eder.[447]

Ragıp'ın kelimeye dair bu görüşüne, Zeccâc, İbn Haddad, Zemahşerî, Semîn, İbn Faris ve İbn Manzur katılmaktadır.[448] Ezherî, "أدان" ve "دان" fiilleri arasında ayrıma gitmiş "أدان"nin borç vermek, "دان"nin ise borç istemek anlamında olduğunu belirtmiştir.[449] İbn Sîde ise başka bir görüş naklederek "أدان" fiilinin borç almak, "دان" fiilinin borç vermek olduğunu bildirmektedir.[450] Lisanu'l-Arab'ta "أدان الرجل" ibaresi adamın diğer insanlara borcu oldu şeklinde açıklanmıştır.[451]

---

[443] İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, c. 7, s. 377.
[444] Ragıp, el-Müfredât, s. 214.
[445] Semîn, ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 1, □. 165.; Aynı şekilde bu □örüşü İbn Adil de nakletmiştir. İbn Adil, el-Lübab, c. 3, s. 165.
[446] Hâzin, Lübâb, c. 2, s. 65.
[447] Ragıp, el-Müfredât, s. 323.
[448] Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, c. 1, □. 360.; İbn Haddad, Kitabu'l-Ef'al, c. 1, □. 372.; Zemahşerî, E□a□u'l-Bela□a, c. 1, □. 305.; □emîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, □. 36.; İbn Fari□, Mekâyi□u'l-Luga, c. 2, s. 263.
[449] Ezherî, Tezhîbu'l-Lu□a, c. 14, □. 129.; Mücmelu'l-Lu□a, c. 1, □. 342.; Mekâyi□u'l-Luga, c. 2, s. 320.
[450] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 9, s. 398.; el-Muhassas, c. 3, s. 441.
[451] İbn Sîde, Lisanu'l-Arab, c. 13, s. 168.

3. أرفد Fiili

Ragıp el-İsfehânî'nin bu fiil ile ilgili şunları dile getirmektedir: "الرِّفد" kelimesi yardım ve bağış anlamlarına gelmektedir. "قد رفدته" ibaresi onun yardım ve bağış elde etmesini sağladım anlamındadır. "أرفدته" ibaresi ise ona kademe kademe elde edeceği bir bağış yaptım anlamını ifade etmektedir. "رفد" ve "أرفد" fiilleri arasındaki ilişki "سقى" ve "أسقى" fiilleri arasındaki ilişki gibidir.[452] Semîn Ragıp'ın görüşüne katılarak nakletmektedir.[453] Kurtubî Kisâî ve Ebu Ubeyde'den nakille "رفد" ve "أرفد" fiillerinin yardım etmek, bağış vermek anlamlarını ifade etmektedir.[454] İbn Sîde, "أرفد" ve "رفد" fiillerinin yardım etmek manasında olduklarnı yani aynı anlamı ifade ettiklerini dile getirmektedir.[455]

6.7. Sayruret ve Sülasi (فعل) Fiil Anlamı

1. أرفث Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir: "رفث" çirkin söz söylemek, "أرفث" de çirkin söz sahibi olmak anlamlarını ifade etmektedir. Bu iki kelime de lazımdır ve birbirleri yerine kullanılabilmektedir.[456] Semîn, "أرفث" ve "رفث"nin aynı anlama geldiğini söyleyenlerin olduğunu belirtmiştir. Yine "رفث" fiilinin "çirkin söz söylemek", "أرفث" fiili de "çirkin söz sahibi olmak" anlamına geldiğini dile getirenler olduğunu zikretmiştir.[457] Semîn başka bir yerde ise "أرفث" fiilinin çirkin söz söyledi anlamını ifade ettiğini de zikretmiştir. Cevherî, " رفث الرجل وأرفث" (Adam çirkin söz söyledi ve bunun üzerine çirkin söz sahibi oldu) ibaresini nakletmektedir.[458]

6.8. Haml Selb ve İzale Anlamı

1. أعتب Fiili

Ragıp el-İsfehânî bu fiil ile ilgili şu değerlendirmeye yer vermektedir: " أعتبت فلاناً" ibaresi "falan kişiye karşı kalbimde olan kini açığa çıkardım" demektir. Yine

---

[452] Ragıp, el-Müfredât, s. 360.
[453] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, s. 103.
[454] Kurtubî, el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'an, c. 9, □ 94.; İbn □ikkit, el-Elfâz, c. 1, □ 383.; Cemheratu'l-Lu□a, c. 1, □ 383.; Kitabu'l-Ef'al, c. 2, □ 14.; Mücmelü'l-Luga, c. 1, s. 390.
[455] İbn Sîde, el-Muhkem, c. 9, □ 305.; el-Muha□□a□, c. 3, □ 419.; Li□anu'l-Arab, c. 1, □ 318.; Tacu'l-Aru□, c. 8, □ 108.; Mâ cae ala Faaltü ve Ef'altü bi-Manan Vahid, s. 41.
[456] Ragıp, el-Müfredât, s. 360.
[457] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 2, □ 102.; Tef□iru'r-Razi, c. 5, □ 317.; Haşiyetü'ş-Şihab Ala'l-Beydâvî, c. 2, □ 279.; Tehzibu'l-Luga, c. 5, s. 58.
[458] Cevherî, □ıhâh, c. 1, □ 283.; Mücmelü'l-Lu□a, c. 1, □ 390.; el-Muha□□a□, c. 3, □ 386.; Kitabu'l-Ef'al, c. 2, □ 14.; Kamu□u'l-Muhit, c. 1, □ 170.; Mâ Câe ala Fealtü ve Ef'altü bi Mana Vahid, s. 41.

aynı ibare falanı "kine sevk ettim" anlamını da ifade etmektedir. "أعتبته" ibaresi ise "أشكيته" (şikayetini giderdim) fiilinde olduğu gibi onun kinini giderdim anlamına gelmektedir. Fussilet suresi 24. Ayetin şu kısmında bu kelime geçmektedir: " فما هم عنها بمعتَبين" (onlar hoşnut olacak da değildir.). "بينهم أعتوبة" ibaresi onların aralarında bir birlerini kınadıkları şeyler var anlamını ifade etmektedir.[459] Semîn, Ragıp'ın kelimeye dair açıklamalarını olduğu giib nakletmiştir.[460] Zemahşerî, "أعتبته" ibaresinin asıl anlamının "onun kinini giderdim" anlamını ifade ettiğini belirmektedir.[461] İbn Atiyye, "أعتبت الرجل" ibaresinin "Adamın kinine yettin(yani kinini giderdin)" anlamını ifade ettiğini ve bu filin ona şikayetçi olduğu şey konusunda yettin(şikayetini giderdin) anlamındaki "أشكيته" fiili ile aynı anlmaı ifade etmektedir.[462] Ebu Hayyan aynı ibarenin onun kınandığı şeyi giderdim anlamını ifade ettiğini belirtmektdir.[463]

[459] Ragıp, el-Müfredât, s. 544.
[460] Semîn, Umdetu'l-Hifaz, c. 3, s. 26.
[461] Zemahşerî, c. 2, s. 494.
[462] İbn Atiyye, el-Muharreru'l-Vecîz, c. 3, s. 417.
[463] Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit, c. 6, □. 569.; Ayrıca bknz.: ed-Dürrü'l-Ma□ûn, c. 7, □. 278.; Lübab, c. 12, □. 137.; □ıhâh, c. 6, □. 2394.; Tef□îru Ebu□□uud, c. 7, □67.

SONUÇ

Ragıp el-İsfehânî'nin "أفعل" fiil kalıbında gelen kelimelerin anlamları ile ilgili yukarıda zikredilenlerden hareketle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. "أفعل" fiil kalıbının aslı, sülasi fiil kalıbı olan "فعل"dir ve başına hemze eklenmiştir.
2. Sülasi mücerred fiillere gelen hemzenin kıyâsî mi yoksa semâî mi olduğu noktasındaki görüş faklılığı vardır. Bize göre bu noktada lazım fiile gelen hemzenin kıyasa, müteaddi fiile eklenen hemzenin ise işitmeye dayalı(semâî) olduğu görüşü tercihe şayandır.
3. Sülasi fiile eklenen hemze müteaddi(geçişli) olmasını zorunlu olarak gerektirmemektir. Lazım sülasi fiile eklenen hemze bazen fiili müteaddîye çevirirken, bazen ise fiil lazım olarak kalır.
4. "أفعل" genellikle sülasi bir fiili müteaddîye çevirmektedir. Bu ise lazım fiilin failini ca'l anlamından dolayı mefule çevirmek ve fiilin asıl gerçekleştirenini de fiilin failine çevirmekle gerçekleştirilmektedir.
5. Sülasi bir fiilin başına hemze eklenmesi ile sülasi fiilin anlamı değişmektedir. Zira kelimenin yapısındaki ziyade anlamındaki ziyadeye delalet etmektedir. Bundan dolayı sülasi fiile eklenen hemze fiilin anlamına yeni anlamlar katmaktadır.
6. Sarf ve Dil alimlerinden birçoğu "أفعل" kalıbının delalet ettiği birçok anlam zikretmişlerdir. Bu anlamlar ya sülasi fiilden rubai fiile dönüşü hasebiyle ya da geçtiği bağlam dikkate alınarak belirlenmiştir. Doalyısıyla fiilin rubai kalıbının sülasi kalıbından anlam açısından farklılığı ortaya çıkmaktadır.
7. Ragıp el-İsfehânî'nin "أفعل" fiil kalıbında gelen kelimelerin anlamlarını zikretmektedir.

   Bu anlamları aşağıdaki şekilde iki kısma ayırdık:

→ "أفعل" kalıbında gelip Ragıp'ın bir anlam ifade ettiğini zikrettiği kelimelerin anlamları:

a) Sülasi mücerred fiil anlamı.
b) Büluğ ve vusul anlamı.
c) Teksîr anlamı.
d) Haml anlamı.
e) Vicdan anlamı.
f) İtyan anlamı.

g) İâne anlamı.
h) Ta'riz anlamı.
i) Taaccüb anlamı.
j) Duhûl anlamı.
k) Zuhûr ve İbdâ anlamı.
l) Sayrûret anlamı.
m) Ca'l anlamı.

→ "أفعل" kalıbında gelip Ragıp'ın birden fazla anlam ifade ettiğini zikrettiği kelimelerin anlamları:

a) Sayruret ve İtyan anlamı
b) Sayruret ve Ca'l anlamı.
c) Sayruret ve İzale anlamı.
d) Ca'l- ve İzale anlamı.
e) Ca'l ve Sülasi fiil (فعل) anlamı.
f) Sayruret ve Sülasi fiil (فعل) anlamı.
g) Haml ve İzale anlamı.

Son olarak Ragıp el-İsfehânî'nin tezimize de konu olan *Müfredât-ı Elfazi'l-Kur'an* isimli eseri, dil, sarf, fıkıh ve tefsir alanlarında incelenmeyi hal eden çok önemli bir kitaptır. Zira bu kitap birçok kelimeyi ele almakta ve zengin bilgil kelimelerin ve içerisinde barındırmaktadır. Bu yönüyle eserin derinlemesine incelenmesi ve içerisindeki püf ve önemli noktaları çıkarımasını tavsiye ediyoruz.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim: Asım ve Hafs rivayeti

Ebu Hayyan el-Endelusi, *İrtişafu'd-Darb min Lisani'l-Arab*, Tahkik ve inceleme.: Recep Osman Muhammed, Mektebetü'l-Hânecî, İlk baskı, Kahire, 1998.

Ebussuud, *İrşâdu'l-Aklı's-Selîm (Tefsiru Ebussud)*, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.

Zemahşerî, *Esasu'l-Belaga*, thk.: Muhammed Basil Uyunu's-Sevd, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Sikkît, *Islahu'l-Mantık*, thk.: Muhammed Murib, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabi, İlk baskı, 2002.

İbn Haddad, *Kitabu'l-Efal*, thk.: Hüseyin Muhammed Muhammed Şeref, Müessesetü daru'ş-Şa'b, Kahire, 1975.

İbn Kûtiyye, *el-Efa'l*, thk.: Ali Fûde, Mektebetü'l-Hânecî, İkinci baskı, Kahire, 1993.

Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, thk.: Muhammed Abdurrahman el-Meraşelî, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.

Ebu Hayyan el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, thk.: Sıdkı Muhammed Cemil, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1999.

Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulumu'l- Kur'ân*, thk.: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, İlk baskı, Daru İhyau'l-Kütüb el-Arabiyye, Kahire, 1957.

Suyûtî, *Buğyetü'l-Vuât*, thk.: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Matbaatu İsa el-Bâbî, İlk baskı, 1965.

Fîrûzabâdî, *el-Bulga fi Teracimi Eimmeti'n-Nahv ve's-Sarf*, Daru Sa'du'd-Din li't-Tabâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî, İlk baskı, Beyrut, 2000.

Zebîdî, *Tâcu'l-Arus min Cevâhiri'l-Kâmus*, thk.: Muhakkiklerden bir grup tarafından tahkik edilmiştir, Daru'l-Hidâye

Cevherî, Ebu Nasr İsmail, *Tacu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, thk.: Ahmed Abdu'l-Gafur, Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Dördüncü baskı, Beyrut, 1987.

es-Saymerî, Ebu Muhammed, *et-Tebsıra ve't-Tezkira*, thk.: Fethî Ahmed Mustafa, Daru'l-Fikr, İlk baskı, Dımeşk, 1982.

.1

İbn Aşur, Muhammed et-Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr.

Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku's-Sarfî*, Daru'n-Nahda el-Arabiyye, Beyrut.

Ragıp el-İsfehânî, *Tefsiru'l-Kur'an*, thk.: Adil b. Ali Ali eş-Şiddî, İlk baskı, Daru'l-Vatan, Riyad, 2003.

Ragıp el-İsfehânî, *Tefsiru'l-Kur'an(Nisa Suresi 114'ten Mâide suresinin sonuna kadar.)*, thk.: Hind Serdar, Ümmü'l-Kura Üniversitesi, 2002.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'an el-Azim*, thk.: Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, İlk baskı, 1998.

Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, thk.: Muhammed İvaz Murib, Daru İhyau't-Türas el-Arabi, İlk baskı, Beyrut, 2001.

El-Münâvî, *et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Ta'rif*, thk.: Muhammed Rıdvan, Daru'l-Fikr el-Muâsır, Beyrut, 1990.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risale, İlk baskı, 2000.

Kurtubî, Ebu Abdullah Ahmed, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an,* Daru İhyau't-Türas, Beyrut, 1984.

İbn Düreyd, Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasan, *Cemheratu'l-Luga,* thk.: Remzi Münir Ba'lebekkî, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, İlk baskı, 1987

Fehd Abdulaziz ez-Zâmil, *el-Hilâfu't-Tasrîfî ve Eseruhû ed-Dilâlî fi'l-Kur'an el-Kerîm*, Daru İbn el-Cevzî, 2000.

Semîn el-Halebî, *ed-Dürrü'l-Masun fî Ulumi'l-Kitabi'l-Meknun*, thk.: Ahmed Muhammed el-Harrâd, Daru'l-Kalem, Dımeşk.

Ragıp el-İsfehânî, Risale fi'l-İ'tikâd, thk.: Şemrân el-Aclî, Müessesetü'l-Eşrâf, Beyrut.

Âlusi, Şihabuddin Mahmud b. Abdullah el-Hüseynî, *Ruhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesânî*, thk.: Ali Abdulbârî Atiyye, İlk baskı, 1995.

Zehebî, Şemsüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lamu'n-Nübelâ*, thk.: Şuayip Arnavut ve diğerleri, Müessesetü'r-Risale, Üçüncü baskı, 1985.

Radî el-Esterabâdî, *Şerhu Şâfiyetu İbn Hâcib*, Daru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut.

_____, Şerhu'l-Kâfiye, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1982.

Abdulaziz b. el-Kanâvî Safiyü'l-Cîl, *Sîgatu Efale el-Fi'liyye ve Meânîhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim,* Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 1987.

Muhammed Saîd Veled Adûd, *et-Turra Tevşîhu Lâmiyyetu li-İbn Mâlik*, thk.: Abdulhamid el-Ensârî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Sâğânî, Radiyyüddin el-Hasan b. Muhammed, *el-Ubâb ez-Zâhir ve'l-Lubâb el-Fâhir*, thk.: Kayr Muhammed Hasan, İlk baskı, el-Mecmau'l-İlmî el-Irâkî.

Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-Hifâz*, thk.: Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sevd, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, İlk baskı, 1997.

Şihabuddîn el-Hafâcî, *İnâyetu'l-Kâzi ve Kifâyetu'r-Razi*, Daru Sader, Beyrut.

İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *Garibu'l-Hadis*, thk.: Abdullah el-Cebûrî, Matbaatu'l-Ani, İlk baskı, Bağdat, 1977.

Zemahşerî, *el-Fâik fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk.: Ali el-Buhârî ve Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, İkinci baskı, Daru'l-Ma'rife, Lübnan.

_____, el-Keşşâf, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Üçüncü baskı, Beyrut, 1987.

Ebu Hilal el-Askerî, *el-Furûk el-Lugaviyye*, thk.: Muhammed İbrahim Selim, Daru'l-İlm ve's-Sekâfe, Kahire.

Sa'leb, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya, *el-Fasîh*, Tahkik ve inceleme: Atıf Mezkur, Daru'l-Meârif, Kahire.

Fîruzabâdî, Ebu Tahir Muhammed b. Yakup, *el-Kâmusu'l-Muhit*, thk.: Muhammed Naim el-Arkasûsî ve diğerleri, Müessesetü'r-Risale, Sekizinci baskı, Beyrut/Lübnan, 2005.

İbn Hâcib, *el-Kâfiye fi İlmi'n-Nahv ve'ş-Şâfiye fi İlmeyi's-Sarf ve'l-Hat*, thk.: Salih Abdulazim eş-Şâir, Daru'l-Edeb, Kahire, 2010.

Sîbeveyh, el-Kitâb, thk.: Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hânecî, Üçüncü baskı, Kahire, 1988.

Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941.

El-Kefevî, *el-Külliyyât Mucemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûku'l-Lugaviyye*, thk.: Adnan Derviş ve Muhammed el-Mısri, Müessesetü'r-Risale, İkinci baskı, Beyrut, 1998.

el-Hâzin, Alauddin Ali b. Muhammed, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, thk.: Muhammed Ali Şahin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, İlk baskı, Beyrut, 1985.

İbn Adil, el-Lübâb fî Ulumi'l-Kitab, thk.: Adil Abdu'l-Mevcud ve Ali Muavvid, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, İlk baskı, Beyrut, 1998.

İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sader, Üçüncü baskı, Beyrut.

El-Cevâlîkî, Ebu Mansur Mevhub b. Ahmed b. Muhammed, *Mâ Câe ala Fealtü ve Efaltü bi-Ma'na Vâhid*, thk.: Mâcid ez-Zihnî, Daru'l- Fikr, Dimeşk, 1982.

İbn Faris, *Mecmelu'l-Luga*, Tahkik ve inceleme: Züheyr Abdu'l-Muhsin Sultan, Müessesetü'r-Risale, İkinci baskı, Beyrut, 1986.

İbn Cinnî, *el-Muhteseb fî Tebyîni Vucûhi Şevâzzi'l-Kırâat ve'l-îdâh Anhâ*, Vezaratu'l-Evkâf, el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Kahire, 1999.

İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, thk.: Abdusselam Abdu'ş-Şâfî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, İlk baskı, 2001.

İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhît*, thk.: Abdulhamid el-Hindâvî, İlk baskı, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

İbn Abbâd, *el-Muhît fi'l-Luga*, thk.: Muhammed Hasan Âl Yasin, Alemü'l-Kütüb, İlk baskı, 1994.

İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk.: Halil İbrahim Cefâl, İlk baskı, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1996.

Feyûmî, *el-Misbahu'l-Münîr fi Garibi'ş-Şerh el-Kebîr*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut.

Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl fi Tefsîru'l-Kur'an*, thk.: Muhammed Abdullah en-Nemr ve diğerleri, Daru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, Beyrut, 1997.

Ahfeş el-Evsat, *Meâni'l-Kur'an*, thk.: Hüda Mahmud Karâa, Mektebetü'l-Hânecî, İlk baskı, Kahire, 1990.

Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İ'rabuhu*, thk.: Abdulcelîl Abduh Şiblî, Alemü'l-Kütüb, İlk baskı, Beyrut, 1988.

Fârabî, Ebu İbrahim İshak b. İbrahim el-Hüseyin, *Mu'cemu Divani'l-Edeb*, thk.: Ahmed Muhtar Ömer, Müessesetü Daru'ş-Şa'b, Kahire, 2003.

Halil b. Ahmed, *Mu'cemu'l-Ayn*, thk.: Mehdi Mahzûmî ve Dr. İbrahim es-Semarrâî, Daru ve mektebetü'l-Hilal.

İbn Hişam, *Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârib*, thk.: Mazin el-Mübarek ve Muhammed Ali Hamdullah, Daru'l-Fikr, Altıncı baskı, Dimeşk, 1986.

Ragıp el-İsfehânî, *Müfredâtu'l-Kuran el-Kerim*, thk.: Safvân Adnân ed-Dâvûdî, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1991.

Fahreddin Razi, *Mefâtîhi'l-Gayb*, Daru İhyau't-Türasi'l-Arabî, Üçüncü baskı, 1999.

İbn Faris, *Mekâyîsu'l-Luga*, thk.: Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, 1979.

Abdulkahir Cürcânî, *el-Muktesid fi Şerhi'l-Îdâh*, thk.: Kazım Bahru'l-Mercân, Vezaratu's-Sekâfe el-Irâkiyye, 1982.

Kurau'n-Neml, Ali b. el-Hasan el-Henâî, *el-Müncid fi'l-Luga*, thk.: Ahmed Muhtar Ömer, Alemü'l-Kütüb, 1988.

İbnu'l-Esir, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis*, thk.: Tahir Ahmed ve Mahmud et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.

Suyûtî, *Hemu'l-Hevâmi Şerhu'l-Cevâmi'*, thk.: Abdu'l-Al Salim Mükrim, Daru'l-Buhûs el-İlmiyye, Kuveyt, 1979

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yusri Ali Muttah Alhddar
Doğum Yeri ve Yılı :
Medeni Hali :
Yabancı Dili :

Eğitim Durumu

Lise :
Lisans :

Yüksek Lisans :

Mesleki Deneyim